

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul IV, nr. 2 (38), februarie 2020 • Apare lunar

24 pagini



Diagramă



Prin inimile voastre trec domnii cu trăsura -
sub vânată cangrenă ca sângele sau drupa
da, mâinile acestea-mbâcsite ți-au dat cupa
murdară, să-i bei sucule amar de praf, ca zgura.

Aici, în palma tristă pe care-o văd cu lupa
veneau atunci artere, acum numai gura -
un termometru umed a lins temperatura
și-a mai plouat aseară pe străzi la Guadelupa.

Copacii pe trotuare mergeau de-o săptămână
(mucegăise cerul la geamul 20)
da, ploile pe streșini absurde-au fost și reci

afișele din palmă...

Cu muribunzi de mână
am auzit cum pleacă tramvaiele-n sincopă.
(Purtați atunci febră și mâini de antilopă...

Ion CARAION

Constantin COROIU

Revoluțiile trec, Eminescu rămâne

pg. 4

Mircea CIUBOTARU

„Misterele” onomastice ale Iașilor (LXII)

pg. 5

Mihaela GRĂDINARIU

Recipient pentru «Ô» de Cioran

pg. 6

Master X-Files

X-temporale. Comentarii reacționare

pg. 11

Gheorghe SIMON - 70

Poezii

pg. 12

Eugen MUNTEANU

Ion Gheție către Carmen-Gabriela Pamfil

pg. 13

Magda URSACHE

Trădați de memorie - trădați de istorie

pg. 15

Adrian Dinu RACHIERU

Nichita Stănescu - un „idol fals”? (II)

pg. 16

Theodor CODREANU

O cercetare transdisciplinară a...

pg. 17

Grigore ILISEI

Văratecul - sălaș al inteligenței...

pg. 18-19

Alexandru-Radu PETRESCU

Prietenul meu pianistul

pg. 21

Niels HAV

Lirică universală

pg. 23

Constantin PRICOP

Direcția critică (XXXI)

pg. 24

„Nu trebuie să arzi cărți pentru a distruge o cultură; trebuie doar să-i oprești pe oameni să le mai citească.” - Ray Bradbury

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Radu Andriescu, Constantin Dram, Florin Faifer, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Nicolae Ionel, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Cătălin Mihai Ștefan, Cătălin Turliuc, Diana Vrabie

Iulian Marcel CIUBOTARU:

N. IORGA ȘI BIBLIOTECA MUNICIPALĂ IEȘEANĂ – pg. 3

Nicolae PANAITE:

DESPRE ANIVERSĂRI – pg. 3

Constantin COROIU:

REVOLUȚIILE TREC, EMINESCU RĂMÂNE – pg. 4

Flavius PARASCHIV:

MINUS INFINIT – pg. 4

Mircea CIUBOTARU:

„MISTERELE” ONOMASTICE ALE IAȘILOR (LXII) – pg. 5

Mihaela GRĂDINARIU:

RECIPIENT PENTRU «Ô» DE CIORAN – pg. 6

Florin FAIFER:

TUGEARU & TUGEARU – pg. 6

Liviu Ioan STOICIU - 70:

POESIS – pg. 7

Gheorghe SIMON:

LIS – pg. 8

Ioan C. TEȘU:

„DARUL TIMPULUI” - CEL MAI FRUMOS ȘI MAI PREȚIOS... – pg. 9

Dan Bogdan HANU:

DOG’S DIARY – pg. 9

Leo BUTNARU:

MANUSCRISELE SAU - MAEȘTRII ȘI SCRIBII – pg. 10

Master X-FILES:

X-TEMPORALE. COMENTARII REACȚIONARE – pg. 11

Gheorghe SIMON - 70:

POEZII – pg. 12

Eugen MUNTEANU:

ION GHEȚIE CĂTRE CARMEN-GABRIELA PAMFIL... – pg. 13

Doru SCĂRLĂTESCU:

MAIORESCU 180. UN OM PENTRU ETERNITATE – pg. 14

Magda URSACHE:

TRĂDAȚI DE MEMORIE - TRĂDAȚI DE ISTORIE – pg. 15

Adrian Dinu RACHIERU:

NICHITA STĂNESCU - UN „IDOL FALS”? (II) – pg. 16

Theodor CODREANU:

O CERCETARE TRANSDISCIPLINARĂ A LUCEAFĂRULUI... – pg. 17

Grigore ILISEI:

VĂRATECUL - SĂLAȘ AL INTELIGHENȚIEI... – pg. 18-19

Ioan ȚICALO:

A CĂDEA - CĂDERE – pg. 20

Petru POPA:

1917 – pg. 20

Alexandru-Radu PETRESCU:

PRIETENUL MEU PIANISTUL – pg. 21

Maria BILAȘEVSKI:

FLORIN PETRACHI - ECCE HOMO POSTMODERN – pg. 22

Ioan RĂDUCEA:

TIMP ÎN AUTOPORTRET – pg. 22

Niels HAV:

LIRICĂ UNIVERSALĂ – pg. 23

Constantin PRICOP:

DIRECȚIA CRITICĂ (XXXI) – pg. 24



Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901- Banca Transilvania Iași.

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et.1, Iași, cod 700028.

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

84 lei / an + 24 lei taxe poștale,

42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

*Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului **Dan Hatmanu.***

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.

**Rugăm colaboratorii să ne trimită textele până pe data de 10 a lunii în curs;
articolul trebuie să cuprindă cel mult 7.000 de semne.**

E-mail:
exprescultural@gmail.com;
Site: exprescultural.ro
facebook.com/expres.cultural
ISSN: 2537-5989

DTP: Pîrîu Octavian Dan
octavian_dan_piriu@yahoo.co.uk
0751 155 744



Iulian Marcel CIUBOTARU

N. Iorga și Biblioteca Municipală ieșeană

Fondată în 1920, ca o secțiune a Muzeului Municipal, reorganizată în anii 1935-1937¹, cu întregul fond de carte risipit în anii războiului și reîntemeiată în 1950, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași a cunoscut, de-a lungul timpului, mai multe restructurări, impuse de vitregia vremurilor. Se pare că întregul fond de carte constituit în perioada 1920-1941 s-a pierdut în anii ultimei conflagrații mondiale. Conform unelor informații, numărul volumelor se ridica, în 1941, la 23.622². Alte relatări estimează că „la câteva luni după izgonirea fasciștilor, din cele 8-10 mii de volume, câte se presupune că avea biblioteca, nu mai rămăsese nici unul”³. Cert este că – în 1950 – noile autorități comuniste au pus bazele unei Bibliotecii Centrale Regionale la Iași, care continua – simbolic doar – vechea Biblioteca Municipală.

La 1920, Biblioteca Muzeului Municipal era „alcătuită din fosta Bibliotecă a Primăriei și din marea bibliotecă a muzeului Hălăceanu cedată muzeului”⁴. Sarcina catalogării și inventarierii cărților a revenit lui N.A. Bogdan (cunoscut om de cultură ieșean și autor al unei admirabile monografii a orașului) și Traian Ichim⁵. În statutul Societății Culturale „Muzeul Orașului Iași” era prevăzut ca biblioteca să adune, mai cu seamă, publicații tipărite la Iași și în Moldova, începând de la *Cazania* mitropolitului Varlaam⁶. Din motive neclare, în 1924, Primăria Iași a solicitat, în scris, restituirea volumele donate, cu tot cu dulapuri. Membrii Societății au refuzat cererea, admitând, totuși, că pot fi înapoiate doar lucrările de specialitate⁷, necesare serviciului tehnic.

Biblioteca înființată în 1920 avea unele neajunsuri, printre care lipsa fondurilor necesare achizițiilor, dar mai ales faptul că nu fusese deschisă publicului, căci volumele care o alcătuiau aveau circulație restrânsă. De aceea, în Iași epocii interbelice se simțea nevoia unei biblioteci publice, care să asigure accesul tuturor categoriilor de cititori la materialele tipărite. În acest sens, meritul revine primarului Osvald Racoviță (1887-1974), care a dispus rectificarea Bibliotecii Municipale, în același spațiu din curtea Goliei.

La 18 septembrie 1937, Biblioteca Municipală a fost inaugurată în mod festiv, sub denumirea Biblioteca Populară „Ion Creangă”. Ea devenise o instituție separată și avea un director, în persoana lui Rudolf Suțu. Ceremonia inaugurării a început cu o slujbă, oficiată de mitropolitul Nicodim, viitor patriarh și de episcopul armatei, Partenie Ciopron. Au mai participat Constantin Meisner, fost ministru, primarul orașului – Osvald Racoviță⁸ ș.a.

Conform unei știri apărută în presa locală, în 1938 Biblioteca deținea 17.000 volume. Profesorul cernăuțean Ioan Petrovici, vizitând instituția, a rămas impresionat de organizarea acesteia și considera, pe bună dreptate, că meritul organizării bibliotecii din curtea Goliei revine fostului primar Osvald Racoviță⁹.

Despre vizita lui N. Iorga la Biblioteca Municipală aflăm dintr-o știre inserată în ziarul „Opinia”: „D. Profesor N. Iorga, întovărașit de kongresişti *Ligei Culturale*, a vizitat Biblioteca Populară *Ion Creangă* din ograda bisericeii Golia, fiind primit de d. director R. Suțu. D. Iorga a făcut bibliotecii o importantă donație de cărți, din partea *Ligei Culturale*”¹⁰.

Vizita lui Iorga a avut loc în iulie 1937, deci cu două luni înaintea inaugurării. Se pare, totuși, că istoricul, care urmasse primele studii în fosta capitală a Moldovei, a revenit în anul următor la biblioteca ieșeană, căci „Opinia” din 18 septembrie 1938 anunța: „în cursul anului, Biblioteca a fost vizitată de dl. profesor N. Iorga, care a și făcut, în mai multe rânduri, donații de cărți”¹¹.

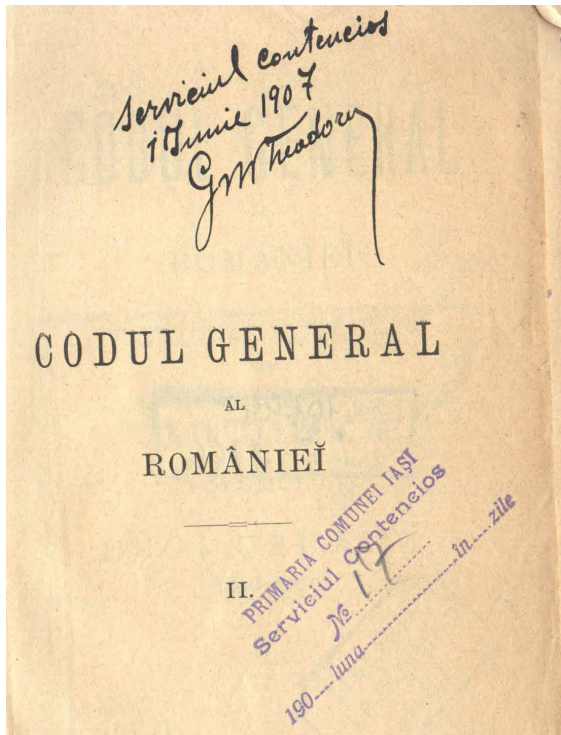
Iorga a fost unul dintre cei mai susținători oameni de cultură ai Bibliotecii Populare „Ion Creangă”. La aceasta au contribuit și bunele relații pe care le avea cu publicistul Rudolf Suțu, care ocupa funcția de director. Același ziar ieșean citat mai sus – „Opinia” – nota, spre exemplu, la 20 mai 1938: „D. profesor N. Iorga a primit [i] eri, la București, pe d. Rudolf Suțu, directorul Bibliotecii Populare *Ion Creangă* din Iași. La cererea d-lui Suțu, d. prof. Iorga a dat dispoziții ca toate instituțiile dependente de *Liga Culturală*, ca și cele ce sunt sub directă sa conducere, să pu[î]e la dispoziție un număr însemnat de cărți pentru Biblioteca *Ion Creangă* din Iași. În amintirea anilor petrecuți la Iași, pe când era elev la Liceul Național și ca elev al fostului profesor de l[imba] și literatura franceză Al. Gr. Suțu, tatăl domnului R. Suțu, d. profesor Iorga a satisfăcut imediat cererea ce i s-a adresat”¹².

E lesne de înțeles că noua bibliotecă a avut sprijinul multor oameni de cultură. Din nefericire, numele multora dintre donatori a fost uitat, căci fondul de carte și arhiva

s-au risipit în condițiile războiului. Presa vremii aduce, totuși, unele lămuriri suplimentare. În februarie 1938, s-a constatat că în testamentul avocatului Petru Nedelschi era precizat faptul că mare parte din biblioteca sa personală urma să ajungă în colecțiile Bibliotecii Populare „Ion Creangă”¹³. Donația cuprindea colecții complete de reviste, cărți de literatură și istorice, beletristică străină etc. Faptele trebuie nuanțate și, pentru a înțelege mai bine semnificația unui asemenea gest, e de ajuns să menționăm că Petru Nedelschi era cumnat al lui Rudolf Suțu.

Faptul că Biblioteca Populară „Ion Creangă” devenise, în anii patruzeci ai secolului trecut, o instituție respectată și apreciată, e dovedit și de *Enciclopedia României*, tipărită în 1938, care așeza Biblioteca Municipală printre cele mai importante instituții culturale din Iași¹⁴.

La creionarea acestei situații au contribuit mai mulți factori, dar oamenii, relațiile dintre aceștia și devotamentul multora (la loc de cinste de situează O. Racoviță, R. Suțu și N. Iorga) au permis modestei inițiative să prindă contur și să ofere Iașului o instituție funcțională, activă și aflată exclusiv în slujba cetățenilor.



Exemplu de carte ce a făcut parte din Biblioteca Primăriei Municipiului Iași; se poate citi ștampila: *Primăria Comunei Iași/ Serviciul Contencios*; de asemenea, însemnarea olografă, aparținând unui G.M. Theodor, arată că volumul a intrat în colecțiile Bibliotecii Primăriei la 1 iunie 1907; imaginea reproduce pagina de gardă a *Codului general al României*, de Const. Hamangiu, vol. II: *Legi uzuale*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1900

- 1 În 1937 s-a făcut un apel public către ieșeni (librari, editori, profesori, biblioteci), pentru a dona cărți, reviste ș.a. Bibliotecii Populare „Ion Creangă” (vezi „Opinia”, an XXXIII, nr. 9028, 9 mai 1937, p. 6).
- 2 Nicolae Busuioc, Vicențiu Donose, *Biblioteca „Gh. Asachi” – 80. O istorie de suflet și de minte*, Iași, Editura Vasiliana ’98, 2000, p. 12.
- 3 A. Lupu, *Biblioteca Regională din Iași*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957, p. 12.
- 4 „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, an I, fasc. II, iulie 1922, p. 368.
- 5 *Ibidem*, fasc. 4, 1924, p. 310.
- 6 *Ibidem*, an I, fasc. II, iulie 1922, p. 368.
- 7 *Ibidem*, fasc. 4, 1924, p. 301.
- 8 Z. Dessmond, *Inaugurarea Bibliotecii Populare „Ion Creangă” a orașului Iași*, în „Opinia”, an XXXIII, nr. 9138, 21 septembrie 1937, p. 3.
- 9 Ioan Petrovici, *Biblioteca Municipală – o instituție utilă*, în „Opinia”, an XXXIV, nr. 9330, 8 mai 1938, p. 1.
- 10 „Opinia”, an XXXIII, nr. 9070, 1 iulie 1937, p. 3.
- 11 *Biblioteca Populară „Ion Creangă” a împlinit un an de existență*, în „Opinia”, an XXXIV, 18 septembrie 1938, nr. 9441, p. 1.
- 12 *** *Informațiuni*, în „Opinia”, an XXXIV, 20 mai 1938, nr. 9339, p. 3.
- 13 *O donație pentru Biblioteca „Ion Creangă”*, în „Opinia”, an XXXIV, nr. 9264, 19 februarie 1938, p. 2.
- 14 *** *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 244.

Nicolae PANAITE



Despre aniversări

Anul 2020, iată, a dat prima lună la spate, urmând cu pași repezi a doua. Pe parcursul lui sunt mai multe aniversări ale unora dintre cei mai mari scriitori români. Atari situații aduc în prim-plan atenția și interesul decidenților față de valorile noastre. Evenimentele nicidecum nu trebuie tratate în pripă și cu superficialitate. Ele necesită un management pe măsura importanței lor. Pentru aceasta e nevoie de oameni cu expertiză *da capo al fine*. În anii copilăriei mele, am cunoscut un bătrân de 93 de ani care avusese mai multe mandate de primar în perioada interbelică, deși terminase doar cinci clase. Locuitorii comunei, întrebați de ce a fost reales Ailenei Vasile în fruntea primăriei, răspundeau convingător și dezarmant de simplu: „Pentru că știe să asculte și nu ne minte! Rezultatele lucrului temeinic l-au plasat în fața noastră ca fiind întâiul.”. Astăzi ordonatorii de la noi din domeniul culturii nu știu dacă au un program cu cele mai de seamă aniversări din anul curent. Amintesc câteva: 170 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu; 125 de la cea a lui Ion Barbu; 135 de la nașterea lui Mateiu Caragiale; Lucian Blaga – 125 de la naștere; Tudor Arghezi – 140 de la naștere; Mihail Sadoveanu – 140 de la naștere; Liviu Rebreanu – 135 de la naștere; Nicolae Labiș – 85 de la naștere; Nicolae Breban – 85 de la naștere; Alexandru Macedonski – 100 de la moarte; Paul Celan – 100 de la moarte; Ion Budai Deleanu – 200 de la moarte. Așadar, 12 pilaștri (eram să zic apostoli!) de aur ai literaturii române! Operele lor necesită editări, reeditări și comentarii actuale pe măsura amplitudinii și expresivității ce le conțin. Cărțile lor trebuie difuzate și achiziționate de la Biblioteca Academiei până la bibliotecile județene, orășenești, comunale și sătești. Colocviile, simpoziioanele, lansările, modul lor de organizare, participare, locațiile, invitații și amfitrionii unor asemenea acțiuni sunt aspecte care nu se cuvin tratate cu ușurință, ipocrizie și ambiguitate. Informările cât mai corecte și la timp prin media vor trezi, sunt sigur, cititorii interesați de noi perspective.

Uniunea Scriitorilor din România, instituție de interes public, este un model determinant pentru structurile din executiv și nu numai, în ce privește știința, profesionalismul și buna administrare a evenimentelor culturale pe care le păstorește. Statutul profesional al scriitorului, bine șarjat și completat cu paragrafe fără echivoc, a adus în ultimii ani siguranță, claritate și consistență membrilor breslei. Consultați site-ul USR și, cine e de bună credință, se va convinge de prestanța și valoarea programelor sale.

Opinia mea este că evenimentelor culturale li se alocă foarte puțin spațiu în grila programelor mass-mediei de la noi; când inserarea în programe are loc, emisiunea poate fi văzută sau auzită la ore târzii, impactul fiind minim. În schimb, managerii din media, din păcate, sunt generoși cu timpul și transmiterea unor varii emisiuni cu „subiecte fierbinți” și vedete de mucava unde relevanța și interesul cultural sunt inexistente. Mai mult: sunt situații, și nu puține, când aceeași persoană de cancan este văzută concomitent pe mai multe posturi TV. Știu: valori sunt în toate domeniile și, clar, ele trebuie aduse la cunoștința consumatorilor. Când lucrul acesta nu se întâmplă semnificativ și distinct se vede, se simte lipsa din primul rând a celor care cu adevărat contează; cauza: un management subcultural, vinovat, premeditat și aparent. De ce oare (evident, întrebarea e retorică) e mai importantă prezența unei/unor persoane pe parcursul mai multor emisiuni care și-au petrecut concediile în Dubai sau Miami, decât realizarea unor emisiuni despre ceea ce înseamnă valoare, performanță și paradigmă în cultura română, decât invitarea unor personalități din breasla creatorilor? Cultura și identitatea națională ocupă din spațiul mass-mediei doar 7%. Procentul este grăitor pentru atenția și interesul acordate. Emisiunile-maraton despre cine a fost văzut la restaurantul Asclepios din Acapulco sau cine este femeia care s-a căsătorit cu nepotul maharajahului din Brahvata dau buznă în viața noastră, schimonosind-o. Fără o selecție riguroasă făcută de oameni cu vocație, vom lăncezi în somnolență și irelevant. Odinioară, festivalul național „Cântarea României” a promovat și premiat mediocrități bine lustruite de activiști politici sânguincioși și oportuniști. Astăzi, în media privată și de stat, ne sunt prezentate, până la saturație, multe, multe nulități cu alură și atribut de vedete, în detrimentul a ceea ce înseamnă prestigiu și izbândă. Sunt cazuri, și nu puține, când despre oameni de cultură, creatori autentici de identitate națională, care s-au săvârșit din această lume, s-au scris în media doar câteva fraze și mici secvențe din biografia lor bogată. Nu același tratament îl au persoanele din lumea cancanului. Ele ne invadează viața, deformând calitatea și frumosul. Putem să închidem televizorul sau radioul, atunci când suntem acasă, însă nu avem cum să închidem ochii și să ne astupăm urechile, când ieșim în lume.

Pentru managementul cultural și structurile sale, aniversările amintite mai sus sunt o probă de foc, care, o dată trecută, duce la continuitate și valorizare semnificativă.



Revoluțiile trec, Eminescu rămâne

Aniversându-l pe Eminescu în acest al 30-lea ianuarie de la ruptura din 1989, trebuie să ne întrebăm: ce s-a făcut în epoca postdecembristă privind cultivarea operei și spiritului său? Pe elitiști și detractori, de tipul „mătreacă cu barbă”, pe insolenți doctori în canibalism – luați-le și ca pe niște metafore definitorii! –, pe europenii de nicăieri, cum îi numea *Octavin Paler*, îi lăsăm în plata Domnului sau, cu o zicere românească ce li se potrivește de minune, în boii lor. Pe cei care i-au decorat în 2000, Anul Eminescu, pentru inestimabila contribuție la denigrarea Poetului, de asemenea. Din fericire, sunt destule alte fapte – și subliniez: fapte – care au marcat puternic și fecund posteritatea din ultimele trei decenii a celui mai mare poet și ziarist român. Nu mi-am propus să fac un inventar al lor, ci să consemnez doar câteva dintre cele mai importante.

Mai întâi, *Caietele eminesciene*, facsimilate, în 62 de volume, pe care le deținem acum într-o haină grafică și tipografică de o excepțională ținută. Operă de salvare, de restituire și conservare a unui inestimabil tezaur, ce o datorăm lui *Eugen Simion* și unui mare artist: graficianul *Mircia Dumitrescu*. Încât, visul lui Constantin Noica, proiectul susținut înaintea sa de Nicolae Iorga, G. Călinescu sau Perpessicius s-au împlinit. Cu toată „netrebnicia românească”, pe care o deplângea filozoful de la Păltiniș, și care s-a făcut vădită, din păcate, și de această dată. Dar ce mai contează stupiditatea unor așa-ziși eminescologi și eminescologice, a unor procurori improvizați care au confundat cu rea credință punctele de vedere și instituțiile?! Răutatea s-a însoțit, ca de atâtea ori, cu prostia. Prima ne indignează, cealaltă e de compătimit, căci, ca să citez un proverb de pe meleaguri mai îndepărtate: „Dacă mori, mai ai o șansă, dacă ești prost, nu mai ai niciuna!”. O superbă ediție, tip Pléiade, în trei volume (I. Poezii; II. Teatru; III. Publicistică), îngrijită de *D. Vatamaniuc* și prefațată de *Eugen Simion*, apărută la Univers Enciclopedic, în seria „Opere fundamentale”, îmbogățește ceea ce aș numi Biblioteca Eminescu. Un eveniment editorial l-a constituit epistolarul *Eminescu – Veronica Micle* (108 scrisori inedite) pe care ni l-a dăruit Editura Polirom. *Nicolae Manolescu* îl pune pe același raft, ca „amplare și necesitate în bibliografia lui Eminescu”, cu publicarea postumelor. Apoi merită cu prisosință amintit în această

„repede ochire” volumul „Doina”, semnat de *Magda Ursache* și *Petru Ursache*, apărut la Editura Timpul, cuprinzând variantele eminesciene ale „Doinii”, dar și doinele folclorice. Sunt probate astfel rădăcinile adânci ale unei dureri de neam. Remarcabil este și masivul tom de 750 de pagini, intitulat „Versuri lirice”, editat de Muzeul Literaturii Române din București. O ediție îngrijită de *Oxana Busuioceanu* și *Aurelia Dumitrașcu*, coordonată de regretatul *Alexandru Condeescu*.

Despre ediția „Mihai Eminescu – Poezii”, realizată de *Dumitru Irimia*, autor al unor studii privind limbajul liricii celui ce a dat un nou „vestmânt cugetării” noastre, s-a vorbit mai puțin. Apărut la Editura Universității „Al. I. Cuza”, volumul amintește prin grafică și format de ediția princeps *Maiorescu* (Socec, 1883). Se deschide cu două texte antologice aparținând mentorului Junimii și lui *G. Călinescu*: celebrul studiu „Eminescu și poeziile lui” din 1889 și, respectiv, „M. Eminescu, poet național”, textul faimoasei conferințe pe care Călinescu a rostit-o la Academie, în iunie 1964, când se împlineau 75 de ani de la moartea poetului. În primul capitol este reprodus conținutul ediției princeps la care D. Irimia a adăugat poemele pe care Maiorescu le-a publicat în edițiile următoare. Capitolul al doilea conține antumele necuprinse în ediția Maiorescu, grupate în două secțiuni: în prima cele anterioare colaborării la „Convorbiri literare” și în cealaltă poemele publicate în organul „Junimii” și în „Familia”. E conturată astfel o imagine a evoluției creației eminesciene.

Se distinge de departe valoarea excepțională și, firește, inaugurală a ediției Maiorescu din 1883, care a rămas, cum observa Perpessicius: „modelul celei mai ideale orânduirii a poeziilor lui Eminescu”, editorii ce au urmat plecând în fond de la sugestiile celei maioresciene. Au trecut 137 de ani de când un ziar al vremii anunța apariția la Editura librăriei Socec a „Poesiilor” lui Eminescu „într-un splendid volum de 300 de pagini, care face cea mai mare onoare artei tipografice...”. Era 22 decembrie 1883. A doua zi, o altă gazetă își informa cititorii: „Poeziile eminentului nostru poet Eminescu au apărut astăzi în librăria d-lui Socec, o perlă fără preț a poeziei noastre”. Cu o săptămână înainte de ieșirea de sub tipar a acestei cărți fără egal ca importanță în istoria marii poezii ce

s-a scris în limba română, Titu Maiorescu îi scria surorii sale Emilia Humpel că a trimis corectura ultimei coli la tipografie. Și olimpiantul Maiorescu nu-și putea reprimă emoția generată de un asemenea eveniment: „Poeziile, așa cum sunt orânduite, sunt cele mai strălucite din câte s-au scris vreodată în românește și unele chiar în alte limbi. Unele absolut inedite, mai ales un foarte frumos sonet despre *Veneția* și o *Glossă*...”. Providențială întâlnire în secol dintre Poet și Critic.

În ediția realizată de Dumitru Irimia recitim și o altă mărturie poate cea mai tulburătoare din întreaga noastră literatură. În numărul din februarie 1885 al revistei „Familia”, număr dedicat lui Eminescu la a 35-a aniversare, *Iosif Vulcan* evocă momentul primirii unei scrisori din Bucovina: „Epistola conținea poezii, primele încercări ale unui tânăr care se subsemna <<Mihai Eminovici>>. Comitiva poeziilor ne mai spunea că autorul lor este numai de 16 ani. / Farmecul gingaș al poeziilor, considerând și etatea tânără a autorului, ne indica un talent adevărat, care avea un viitor frumos în literatura română. De aceea publicarăm cu plăcere acele inspirațiuni juvenile: prima apărut în nr. 6 al <<Familiei>> din anul acela. / Redactorul însă își permite o mică schimbare. Numele <<Eminovici>> nu-i suna bine, căci avea terminațiune slavă; româniză dară numele, modificând terminațiunea și astfel poeziile acele apărură în foaia noastră sub numele <<Eminescu>>. / Autorul n-a protestat, ba a adoptat însuși acest nume și semnă apoi așa toate poeziile și scrierile sale în viitor. Astfel fu introdus numele <<Eminescu>> în literatura noastră: scriitorul acestor șire i-a fost nașul”.

În amintita conferință de la sesiunea omagială a Academiei, din 1964, G. Călinescu, referindu-se la biografia lui Eminescu, afirma: „Rar se întâmplă ca un poet să fie sigilat de destin...”. Destinul a vrut ca nașul celui mai mare poet al românilor să fie un cărturar și publicist ardelean, adică cineva din leagănul românismului și al Școlii latiniste („Numele <<Eminovici>> nu-i suna bine, căci avea terminațiune slavă”). Nu-mi pot imagina naș mai norocos și mai fericit decât neobositul militant pentru unitatea națională prin limbă și cultură a românilor. Cu acest botez, Iosif Vulcan s-a dovedit a fi și el sigilat de destin.



Dan Bogdan HANU

Dog's diary (din vremea cîinelui sub acoperire involuntară)

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate).

* Mi-am zis...ia sa mai dezmořtesc puțin sinapsele prin încrengatura de prieteni tăcuți (sper să nu provoc o ploaie de...stele!), așa că am luat un poem vechi și l-am modificat (nu, nici vorbă...genetic, las această competență și, totodată, apetență poeților cu background progresist), am îndepărtat zgura, am mai schimbat niște balamale de scirțfău și-l făceau să aducă vag cu o replică îndepărtată a casei Usher, chestii de acord fin, în fine...și apoi, nu se face să supraviețuiești fraudulos, irevocabil și în formă continuată, propriei vocații...viețuim, în fond, într-o lume înșesată și cutureirată de discontinuități fizice, la vedere sau nu...uneori pînă dincolo de pragurile etice ale descarcerării. Cîndva îl voi scoate pe coclauri...

* Să te pierzi în privirea unui cîine...nu ai nimic de pierdut! Englezii au o vorbă...”ladies first”, eu am alta, în engleză sună așa...”dogs first”!

* M-am trezit cu ceea ce înșelător ar putea fi luat drept revelație, dar nu-i decît răbufnirea unor constatări acumulate, aglomerate/multiplicate fractal, pînă la saturație, redundanță, resemnare...vocația indigenă e aceea de cal troian, lasă că și vremurile recomandă cu asiduitate asta...din orice poziție, ca să zic așa! Dar, cum orice Troie își cere, cu necesitate, inventarul ei, fac prinoare că o evaluare sumară ar indica un excedent de cai! Vorba poetului...troieniți, le-om duce toate...

* Amendament lapidar la evoluția speciilor...trecerea de la vertebrate la nevertebrate (în marș forțat)...se făcea că monologul străbate ziua, precum măduva coloana vertebrală a unei absențe...iar în oglindă imaginea răsfîrntă a absenței e așteptarea...așteptarea care seamana atît de bine unui cîine adulmecînd depărtări...unde (ni) sînt lăncile, halebardele, arbaletele ancestrale și unde ferocii eroi care le mînuiau cu virtuoașă patimă...feroce sînt acum doar legiuni de fremătătoare burice digitale, cu ronțăitul lor chitinos, precum ecoul unor crustacee fantomă, împînzind vatra unei mări dispărute...

* Un autor poate spune foarte multe lucruri (în ciuda descurajărilor doct-programatice) la sfîrșitul cărții pe care a scris-o. Ar putea să vorbească despre legături care există de cînd lumea, dar asupra cărora s-a duminir abia după ce a scris ceva ce a intrat în atingere, măcar razant, cu ele. de pildă, undeva în jurnalul meu-aisberg există un fragment care începe (ar putea, foarte bine, să se și încheie... nesiguranta memoriei e traductibilă prin faptul că e totuna!) cu următoarele cuvinte: “contrastele m-au terminat”. După o vreme, am găsit într-un text al lui Fauchereau despre Eliot (T.S., cum altfel?) asta: “se poate afirma că Eliot a fost sfîșiat de tot ce viața modernă oferă ca extreme”. Am luat aminte, deși, ca de obicei, cu întîrziere, ceea ce spune totul despre cît mai poate să ajute! M-aș limita la a spune că metalimbajul textelor mele, poetice și nu doar, converge în orizontul unei probleme pe care aș îndrăzni s-o trec sub numele familiar de...”a zilelor noastre”, vîndînd, totodată, și o suspectă larghețe: cantonarea necondiționată în acele zone ale esteticului, cu precădere ludice și viscereale, or, asta limitează sau chiar blochează textul la funcția de icon al unei lumi a efectelor. Nu mai vād roatele vreunei extensii explicative. despre ceea ce nu se poate spune nimic - de regulă, pentru că nu se lăfăie la vedere, sub diverse ecleraje atent dozate, iar noile episteme ne-au învățat arzînd clandestin etape după etape, că, în concluzie, nici nu există - trebuie sa se scrie. Cu o vorbă a lui Klee: “arta nu reproduce vizibilul, ea face vizibil”. A face dintr-o poetică o epiderma textuală, asta da supremă probă de inconștiență (de cauză!), ca să nu zic mai mult...OK, poate ca tot ce se întîmplă între copertele caietelor mele de însemnări numai a poetică nu arată, ci, să zicem, nu tocmai la alegere și nicicum la întîmplare, a moarte în oglinzi. Cu atît mai justificate vor fi fiind aceste rînduri, ele sînt sticla care încearca să protejeze și să salveze un mesaj. Nimic din ceea ce ne definește astăzi irepresibil și imprescriptibil nu-mi pare amuzant. se întîmplă tot mai des ca, zgîriind ușor cu unghia ceva ce poate părea astfel, să dai peste ceva înspăimîntător. Într-un fel, un cîștig...te molipsești de clarviziune. răzuiești și

cîștigi. Saturnienii știu de ce..

* Eroziunea scoate la lumină straturi îngropate care, după legi subpămîntene, ar rămîne în arhivele secrete, altfel spus, dă în vileag, dezvăluie...Ceea ce este ca pentru lumile subterane, este neglijența pentru psihicul uman, un agent de alterare...dă la iveală lucruri cărora le-ar sta mai bine trecute sub tăcere sau, mai grav, despre care ar fi trebuit să se tacă, însă, dintr-o imprudență de anvergură inconștienței de cauză...s-a apucat să se scrie! Neglijență, iresponsabilitate și cite și mai cite alte căi ale degradării, mozaicuri subiective, ar trebui să mă recunosc în ele la tot pasul, așa cum le defulează memoria, dar nu știu dacă mai e cazul de a fi recunoscător!

* O frenetică disponibilitate întru diversitate, deștelenind, smintind, vechi rînduieli...cîtă disponibilitate la diversitate, demnă de alte asumări, atîta confuzie involuntară. Challenge-urile ne mînîncă, nu mai e cazul de precizat unde! Phoenix Cobaiul, fie-mi numele...

* Dacă o stare poate rămîne o simplă afacere de (nu neapărat tristă dar) strictă amintire, prin distribuirea ei ca...postare (post-stare) devine un act de împrăștiere, o structură dispersiv-disipativă, cu vocația seminală pentru a sfîrși ca...împărțășire! Mărturisirea unei stări interioare e consfințirea repetată a unei specii de atractor straniu...iată de ce, faptul că ex-punerile mele în vitrine digitale (oarecum evaziv botezate „actualizări”, căci restrîng nemeritat sistemul de referință doar la ceea ce este la vedere) sînt mai adezive în ipostaza lor imaginal-chinologică, decît în aceea confesiv-introspectivă, nu dezvăluie schismatic limanul vreunei predestinări, ci doar scot în lumină o evidență aproape chiasmatică...regret pînă la os că maidanezii nu știu să citească, ar pune mult mai onorabil în operă această facultate (deși, într-un anume fel, al diagnozei instinctuale, o fac mult mai subtil!). Pe de altă parte, e regretabil pînă dincolo de pragul deșertăciunii (sic...transit!) că tocmai omul deține facultatea lecturii, neridicîndu-se la nivelul instrumentului însușit, întețînd adesea doar fatalitatea cacofoniei...



Mircea CIUBOTARU

„Misterele” onomastice ale Iașilor (LXII)

Străbat micul platou din fața blocurilor din Str. Păcurari, amintindu-mi iarăși de încăierarea sângeroasă de deasupra Fântânii lui Păcurar, din 1615, a lui Ștefan Tomșa cu boierii răzvrățiți (evocată în episodul L), și cobor abrupt pe Str-la Florilor, fostă uliță deschisă din vechime apreciabilă pe coasta prăvălită spre malul Bahluiului, unde s-au oploșit prin secolul al XVII-lea sărăcimea din Muntenimea de Sus și humarii care scoteau argila vânăță și plastică (huma) din zona de jos a dealului Copoul, de sub izvoare, materie ieftină și bună pentru muruitul caselor de lut și pentru „prichiciul vetrei cel humuit” (Ion Creangă). O humărie era, firește, și la Râpa Pevețoaiei, pomenită în Mahalaua Sf. Gheorghe (Lozonschi), în 1783 (Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași* – DIOI, VIII, p. 186), dar o Humărița, vânzătoare a unei case de deasupra haznalei de la Cișmeaua Păcurari (*Ibidem*, VI, p. 251; 1760 mai 13), este martora documentară a vechimii acestei ocupații și în zona aceasta. Erau destui sărmani adunați de-a lungulului drumeag săpat pieziș în povârnișul dealului, acela numit apoi **Ulița Humarilor** (Arhivele Naționale Iași – ANI, *Eforia Iași* – EI, dos. 55/1835, f. 1 r.) sau *Drumul Humarilor* (*Ibidem*, dos. 112/1836, f. 13 r.), considerat chiar ca *Mahlaua Humarilor* sau **Mahalaua Boghiului** (*Ibidem*, coperta dosarului) și identificabilă cu Str. Cișmeaua lui Butuc de astăzi. La 1835, se jeluiau humarii către Eforie, cerând să li se lărgească ulița cu opt palme, fiindcă fusese împresurată de agoaia Anica Năculeasă (la capătul de est, cf. Fred. Peytavin, 1857). S-a tot prelungit pricina până în 1841 și nu se încheiasă nici în 1878 (ANI, EI, dos. 55/1835 și 112/1836).

La capătul de sus al uliței, colț cu Str. Păcurari, se mai putea citi până acum câțiva ani, pe o tăbliță ruginită de pe peretele casei în care este instalată o grădiniță FEG, denumirea **Str. Gafencu**. Îi caut și găsesc obârșia antroponimică tocmai la Miron Gafencu, uricar de slavonie, atestat în 1652 aprilie 14 (DIOI, I, p. 447), diac urmat în meșteșugul scrisului de nepotul omonim, care avea niște locuri de casă pe Ulița Părvuleștilor, la capul zidului haznalii, din jos, în malul Râpii (Galbene), așadar în fața Bisericii Banul (*Ibidem*, IV, p. 215; 1736 septembrie 7). Tot un cărturar a fost și logofătul Iordachi Gafencu, fiu sau nepot al acestui... nepot, care locuia în Mahalaua Feredeie (*Ibidem*, X, p. 214; 1798 decembrie 20). Urmașii acestora au fost șapte boieri cu ranguri mici în vremea lui Mihail Sturdza (*Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, întocmită de Mihail-Răzvan Ungureanu, 1997, p. 123) și alți câțiva, unii cu case în zona Râpei Galbene: inginerul de poduri și șosele Iorgu Gafencu (ANI, EI, dos. 23/1854, f. 24 r.), cu adresa pe Ulița Calicimii, de vale de Academie (*Ibidem*, dos. 99/1861, f. 25 v.), un preot iconom, Gheorghe Gafencu, pe Ulița Criminalul, pitarul Costachi Gafencu, pe Ulița Boghiu, și căminarul, apoi spătarul Vasile Gafencu, pe Ulița Păcurari (*Lista caselor și a dughenelor Capitaliei...*, 1853, ed. 2000, p. 38, 57, 58; ANI, EI, dos. 99/1861, f. 28 v.). Acesta din urmă, adesea întâlnit în documente ca inspector la Departamentul Lucrărilor Publice (ANI, *Secretariatul de Stat al Moldovei*, dos. 2188/1856-1859, f. 37 r., 528 r.-v. sqq.), a fost persoana cea mai importantă de pe ulița sa, la capătul ei de sus. Denumirea **Str. Gafencu**, datând probabil din 1866, este atestată în anul 1871 (ANI, *Primăria Iași* – PI, dos. 193/1879, f. 171 r.). O propunere de schimbare a hodonimului în *Str. Anton Naum*, avansată în 1912 (N.A. Bogdan, *Orașul Iași*, p. 94), dar rămasă fără urmare, era desigur motivată de faptul că „pudicul” poet junimist (1829-1817) avea atunci locuința, în care a și murit, puțin mai la vale (Rudolf Suțu, *op. cit.*, p. 331), la nr. 1 de pe Str-la Florilor actuală. Cu mulți ani înainte, îl puteam găsi pe scriitorul Antonaș Naum nu departe, în Ulița Talpalari (*Lista caselor și a dughenelor Capitaliei...*, 1853, p. 39). Amintirea neamului Gafencu s-a păstrat în nomenclatorul stradal până prin 1966 (ANI, *Sfatul Popular al orașului Iași, Secția Arhitectură și Sistematizare*, dos. 11/1969, f. 8 r.), când denumirea

a fost înlocuită cu *Str-la Florilor*. Trebuia radiată din memoria ieșenilor eventuala asociere cu numele marelui diplomat Grigore Gafencu (1892-1957), emigrat, și al notoriului legionar Valeriu Gafencu (1921-1952), mort în închisoare.

Revenind în vale, pe fosta hudiță a humarilor, găsim acum o stradă pietruită în urmă cu peste un veac, azi **Str. Cișmeaua lui Butuc**, ce face legătura dintre Str-la Florilor și capătul de răsărit al Str. Florilor. S-au așezat acolo, cam în aceeași vreme cu humarii și câțiva apari, sacagii care cărau apă cu sacalele lor, trase de căiuți piperniciți, pe la case boierești, negustorești sau la mănăstiri, cum făceau un Chirvase, apar Andocăi clucerul (DIOI, II, p. 545; 1685 decembrie 1) sau un Andrei apariu (*Ibidem*, II, p. 585-586; 1690 iunie 1). Aceștia aveau la îndemână nu numai fântâna (apoi cișmeaua) din Păcurari, dar și un al doilea bogat izvor din zonă, amenajat ca un budăi (DIOI, VIII, p. 290, 1784 iunie 1; IX, p. 366, 1795 septembrie 12), desigur de lemn, ca în vechime, din care surplusul de apă își croise o matcă până în Bahlui, trecând pe sub un podeț de pe drumul ce va deveni în secolul al XIX-lea Șos. Arcu, pe lângă casele Șubă (ANI, *Ministerul Lucrărilor Publice al*



Moldovei – MLPM, dos. 242/1840, f. 84 r.). Pârăul și obârșia sa sunt reprezentate în planurile lui J. Raschek (1844) și Fred. Peytavin (1857). Mai existau două budăie, cu debit mai mic, și pe locul viitoarei Grădini Botanice a dr. Anastasie Panu.

Aparii urcau pe **Drumul Budăiului** (DIOI, VIII, p. 109, 1782 ianuarie 14; p. 282, 1784 mai 6; p. 290, 1784 iunie 1; p. 294, 1784 iulie 1) spre Ulița Păcurari și, de acolo, spre destinațiile lor obișnuite. Documentele atestă două **drumuri ale apariilor**: unul prin Mahalaua Feredeielor, aproape de malul Bahluiului, cursul vechi (DIOI, IX, p. 93, 1792 septembrie 20), în zona fostului Pod Ipsilant, desigur un vechi drum pentru aducerea apei din fostul iaz domnesc sau apă bună de băut din izvoarele din coasta dealului de sub Mitropolie. Altul, atestat începând cu 18 septembrie 1780 (*Ibidem*, VII, p. 644), a fost capătul de est al Str. Toma Cozma, unde vel vornicul Iordache Canta(cuzino) primea ca danie la 7 decembrie 1782 un loc domnesc în Mahalaua Muntenimii de Sus, alături cu Drumul Copoului și cu Drumul Aparilor, la nord (DIOI, VIII, p. 151-152), loc ce poate fi lesne recunoscut ca fiind cel al casei Canta, devenită Casa Universitarilor. Peste câteva zile, acesta mai lua, de la fratele său, Ioan Cantacuzino, un loc, fost al lui Matei Ghica, aflat mai sus (pe terenul de azi al Universității), cele două terenuri fiind despărțite prin mijloc de Drumul Aparilor (*Ibidem*, VIII, p. 155; 1782 decembrie 16). Tot lângă Drumul Aparilor avea șase locuri de case

(unul fost al spătarului Matei Ghica) și marele spătar Matei Cantacuzino, toateadunate printr-o hotarnică din 15 decembrie 1781 (*Ibidem*, VIII, p. 84-84). Până pe la 1770, aparii ce aprovizionau zona Muntenimii de Sus, urcând din Păcurari pe ulița ce va deveni Str. Manolescu, nu puteau lua apă și de la Cișmeaua lui Butuc, unde era hazna domnească veche.

Aparii locuiau în apropierea cișmelelor menționate, trei fiind atestați în 1781 iulie 9 ca martori la o hotarnică a locului de casă al lui Condorachi Boghiul aprod (*Ibidem*, VIII, p. 59-60). Un altul, Ion apar, și Ioan, vătaf de apari, sunt consemnați în 1795 septembrie 12 (*Ibidem*, IX, p. 366). Toți aveau spatele ogrăzilor la Drumul Budăiului sau Ulița Humarilor. Un Iani Boghiul, călfă de teslari, a avut, după 1750, o casă lângă un izvor pe care probabil el l-a amenajat, de vreme ce era numit Șipotul Boghiului, în anul 1805, când casa cu locul ei era a sulgerului Vasile Negură, dată prin schimb și bani lui Condurachi Boghiul (ANI, *Documente*, 705/26). Timp de un veac, amintirea teslarului, acel „făcătoriu de bine” al cărui prenume era uitat peste vreo trei sferturi de veac (ANI, MLPM, dos. 312/1844, f. 2 r.), a fost transmisă și de numele **Cișmeaua Boghiului** (ANI, EI, dos. 8/1834, f. 159 v.), aceasta considerată și budăi („Foaia Sătească”, 1840, p. 240), și de **Apa Boghiului** (ANI, EI, dos. 36/1833, f. 63 r.; 23/1840, f. 1 r.; MLPM, dos. 242/1840, f. 6 r.) sau **Pârăul Boghiu** (ANI, PI, dos. 101/1872, f. 43 r.). Aprodul Condurachi Boghiul va fi contribuit și el la impunerea în zonă a denumirilor de mai târziu **Ulița Boghiului**, pentru partea de est, coborătoare, a Str. Florilor de azi (Fred. Peytavin, 1857), sau **Mahalaua Boghiului** („Buletin. Foae Oficială”, 1837, p. 209, ANI, EI, dos. 23/ 1840, f. 8 r. și multe alte surse). Pe terenul din spatele gospodăriei sale se afla acel vechi budăi, cartat cu numele *Boghiu* în planul lui Fred. Peytavin (1857). **FOTO** Izvorul ieșea din malul înalt din spatele casei degradate azi, de la nr. 17, Str. Păcurari, în care locuia pe la 1900 Gh. Racoviță, tatăl celebrului fiu, Emil Racoviță, iar albia pârăului, de mult canalizat și ascuns vederii, se mai distinge încă în dreapta locuinței din Str. Cișmeaua lui Butuc, nr. 1. Aspectul locului, priporos și cuprins de vegetație sălbatică, nebănuit de trecătorul urbanizat și grăbit spre Biblioteca Centrală sau spre „Apolonia”, pe strada de deasupra, este imaginea vie a Iașului aparilor și humarilor din veacul al XVIII-lea, curat... muzeu natural în aer liber și, totodată, necurat depozit de gunoaie și vechituri. Apa acelui izvor nu era de calitate celei de la Cișmeaua Păcurari, fiind sălcie, după cum se constata în anul 1833 (ANI, EI, dos. 36/1833, f. 33 r.), dar încă folositoare de vreme ce mahalagii reclamau faptul că cișmeaua, desgrădită, era înglodată de apele și zoaiele ce veneau dinspre Păcurari, canalul acestora fiind stricat (*Ibidem*, MLPM, dos. 312/1844, f. 2 r.).

Este regretabil faptul că un nume atât de cunoscut în prima jumătate a secolului al XIX-lea, *Boghiul*, nu a fost păstrat de nomenclatura stradală modernă, de după 1866. A fost preferat numele *Str. Florilor* (*Ibidem*, PI, dos. 101/1872, f. 18 r.), iar când a trebuit să se desemneze și această veche uliță a humarilor i s-a dat numele greșit **Cișmeaua la Butuc** (*Ibidem*, dos. 119/1884, f. 230 v.) sau, echivoc, **Str. Cișmelei** (Planul Gr. Bejan, 1896-1897), apoi **Cișmeaua lui Butuc**, rămas până astăzi. E și surprinzător că, deși această cișmea se afla la o distanță apreciabilă și mai curgea încă în curtea Penitenciarului și la începutul secolului al XX-lea, iar numele ei mai era știut (Scarlat Pastia, *Despre origina apelor din Iași...*, 1897, p. 25, și N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 384), decidenții de la 1884 în chestiunile denumirilor au putut să confunde cele două cișmele și să le greșească localizarea. Și nu cred că eroarea mai poate fi corijată. Un reper important din viața de odinioară a Muntenimii de Sus a fost aruncat la groapa de gunoi a istoriei locale. Fac aici și un serviciu de arheologie socială, încercând să dreg ceea ce au stricat alții, din tagma celor veșnic risipitori. (La Cișmeaua lui Butuc dau întâlnire într-un episod viitor).



Mihaela GRĂDINARIU



Recipient pentru «Ô» de Cioran

„Și la o editură mică pot să apară cărți mari”, e zâmbetul pe care mi l-a dăruit Alina Hucai la ediția din mai 2018 a LIBREX-ului ieșean, ca răspuns la rătăcirea mea vizuală în fața unei avalanșe de volume. Privirea mi se oprise atunci pe un recipient al esențelor rare, cu eticheta «Ô» de Cioran. O introducere în osmologia textului, umplut cu vârf și îndesat de alchimistul Gabriel Mardare, operațiune săvârșită în alambicul Editurii SEDCOM LIBRIS din Iași, nu demult, tot în 2018.

Despre autor se pot distila vorbe nenumărate, pe armura articolelor și cărților sale putem lipi și dezlipi etichete, în buna încercare a fiecăruia dintre noi de a înțelege, măcar ca-n oglindă și-n ghicitoare, oamenii-cărți sau cărțile-oameni. Încercare deloc facilă, căci determinanții conturează cu greu portretul unui autor dificil de prins în cuvinte: eseist, traducător, profesor de franceză la un liceu în Galați, încercând să călească oșelul mental al tineretului studios din vremile de dinainte de 1989, cadru didactic universitar la Iași și Bacău. Îndrăgostit puternic de călătorii reale sau imaginare, pasionat de cultura staroverilor, de muzica bună, de comunicare și cuminecare întru cuvânt și imagine. Cu un spirit ascuțit și o limbă asijderea, amendează drastic (mai nou, în serialul găzduit de „Expres Cultural”) derapaje instituționale sau culturale, fluturând donquijotic mantaua prietenului și magistrului căjvănean Luca Pițu...

Luând cartea în mână, m-am simțit, pe măsură ce înaintam, ca un călător rătăcit într-o hartă a mirosnelor textuale, cu patru puncte cardinale, oricând interschimbabile (*Cartea fragranțelor*; *Cartea recuperărilor*; *Cartea registrelor imaginarului și Ultima carte*; *Parfum de sunete și litere*) și un centru, un *axis mundi* încăpățânat în a-și găsi locul, paradoxal, la sfârșit: *Nota finală «Ô»*, adică *Ω*... Cu o structură aparent complicată (Mihai Dinu Gheorghiu o numea „barocă”), textul ne face complici. Între *A noir*, *E blanc* și *I rouge* se derulează, cu viteze diferite, cadre ale „intimității publice” (pagini de dicționar, de exemplu), având rolul declarat de capcană culturală. *Dacă deschizi această carte, înseamnă că „Otrava Cioran” se află în tine și cauți fie un antidot, fie un mod de conviețuire cu ea*, ne avertizează Gabriel Mardare; în amândouă cazurile, complicitatea la text ne va metamorfoza, vindecându-ne sau, dimpotrivă, „ciorânindu-ne”.

Lectorul ajunge, pe nesimțite, prizonier într-un text ca un labirint fractalic, în care te rătăcești cu ușurință în lipsa unui ajutor. În cazul nostru, avem nevoie de un nas. Nu unul oarecare, ci frățanele gogolianului nas care să uite diferențele de rang și care să ne fie călăuză printre verbe: *desigur*, *a mirosi*, târând după el o întreagă cohortă semantică: *a anticipa*, *a bănuî*, *a crede*, *a ghici*, *a gândi*, *a imagina*, *a intuit*, *a închipui*, *a întrezări*, *a presimți*, *a presupune*, *a prevedea*, *a simți*, *a socoti*, *a ști*, *a visa*.

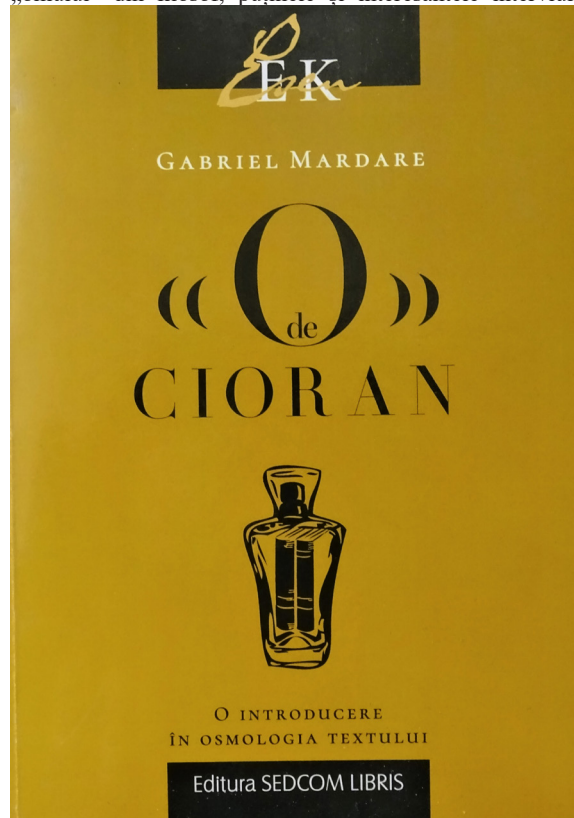
Volumul acesta (ca și altele, pe care nu le mai înșir aici) este scris în limba mardariană. Nu o căutați prin enciclopedii și dicționare, nu o veți găsi acolo. Doar prin lectură și, mai ales, prin dialog autentic cu proprietarul, producătorul și beneficiarul primar al ei, avem o șansă de a rezona la stilul rafinat, ce implică adesea un limbaj care poate șoca. Doar

pe cei neinițiați, pe cei ce nu au răbdare, pe cei care nu vor sau nu pot să se regăsească. Între jocuri de cuvinte și jocuri cu măști suprapuse (ambele, specialități ale autorului), cartea pleacă într-un exercițiu de *amușinare* pornind de la editarea *Caietelor Cioran*. Mereu închise pe masa de lucru, inabordabile în timpul vieții lui Emil Cioran, vor fi descoperite, după moartea acestuia, într-o valiză de Simone Boué, care, deși în *umbra lui Cioran, cu o discreție, o modestie, un devotament admirabile* (Neagu Djuvara) timp

cronica literară

de o jumătate de secol, nu-și va regăsi nicăieri numele în aceste pagini, în toate cele 34 de caiete, scrise între 1957-1972 și publicate în 1997 la editura Gallimard.

Este clar că autorul încearcă să ne ia de mână (ca să nu spun că ne duce de nas...) într-o plimbare printr-o altfel de pădure, nu precum cea narativă a lui Umberto Eco, desigur. O pădure de cioran(t)lăcuri, fastuoasă, în care completează textul, contextul, cotextul, pretextul, intertextul, subtextul, paratextul, și alte asemenea ițe aparent încălcite. Putem aminti aici, ca necesare jaloane, printre altele care se cer descoperite în carte: ultimele luni în spital, *timpul descompunerii*, clipele finale de luciditate, supraexpunerea „omului” din filosof, puținele și interesantele interviuri



filmate, ocazii rare, acordate cu zgârcenie: *Experiența expunerii publice nu era, prin urmare, dintre cele mai fericite pentru o persoană care nu era un animal de platou, gata oricând să iasă din încurcătură, prompt în replici și atras chiar de duelurile verbale, indiferent de justificarea lor*.

De un real interes pentru o radiografiere corectă a fenomenului Cioran se vedește a fi ceea ce Gabriel Mardare numește *Moartea și re-naționalizarea*, înmormântarea, exilului după ritul bisericii orientale într-un spațiu spiritual preponderent catolic generând astfel ideea *scepticului mântuit*, reflectată în imaginea compozită ca produs și al privitorului: *Imaginea unui personaj nu se poate scrie prin dată („avec de SI on metrait Paris en bouteille”)*. Asta n-o împiedică să rămână o sumă de lumi posibile, construite fie în prelungirea celor actualizate (asemănătoare proiecțiilor din geometrie), fie ca universuri alternative.

Miza lectorului este, bineînțeles, descoperirea *Cioranului lăuntric*, la pachet cu toposuri obsesive, contextualizări și decontextualizări, cu polarizări necesare, diminuări și augmentări, cu *Parfumul de scandal* generat de troița lingvistică formată din *româna* – idiomul sufletului, *franceza* – idiomul spiritului și *germana* – idiomul simțurilor.

Gabriel Mardare cerne printr-o sită foarte fină atât o bibliografie necesar-solidă, cât și inserții ale *demolatorilor* de pe diferite forumuri, ceea ce autorul numește *web-mahala*, oglindind într-un colaj îndrăzneț, Româniile posibile ori proiecții ale ființei în teritorii de suprapunerii: *M-a interesat întâlnirea virtuală dintre Berdiaev, Gabriel Marcel și Cioran în jurul unor teme comune (discursul și instituția asigurând producerea lui autorizată) într-un loc comun (literal și în toate sensurile, este vorba despre limitele limbajului filosofic dominant al unei epoci) a trei itinerarii de căutare a identității personale: un francez atașat catolicismului (dar negând validitatea discursului teologal în epocă), un rus mereu raportat la ortodoxie (în fapt, în ruptură declarată cu clerul pravoslavnic)*. Mai puțin cunoscut decât ei în acel moment – un expatriat proclamându-și ruptura definitivă față de țara de origine și dezinteresul față de viața politică și culturală a țării-gazdă pendulând între reprezentările credinței.

Emil Cioran, dealtfel, se vedește o obsesie mai de demult a lui Gabriel Mardare și nu numai (ca să amintim aici doar *De la Arca lui Noica la luntrea lui Cioran* și *Noptile lui Cioran*), subiect mereu incitant, mit cultural în țara de origine, dar, în egală măsură, mereu o insulă albă pe o hartă mută.

Ironic și autoironic, alchimistul Gabriel Mardare distilează esențe în laboratorul de aforisme, procesul de fabricație al nucleului de text denotând echilibru și stabilitate. Eliberarea de otrăvă prin scris este, însă, parțială și de moment. După aceste hoinăreli lecturnice, după dialogul permanent între cititor și text, după atâtea izuri, arome și miresme, fiecare dintre noi va deveni, cu siguranță, un recipient pentru parfumul cioranian, de fiecare dată, cu fiecare aplecare, altul.



Florin FAIFER

cutia cu scrisori

Tugearu & Tugearu

Puține apariții pe lumea asta mă fac să-mi bată inima ca atunci când mă află în preajma unui artist cu aură. Dacă alăturarea vocabulelor „artist” și „aură” nu formează cumva un pleonasm. Încerc, la scara maturității, emoția pe care o încercam în copilărie urmărind aproape seară de seară acrobațiile pe sârmă ale virtuozului Alexander. Mă simt și eu în asemenea clipe atins de un fior.

Nu credeam că o să mă pot apropia prea ușor de Liana și Ioan Tugearu, binevoitori dar, mi se părea, indiferenți. Ce eram eu, la vremea când i-am cunoscut, decât un condeier de provincie, care nu se manifestase în așa fel încât să le atragă atenția.

Am călcat, ca din greșeală, pedala modestiei. Voi continua în același registru.

Un timp, n-am revăzut cuplul de celebrități de pe târâmul Terpsihorei. Pe Tugeari, cum în intimitate li se spune. Mă gândesc la prea-lucida signora Liana Tugearu, cu tăcerile ei dominante (sau, dacă vreți, exigente), și la Ioan Tugearu, cu profilu-i expresiv de condotier, rotindu-se prin scenă în mișcări ca de zbor.

Anii au trecut și într-o zi anume, de Sfintele Sărbători, Ioan Tugearu, de care eram acum mai apropiat, mi-a făcut o surpriză. Pregătea un spectacol, *Toaca*, legat de basm, de lumea poveștilor și s-ar fi bucurat să îi fiu colaborator, gândind probabil că eu mă mișc într-un mediu de etnografie și folclor. Sau socotea că-mi forfotesc prin cap idei care s-ar fi potrivit viziunii balerinului-eseist din Capitală.

N-a mers, oricât ritmicitatea bății în toacă are ceva obsedant, ținând spiritul treaz. Unii au simțul ăsta, alții, ca mine, ies ușurel din ... joc.

Dar aveam încredere în originalitatea proiecțiilor scenice ale prietenului Tugearu, dacă mă gândesc fie și numai la *D-ale carnavalului*, unde interpreții exprimă nu prin *cuvânt*, ci prin gestică, prin mișcare. Dar, astea sunt pariurile temerare ale maestrului, pariuri la limită, generând până la prima ridicare de cortină o seamă de frământări și de neliniști.

Pentru Ioan T. (poartă același prenume ca nepotul meu) va fi fost o dezamăgire. Și totuși, după un răstimp, chimia relațiilor dintre noi s-a reactivat. Am stat și

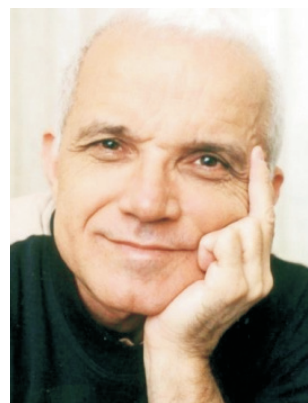
m-am gândit – de ce? Și cred că am găsit răspunsul. Le trimisese lor, ca și altora din cercul de prieteni și de cunoștințe, niște cărți, ale tatălui meu, Laurențiu, și ale mamei, Margareta, cărți pe care, cu destule anevoițe, izbutisem să le public. Gestul meu, cu tot ce putea să însemne, a avut ecou. Ba, încă, un supraecou, dacă pot să mă exprim astfel. Mă sfiesc să citez din mesajul acela, dar nici nu mă îndur să trec peste un asemenea episod.

... Cum aş putea reacționa? Dar cum să nu te cuprindă smerenia citind asemenea cuvinte: „Iubitor de artă”, nici vorbă, sunt! Însă n-o să ghiciți din ce soi: „dintre cei buni, frumoși și plăcuți Domnului”. O portretizare cum nu mi s-au făcut multe. Mă înclin!

Iar Ioan Tugearu mă întărește în cuget: „Așa să rămâi”. Și, în final, formula-soft: „Cu drag”.

Așa de Paști, așa și de Crăciun. Ce sentiment înviorător, de plenitudine, să ai parte, ca în copilăria din ce în ce mai îndepărtată, de asemenea dar! Și ce vocație a prieteniei la acela căruia îi stă aproape de inimă un limbaj în care poți întrezaări o întreagă gesticulație sufletească.

Liviu Ioan STOICIU



Poesie

N-o fi sfânt

Miroase frumos – l-au dezgropat la șapte ani? Aici s-a umflat pământul. Lasă, că s-a odihnit destul, n-a putrezit, doar n-o fi sfânt, de ce nu, după ce moare omul îți dai seama. Lumea se închină la moaștele lui. Dacă n-ar fi păzit în biserică, ar fi furat în amănunt, ar pleca fiecare cu o bucată din el, să-i poarte noroc, să-i fie mijlocitor în ceruri, să-l echilibreze energetic, nu? Se dau bani preotului din sat să-i pomenească numele la altar. Suntem un popor credincios, mamaie, de ce nu stai și matale la rând? Nu mă mai țin picioarele...

Se închină, se roagă în gând să li se împlinescă visul, evită cerșetorii, aprind o lumânare, se pierd în negură. Cât a fost viu, l-au judecat ca pe-un smintit, fiindcă scotea dracii din oameni... Știi care e secretul secretelor? În tot ce înțelegi, să înțelegi cu inima.

Anchetat

Hainele țăranilor, agățate în nuci după ce reapare soarele din nouri, păstrează sudoarea lui Dumnezeu, venit azi la prășit. Dacă tu crezi în Dumnezeu. Poți să-mi pui și mie la uscat hainele – haine jilave, de sol de pace care aleargă, aleargă... N-ai ieșit la pensie? Aici, pe suișul de vis, unde se dezvăluie adevărata hidoșenie a vieții. Tu

ai dat foc la cărțile din biblioteca școlii? Eu. Îmi era rece. Pe căldura asta? E anchetat. Din foc a izvorât un glas – al cui era? Al lui Dumnezeu? Nu, era glasul smârcurilor de la Berheci și al caselor lor de porumbei, puse pe picioroange, care și-au terminat demult cântecele de slavă...

Tot împotriva

12 martie, duminică: ploaie, vânt, frig – și ce dacă, ai drumul tău de la care nu te abați, împotriva tuturor, împotriva morții, chiar și împotriva ta. N-ai măsură în a atrage răul, antipatia, nefericirea asupra ta. Ai o forță misterioasă. Ți se pare că mergi înainte? Nu, numai lumea din jur crede asta: tu mergi înapoi, atunci când nu stai pe loc și contempli, nu te mai sature, întâlnești piedici de netrecut. Și? Nimic. Stai liniștit, „Dumnezeu nu și-a terminat planul cu tine”... Cât



ai s-o mai duci? Ești la sfârșit, dacă nu te grăbești vei ajunge la început – numai nu mai întinde coarda atât. Mai ai un pic... Ba nu, pe aici se sfârșește poteca de măgari.

Stai cu ochii în gol, mănânci floricele calde, semințe de bostan și de floarea-soarelui, vândute în cornete de hârtie de ziar. Te-ai dat în sfârșit de trei ori peste cap. Până ieri ai fost un câine legat la gât cu un lanț, ai lătrat fugind de la un capăt la celălalt al sârmei – acolo unde erau adunați cărturarii.

Ies din mine

Țeavă de scurgeri, resturi, câlți întinși pe jos, mai mult morți decât vii, inundare a subsolului – în propriul organism: scriu, șterg, bine că nu pătrunde până aici gerul de afară, bine că-mi e somn, că mă doare în coșul pieptului și mă ustură ochii, am pleurezie, unul dintre plămâni s-a înecat? Piază rea! Am sălaş într-o casă

părăsită, nu mai vreau să mă implic în nimic, scuipe sânge pe batistă. Cineva supărat, revendicativ, cu o umbră de meschinărie, mă privește de parcă eu aș fi de vină – mă apucă de o mână și mă trage după el, cobor pe o scăriță de fier forjat, sunt înfiorat de teamă, deschid o ușă, ies: cred că pot să încep o nouă aventură...

Pe munte

Plecat de undeva din burtă, urcat pe coaste, cu mâinile lipite de stânci pe Jepii Mici, plouat, ud până la piele, în 8 iulie, la picioare cu zăpadă. Oprit să beau un ceai cald la cabana Caraimanul și plecat mai departe spre creierul mic, gândindu-mă la tine – ne întâlnim la Cruce? Ne ferim de ochii lumii, acolo sunt nourii lăsați jos: facem dragoste... Recunosc, sunt un prost, mă ridică până la peste 2.200 de metri singurătatea și nu știu ce să mă mai fac, în particular, cu mine. Am perfecta senzație că nu mi-a mai rămas nimic de făcut, de ce nu mă arunc în gol la Cruce, dacă tot urc? De ce mă gândesc la tine, o dată ce tu ești ștersă cu buretele? Ajuns până acolo, de ce nu

te întrebi de ce te bagi atâta în seamă? Te crezi special? Erou? Uită-te cum trece lumea, nu contezi, orice ai face, dacă unul ca tine este luat, altul ca tine este lăsat în loc... Are o stare de sfârșeală.



Gheorghe SIMON

LIS

Adagii și solilocvii. Când îmi fuge privirea pe cuvintele scrise de **Liviu Ioan Stoiciu**, ele îmi apar alcătuirii vii, ființe întrupate în chip natural, la modul prometeic, poetic. Măruntele lucruri pe care le atinge, cu un fel de ritual, o face într-o ordine, cu un gest de sfințenie, cum ar atinge ceva însuflețit. E aici o încetinire a trecerii, făcând loc altui timp pe care îl dăruiește cititorului: exactitate și solemnitate, în stare primară, genuină, neatinsă încă de privire, lucrurile, precum cuvintele din poemele sale, ingenuie. Îl văd cum deschide sufletul omului și e uluit să vadă că e ceva din trecut, uzat, perimat, dar, scriind, descriind, ne e dat să vedem o mișcare radupetresciană, o figurare; aș zice, mai degrabă o întruchipare a unui duh aerian. Orice ar atinge, fie și cu privirea, e tresărire de suflet.

Atent, foarte atent, e să nu tulbure cu nimic ceva care ne conține. Toate acestea sunt compuse pentru o carte, într-un alt portativ, al *mișcărilor sale zilnice*. Poemele sale epice, cinetice, homerice, în rostire primară, cum le-ai vedea întâia oară, nu pot fi nici pastişate, nici parodiate, întrucât ele sunt viața sa, sufletul său, imposibil de negociat. Când se hrănește, pâinea sa e cuvântul. Are mereu grijă să nu lase ceva neprimenit. Numai ermiții reușesc să practice asceza. Toată taina lor pare a fi ceva ascuns, numai că sufletul lor e nted. A avea e pentru **Lis** poezia, o mărturisire agonică, fără rest. Duhul Cuvântului e potirul inimii sale. Puțini ajung să atingă o înălțime și să coboare repede-repede treptele, în josul paginii, unde stau în așteptare, trimiteri și urgențe, în ascunzișul comorii, în infernul arderii și al necontenirii. Avem puterea de a vedea focul, dar focul nu poate vedea: *Ochiul vede cu ajutorul focului, dar focul nu vede*. Verbul său poetic erupe, vulcanic, și face să se topească piatra încinsă, până se cumintește, și ne rămâne spre mirare craterul, crugul răstignirii fulgerului captiv, potolit cu toate apele primordiale, dintr-un timp fără timp și fără măsură. Noi suntem fisura, arsura, **arșița**, cum o numește el. Până și numele nostru e o rană, o rună a clipei.

Paradigma numelui. Mai întâi e numele, amprentă și pecete, pe fruntea sa înscrisă și pe tâmpla părintească a iubirii, Treimică siglă, cu o singură vocală, i, de la verbul a fi. Fonem, în pronunție franceză, înseamnă *cîtesc*, iar ca substantiv are înțeles de *crin*, simbol al purității. Admirăm deopotrivă acuratețea semnăturii, când scrie un autograf. Ultima e prima literă a numelui său de familie, Stoiciu. De undeva, în biografia sa, răzbate un aer stoic, de îndurare cu stoicism a vremurilor în care a scris, sub teroarea cenzurii, de unde refugiul și exodul în spații aerate, rarefiate, pe o pagină albă a copilăriei. Biografeme sunt poemele sale homerice, în stare primară, cum ar fi rostite în taină, numai de el auzite. De frica tatălui, mai ales, și a mamei, când rostește ceva, i se dă peste gură, cum i s-a întâmplat unui alt copil etern, într-o familie haotică și agonică. De la Ionică din Humulești, până în Sileștea-Gumești, via Adjdu-Vechi, revelația cuvântului are puterea unei cunoașteri, gravă și violentă, cu o cruzime aspră, încât, calea de ieșire e una singură, iscusire prin rostire: auzire, ca rezonanță a firii și, vedere, ca sfășiere a membranei protectoare. Eliberarea de cele părintești, de *mame arhaice*, uitarea de cele pământești, sunt calea cea mai la îndemână de ieșire din anonim, prin personificare, adică prin a da nume lucrurilor și a investi cu un chip, numele anonime, comune, cum e întruchipare, în mișcare și neastâmpăr, *cantoniereasa*. Nu te atrage pitorescul unei înfățișări, ci mișcarea interioară, întrevăzută doar cu ochii minții. Poetului ingenuu i se confirmă, până la urmă, o prezență tainică, ascunsă prin nume comune, care i se arată doar lui, alcătuire vie, fără nici o urmă de închipuire.

O prozopopee. Atât de precis și sigur pe sine, în mișcarea lui zilnică, cu acuitatea clipei, în cumpănire, și îndemănare a lucrării, până nu-l surprinde vreo undă de melancolie, în descumpănire și înclinare, pe cadranul orei, **Lis** e poetul care își urmează clipa, până uită și urma îl întrece, lăsându-l pe gânduri. Uită ce-a vrut să spună și nici ce cuvânt îi vine în gând, încotro se îndreaptă. Pare nostagic, uitarea fiindu-i reazim de a o lua de la capăt. Și, când ia de la capăt, capătul nu se mai termină. Ajunge până la el ca un ecou în surdină: *O viață întreagă numai asta făcuse. Visase...Visase: și-i mai și intrase în cap să facă... Să scrie! Să facă literatură. Nu făcuse nimic... Auzea mereu o voce interioară cu care vorbea. Dialoga. Monologa...un fel de personaj al lui: intuit, ingerul lui? Ingerul lui păzitor...Când se pune la masă să scrie, îi venea să se plimbe: și așa pleca mereu. O lua de la capăt. O lua pur și simplu din loc: din loc în loc a ajuns până aici*. Un titlu, de mai târziu, într-o altă carte, va fi definitoriu pentru întreaga sa creație poetică: *Să aud minunile pe care le văd*. În felul acesta abrupt, frust, cu impulsuri interioare

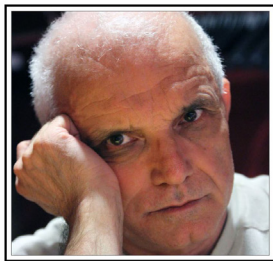
și ritmuri trepidante, energia creativă nu poate fi stăvilită, ea izbucnește și ni se dezvăluie, până la detaliu, când ne așteptăm mai puțin, ca un fractal, păstrând amprenta maternă a facerii. Prin puncte de suspensie, suspendă între paranteze ceea ce nu poate fi atins de cuvânt. Arta sa poetică e o **prozopopee**, una a înrudirii, între ceea ce ne scapă și ceea ce nu poate fi surprins vreodată. O Iliadă în miniatură, cu scene și tablouri în succesiune, cu suspendări și ezitări, de la un poem la altul, fiecare figurare e surprinsă cu abilitate de bijutier și precizie de ceasornicar. Aspirația sa nu tinde spre o cucerire a vreunui teritoriu necunoscut, ci e o lucrare zilnică, ziditoare, spre cunoaștere de sine. **Lis** citește chipul uman, ca pe o amprentă a duhului răzbătător până la ultima cuantă, până la cea dintâi clipire a vieții.

O disciplină nouă, poezia. Compunerea sa poetică are ceva din lucrarea divină a facerii lumii. Topește magma fierbinte a uniformului sau diformului, în forme expresive, dinamice, după ce le-a pus la încercare, prin proba de rezistență la uzura vorbirii. Cartea de poeme, recent premiată la Ipotești-Botoșani, poartă un titlu care definește toată arta sa poetică: **Stricarea frumuseții**. Bețișorul de lemn de la fanion e acum putred. Frunzele viței de vie ruginesc și se ofilesc înainte de a rodi. Cantoniereasa tocește ghimpii de trandafir ai bărbatilor. Trenurile de marfă au vagoanele goale. Locomotiva e trasă pe o linie moartă. Nu e moartea. Moartea e perfectă,

ROICART

Liviu Ioan Stoiciu

stricarea frumuseții



Emineu
COLECȚIA POETI LAUREATI
AL PREMIULUI NATIONAL
DE POEZIE MIHAI EMINESCU

intactă. Nici închipuirea nu mai e rodnicie, ci, doar așa o părere pe care ne-o facem despre ce ar fi fost cu puțință. Și, în timp ce admira și contempla, deodată, își dă seama că de fapt pârăul, în loc să curgă spre largul eliberării, el curge îndărăt, înapoi, invers, spre izvoare. Chiar și Adjdu-Vechi, ca nume propriu, apropiat, prin locuire, își pierde nimbul de altă dată. Aici familiile nu locuiau într-un timp anume, ci locuiau într-un nume, până numele propriu a devenit acum, un nume comun: adjdu-vechi.

Omul vede ceva, vede, să zicem, una, și i se pare a fi cealaltă, și lumea e omul trezit, duminindu-se. Fragmente din vechime îi stau în față, toate răsfirate, chipuri înmărmurite, câte uneia îi lipsește un ochi, alta are în plus un deget, alteia i se vede doar creștetul. **Lis** recuperează și recompune întregul, îi dă contur, cu prestanță de bijutier și circumstanță de istorie sacră. Le dă glas, iar în urechea sa, ca o scoică, se aude prelung un vuiet, un *huiet*, ceva de demult și atât de departe de noi, acum. Poemele sale au cadență, ritm vioi, respiră prin toate literele și fac ordine în hățișul vorbirii în dodii, *vrăjmășii* ucigașe pentru sufletul omului supus cumpănirii. Făptura mitologică a Licornei absoarbe tot ce se vede, neascuns și nepătruns, și tot ce e vuiet cosmic, asurzitor, devine curgător râu al vieții, neîntrerupte. Să vezi și să cutezi a vedea ceva de care să te minunezi, cum litera s-ar magnetiza și ar face să tresară cuvântul, să te restrângi în cuget și în simțire, față de mecanica artei, care presupune migală și îndemănare de cesasornic, arta cu *mecanizmele* ei ascunse. Să te lași purtat de himere înaripate, de pe pământ în cer

și din cer pe pământ, să coboare îngeri cu ochi de sticlă transparentă, cu orbite croite anume, cu *mirezme* de duh și cu străpungeri săgetând văzduhul prăfuit al provinciei, al zonei în părăsire.

Fanionul e reperul unei treceri pentru a marca locuirea, în timp ce nu se mai termină odată marfarul cu prea multe roți și cu încordatul ceasului, seară de seară, gest mecanic al tatălui, înainte de culcare, cu arătătoare solare, cum litere indicatoare de sens, în caietul ascuns al copilului dintr-a șasea, cuvintele au o rotire cosmică, în mintea lui necoruptă, antrenând galaxiile și capetele întoarse ale florii soarelui spre asfințire sau cum s-ar toci ghimpii astrali ai băbatului, în iarba culcată, trezind energiile ascunse ale pământului.

Altfel despre Altceva. Nu e deloc întâmplător motto-ul ales din Homer, pe pagina de gardă a cărții de debut: *zeu, plin de furia iubirii, o țap, fii bun ! Căci noi, poeții începem și sfârșim cântarea cu tine*. Tema centrală, centrifugă, a creației sale poetice e iubirea, între celelalte două, eterne, ale omului: viața și moartea. Toate trei alcătuiesc un singur chip, arhechip al creației divine și arhetip al cunoașterii senine. **Lis** nu adaugă nimic care să deformeze sau să denatureze cumva instituirea instantanee a figurii treimice, nici nu zgârie cu litere negre imaculata concepere din nimic a ceva care ne conține, creația, pe înțelesul tuturor, prin cuvinte la îndemână, la purtător.

Stilul său e inimitabil. Nici un actor nu ar putea să-l interpreteze textele. De fapt, poemele sale nu pot fi citite, ci doar auzite. De la strigarea numelui, prin sucirea și răsucirea unei singure litere, *strigare* devine *stricarea*. Stilul său are acuratețea unei sentințe și cadența unui psalm. Prin cunoaștere poetică, ne apropiem mai discret de taina creației, suntem conținut, dar și conținător, suntem mesaj, dar și încifrare continuă, pentru a ni-l apropia și apropria, fără a stânjeni cu ceva miezul. A rosti poetic, pentru **Lis**, înseamnă o ieșire din vis, o părăsire și o nostalgie, după ce fusese ales să citească semnele timpului, codificate invers. Ieșirea e întoarcere. Cuvintele precum peștii se zbat pe uscat, în arșița zilei. Poetul scutură cuvintele neroade, neroditoare, care au căzut în năvodul cu ochiuri mici, tot mai mici. Și, cuvintele, precum peștii, se zbat, captate, captivate în aerul ucigător al morții, în auzul pustiit, pustiitor, mai încercând din răspuțeri să facă un salt, ultimul salt spre înalt, de unde vor cădea litere moarte, un fel de păsări ucise, pe firmamentul ardent al ispășirii: silabisire literă cu literă, orbindu-ne, perindare de umbre, sunet cu sunet asurzindu-ne

Practica scrisului și mecanica visului. Cunoașterea primară începe cu ceva auzit, nedeslușit, neînțeles, cum se întâmplă unui copil care nu a auzit bine un cuvânt. Îi rămân, insistente, frânturi de sunete, care persistă în memorie și, din când în când, prind glas, vociferează, când nu te aștepți. Am avea impresia că **Lis** scrie după disctare, după cum îl duce și pe unde îi umblă mintea. Numai că mintea nu dictează, ea lucrează, țese (mreje de vâpaie!), ordonează, după cum vede, după cum aude, foșnet de vocale sau de consoane în cascade, și de alte semne de *scamatorie literară*. Cu abilitate de argonaut, străbate necuprinderea, devine zbor interior, cu galaxii ascunse privirii umane și scrie despre ce se vede.

Interogația fascinantă. În cartea de debut abundă întrebările. Lumea întreabă, poetul se întreabă. Ne întâmpină o suită de tablouri înscrisse unul în altul, cu înscenări dinamice. Fluxul interior al nedumeririi se continuă prin refuzul poetului de a se lăsa dominat de vorbăria agresivă, de inventarul rudimentar al interjecțiilor. Punctele de suspensie întrerup orice năzuință de a se face ordine în haosul inexpressiv, aspru și violent. Dedicat facinației de a face ordine în stihia oarbă a vorbelor, aiureli și snoave, povestașul homeric are la îndemână scutul protector al imaginației, al terapiei prin surprindere: *o să vă spuie acum* ce și cum se petrec întâmplările, într-o ordine firească. Vorbirea fără noimă e orbire, perorația fără teme e zădărnicie.

Trăirea până la capăt avea să se petreacă odată cu potolirea și limpezirea, duminirea, într-un alt registru al scrierii, fără amintiri, fără alunecări în trecutul fragmentat, ci, ridicat la putere, cuvântul ne apare laminat, iluminat, într-o **lume paralelă**, întrupată în omul istoric, în golul unui veac rafinat. Stihia vertiginoasă și-a potolit înverșunarea, sfășierile interioare și-au reglat ritmul agonic. Înnoite, chipurile ne apar transfigurate, sunetele s-au domolit prin focalizare, în ritm ruminat pe un portativ diafan. Uimirile primare sunt acum încântare, versete erudite, stihuri stăruitoare, într-un tărâm de dincolo de puterea de a ne imagina, fiind chiar noi, în interiorul unui ochi triadic, vedere, viziune.



Ioan C. TEȘU

„Darul timpului” - cel mai frumos și mai prețios cadou

Este cunoscută o povestioară duhovnicească, în care este vorba despre doi părinți înstăriți, de peste Ocean, cu o situație materială de excepție, dar extrem de ocupați. Aceștia aveau un copil, pe care, datorită numeroaselor activități, îl neglijau, lăsându-l în grija unor bone. Cu prilejul Crăciunului, sărbătoarea prin excelență a familiei, au hotărât să îi cumpere un cadou scump, care să-i arate dragostea pe care i-o purtau. Au intrat într-un magazin exclusivist și, mergând la raionul de jucării, au explicat în câteva cuvinte vânzătoarei, despre timpul lor extrem de ocupat, dar și despre dragostea pentru copil, cerându-i să le vândă cea mai scumpă jucărie. Sperau, astfel, să îl impresioneze pe copil. După câteva clipe, vânzătoarea le-a răspuns: „Îmi pare rău că trebuie să vă spun, dar magazinul nostru nu comercializează jucării care să țină locul părinților”.

Pe cât de simplă, povestea este pe atât de adevărată, pentru că, în societatea de consum în care trăim în prezent, soții sunt tot mai ocupați, părinții tot mai grăbiți, iar relațiile pe care le creează sunt, de multe ori, superficiale și devitalizate.

Datele de peste Ocean arată că, în SUA, un american obișnuit petrece 38 de ore pe săptămână în fața televizorului, dar cu soția sa vorbește doar 24 de minute pe săptămână, iar cu pruncii, doar 3,5 minute. Cu soția comunică mai ales probleme administrative: datorii, facturi, restanțe, cheltuieli, de parcă nu ar avea nimic altceva de discutat cu persoana pe care a ales-o spre a-i fi cea mai apropiată în viața aceasta. Iar cu copiii, discută mai ales admonestându-i sau muștrându-i, pentru comportamentul lor, pentru rezultate școlare, lipsa de ordine, disciplină, program și mobilizare. Bine ar fi dacă această constatare s-au potrivea doar culturii americane!

Una dintre notele specifice ale „apocalipsei comunicării”, care se poate instala între soți, este consecința a timpului tot mai restrâns și de slabă calitate pe care îl petrec împreună, distant și, de multe ori, în mod egoist. Din acest motiv, timpul de calitate, pe care sunt dator să și-l ofere soții unul altuia, nu mai înseamnă, pentru soțul grăbit, ascultarea și înțelegerea celui alt, ci doar ascultarea apatică a lui, indiferent de gravitatea problemelor și frământărilor sale existențiale, ca pe un suflet ce bruiază activitățile și hobby-urile personale. Cu atât mai puțin se poate vorbi despre dedicare sau consacrare integrală partenerului de

viață, copiilor și familiei.

Referindu-se la lipsa comunicării dintre părinți și copii, o autoare ortodoxă remarca faptul că trăim „**împreună, dar alături**”, în sensul că: „mulți adulți (nu doar tați) discută insuficient cu copiii lor, preferând să se exprime sub forma instrucțiunilor și a monologurilor moralizatoare. Iar dacă discută, o fac pe teme cotidiene: ce-ai mâncat, ce note ai primit la școală, ce sarcini ai primit la o disciplină oarecare. La început, li se pare că momentan copiii sunt prea mici, dar apoi copiii cresc și nu mai simt nevoia să vorbească cu părinții, s-au obișnuit să-și satisfacă setea de comunicare în altă parte. În consecință, oamenii trăiesc «alături, dar nu împreună» și posibilitatea de a-i influența pe copii este foarte redusă”¹.

Din acest motiv, darul cel mai frumos, cel mai prețios pe care îl putem oferi copiilor noștri este **darul timpului**. Prin prezența sa alături de copil, părintele îi dă încredere în puterile sale și în ajutorul lui. Această prezență transmite următorul mesaj: „Ești important, sun t alături de tine”, ceea ce îl face pe copil să simtă că este persoana cea mai importantă din lume pentru părinții lui. Se simte cu adevărat iubit, pentru că îl are pe părintele său întreg doar pentru sine².

Un studiu realizat de Laurence Steinberg, profesor de psihologie la Universitatea Temple (USA), în care au fost incluși 20.000 de elevi, a ajuns la concluzii uimitoare: două treimi dintre elevii de liceu nu vorbesc zilnic cu părinții lor. Jumătate dintre ei spune că pot veni acasă și cu note slabe, fără ca asta să-i deranjeze pe părinți. O treime, susține că părinții lor „habar n-au” ce fac ei la școală. O altă treime recunoaște că petrece ziua de școală, făcând lucruri de care părinții lor nu ar fi mândri³.

Un studiu larg, realizat în urmă cu câteva decade, consemna că, la întrebarea „*Ce îți dorești copiii pentru ei înșiși?*”, aceștia au răspuns că, pe primul loc se află iubirea, în sensul de a avea părinți care să-i susțină permanent, iar în aprecierea lor, această iubire sună astfel: „*Să fiu iubit, indiferent de ceea ce fac*”, „*Să simt o strânsă legătură cu părinții mei*”, „*Să simt că părinții mei mă acceptă așa cum sunt*”. În al doilea rând, copiii doreau *o mai bună comunicare cu părinții*. În al treilea rând, *doreau să petreacă mai mult timp cu aceștia*. În al patrulea rând, *doreau să aibă parte de*

mai mult respect din partea acestora și, în fine, în al cincilea rând, *doreau o mai mare apropiere emoțională de părinți și familie*⁴.

Iar cea mai mare temere a copiilor era aceea ca părinții să nu divorțeze și, în consecință, doreau să-i vadă arătându-și mai multă dragoste și mai mult respect⁵.

Un bun cunosător al acestor trebuințe de natură afectivă ale copiilor considera că noțiunea și cuvântul IUBIRE, după care tânjesc ei atât, nu se pronunță pe litere **I-U-B-I-R-E-**, ci **T-I-M-P**, adică timp efectiv, real, de calitate, petrecut alături de aceștia, ascultându-i și susținându-i, iubindu-i și îndrumându-i.

Sfântul Ioan Gură de Aur, în celebrul său tratat *Despre slava deșartă și despre educația copiilor*, referindu-se la grija și timpul pe care trebuie să îl acorde părinții copiilor lor, investiția cea mai importantă a vieții și comparându-i cu pictorii de vocație și cu sculptorii geniali, îi îndemna: „Tot așa și voi, ca niște sculptori, întrebuințați tot timpul vostru liber spre a sculpta statui minunate lui Dumnezeu; îndepărtați ce este de prisos, adăugați ce trebuie și uitați-vă cu grijă la ele în fiecare zi: care este darul natural al copiilor, spre a-l dezvolta, care este defectul, spre a-l îndepărta”⁶.

Prin urmare, nu suntem părinți doar în timpul liber, în pauze sau după programul de lucru, în weekend sau în concediu, la fără frecvență sau cu frecvența cu care credem că putem răspunde solicitărilor copiilor noștri, ci neîncetat, zi și noapte, șapte zile pe săptămână și o viață întreagă, chiar și când își vor fi făcut un rost în viață și vor fi părăsit cuibul părintesc.

1 Tatiana L. ȘIȘOVA, *Probleme și dificultăți în educația copiilor. Îndrumar pentru părinți*, traducere din limba rusă: pr. Nicolae Crețu, Editura SOPHIA, București, 2012, p. 176.

2 Gary CHAPMAN, Ross CAMPBELL, *Cele cinci limbaje de iubire ale copiilor*, traducere de Irina-Margareta Nistor, Curtea Veche, București, 2001, p. 57.

3 Gary CHAPMAN, Ross CAMPBELL, *Cele cinci limbaje de iubire ale copiilor*, p. 137.

4 George BARN, Inward, *Outward & Upward Ministry That Transforms Lives*, raport prezentat de Barna Research Group, Ventura, California, 1999, pp. 18-23, în Dr. Ross Campbell, *Educația prin iubire*, traducere de Irina-Margareta Nistor, Curtea Veche, București, 2001, pp. 219-220.

5 George BARN, Inward, *Outward & Upward Ministry That Transforms Lives...*, în Ross CAMPBELL, *Educația prin iubire...*, p. 220.

6 SFANTUL IOAN GURA DE AUR, *Despre slava deșartă...*, p. 401.



Flavius PARASCHIV

cartea de proză



Minus infinit

Renert Dusout – pseudonimul lui Tudor Ursente – este un autor român care s-a impus anul trecut în atenția publicului cititor printr-un roman care iese din tiparul prozei contemporane: *Minus infinit* (Editura Libris). Dacă multe dintre romanele apărute în ultimii ani au în centru imaginea României comuniste și post-comuniste, Dusout alege să evite acest decor devenit deja stereotip și decide să abordeze una din marile teme ale literaturii într-o manieră aparte.

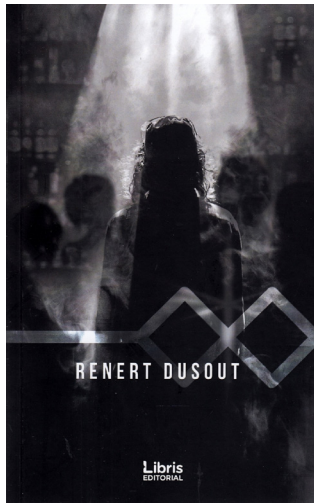
Tema trecerii în moarte – așa cum apare și în sinopsis – devine acum mai mult o „...stare”, autorul reușind să transforme un volum care anunța o temă cu final previzibil într-o scriitură de *atmosfera*, convingătoare. Totodată, textul este și un *mystery* bine încheiat, care are în centru conștiința unor personaje aflate deja dincolo de ordine firească a realității. În *Minus infinit*, paisprezece oameni se trezesc într-un bar. Personajele nu se cunosc, dar au totuși ceva în comun: toți au murit. Cum? Nu se știe, iar așa cum află de la neînduplecatul barman – despre care vom vorbi mai încolo – au la dispoziție opt ore „libere” pe care le pot petrece în spațiul respectiv. Prima întrebare care o au, probabil, cititorii în acest punct poate fi următoarea: este acel „bar” un soi de purgatoriu, o treaptă intermediară între lumea oamenilor și rai, un loc în care păcătoșii se pot „curăți”? Barul lui Dusout este, într-adevăr, un *intermezzo*, dar nu se precizează clar ce anume vizează acel „popas” de opt ore, deși, până la final, scopul devine, într-o oarecare măsură, descifrabil. Înainte de a trece la personajele esențiale, trebuie menționat faptul că barmanul nu deține – ca în *Death Parade*, de exemplu – un rol de mediator sau de călăuză. Pe tot parcursul romanului, barmanul are doar câteva replici (criptice, evident) și întotdeauna insistă asupra faptului că nu știe absolut nimic (ceea ce este și adevărat, după cum se va dovedi). El este doar un simplu spectator, un „mesager”, un martor la întregul spectacol realizat de cei paisprezece nefericiți.

În *Minus infinit*, personajele – așa cum îi anunță și misteriosul barman – nu-și vor mai aminti, cel mai probabil,

numele, iar pentru a putea interacționa corespunzător toți vor fi „botezați” după băuturile pe care le consumă. Astfel, naratorul-protagonist este Gin, iar companie, pentru cele opt ore infernale, îi vor ține Sambuca, domnul Craft, domnișoara Tequila, Hugo, domnișoara Bitter etc.

Întregul scenariu narativ este alcătuit din perspectiva lui Gin. Exact ca în literatura lui Kafka sau Hamsun, protagonistul nu este un individ aparte. Nu poate fi numit, altfel spus, „eroul textului”, pentru că nu se deosebește cu nimic de ceilalți. Într-o primă fază, cel puțin.

Nu este greu de anticipat faptul că textul va miza mult pe trăirile și poveștile personajelor care vor intra în contact cu Gin. Acesta din urmă reprezintă conștiința prin care va fi filtrată informația, deși nu va deveni niciodată o instanță decisivă a evenimentelor, autorul alegând să-și transforme personajul într-un simplu martor. De altfel, prozatorul nici nu a încercat să-și contureze personajele, dacă pot fi numite așa. Cele paisprezece „figuri de hârtie” din *Minus infinite* sunt niște marionete, personaje-măști, esențializate (care amintesc, printre altele, de lumea lui Alain Robbe Grillet), cu toate că există o încercare palidă de individualizare. A nu se înțelege greșit: lipsa complexității personajelor nu este un eșec, fapt dovedit și de afirmațiile făcute de Dusout într-un interviu publicat pe platforma online *booknation.ro*. Întrebat fiind despre propria scriitură, prozatorul – în mod surprinzător – afirmă că personajele lui nu sunt niciodată descrise propriu-zis, nu au nume, iar spațiul epicului nu este niciodată definit. Într-adevăr, în volumul de față, nu numai că cititorul nu descoperă nimic despre cronotopul textului, dar natura subiectului nici nu solicită un cadru anume...



Totuși, cum reacționează personajele la vestea că au murit? În mod normal, cititorul s-ar fi așteptat la crize puternice sau la niște manifestări tulburătoare. În *Minus infinit*, cei paisprezece, deși se întreabă, evident, de ce au murit și, mai ales, ce urmează să se întâmple după cele opt ore, nu reacționează tipic. Atitudinea lor – desprinsă, parcă, într-o anumită măsură, din literatura lui Kafka – este, până într-un anumit punct, normală, parțial liniștită și la limita decenței. În completarea acestui aspect compozițional, trebuie remarcat faptul că asupra scenariului epic planează o tensiune, un soi de angoasă redată și de faptul că ceea ce- i unește pe cele paisprezece personaje este...*așteptarea* inevitabilului. Vorbim aici - ca în *Deșertul tătarilor*, spre exemplu - de o așteptare infernală, caustică, apăsătoare, care bănuie conștiința unor destine frânte. Barul este locul unde omul este pus față în față cu propria finitudine, un „tărâm” în care personajele nu pot face altceva decât să *accepte* faptul că au murit.

Dar timpul trece, tensiunea se mărește gradual, iar în bar se instalează o formă latentă de disperare. Această stare își va atinge apogeul atunci când, după un episod în care consumul de alcool atinge cote maxime, personajele descoperă o ușă misterioasă. Finalul este neașteptat, deschis, care, cu siguranță, va provoca imaginația cititorilor.

Trecând peste utilizarea unor englezisme mult prea forțate și inutile în economia textului, trebuie, totuși, apreciat curajul autorului, care a reușit să ofere o narațiune tonică, provocatoare, axată nu pe construcția personajelor și nici pe simpla înlănțuire a momentelor epice. Astfel, romanul poate fi considerat un experiment, în care se încearcă sondarea psihologiei umane.



Leo BUTNARU

Manuscrisele sau - Maeștrii și scribii

„Tradiția“ de a considera munca literară ceva ce ține mai mult de joc decât de efort conștient, aplicat cu îndârjire și perseverență, își ia începuturile din negura epocilor. Încă în adâncă antichitate, odată, Sofocle se destăinuie că trei poezii îl costă trei zile, la care un versificator oarecare se grăbi a spune că în același răspas el ar fericii lumea cu o sută de poezii. „Așa e, însă ele ar exista numai trei zile“, răspuse Sofocle. Dar, culmea! o impertinență asemănătoare se făcu remarcată cu aproape 400 de ani până la Sofocle. Începând cu prima jumătate a secolului VIII și până la mijlocul secolului VI î.Hr., destui veleitari își băgaseră în cap „ideea“ că ar putea expune în versuri, după modelul epopeii homerice, întregul conglomerat evenimențial legat de Troia,ăștia fiind așa-numiții poeți-ciclici Arctinos, Leshes, Stasinos, Aghios și Eugammonios.

Cam peste două mii cinci sute de ani după antica dispută despre zilele și muncile homeriene, hesiodice sau sofocliene, Goethe primește scrisoarea unui student, în care era rugat să expună planul părții a doua a poemului *Faust*, fiindcă sprințarul învățacel are de gând să încheie el însuși drama căreia autorul prea îi amăna finalul (o face abia cu cinci săptămâni înainte de moarte; dar, firește, cine poate presupune câte alte intervenții ar fi făcut, dacă mai trăia...). (Mult mai înainte, un alt „temerar“ se încumetase „să-l continue“ pe Cervantes, prin manufacturistul său zel de pirat „creând“ partea secundă a romanului *Don Quijote*, fără s-o aștepte pe cea firească, pe care autorul a dus-o la bun sfârșit ceva mai târziu. Iar ciudatul – vede-se – pictor Sarmuccia fericise cititorii italieni cu niște poeme lungi, ticluite în octave care, pretindea mănuiitorul penelului, îi fuseseră „dictate“ în timpul unor ședințe de... spiritism de însuși spiritul lui... Ariosto! Ba apare și explicația cum că, vedeți dumneavoastră, forma prozodiei-cacealma e oarecum stângace din motivul că, după trei secole de la plecarea poetului, spiritul lui Ariosto se cam dezvățase să mai compună versuri perfecte!) Oare credeți că pe nou-anunțatul Mesia al alchimiei poetice l-ar fi convins de contrariul Eckermann, care considera că „e mai ușor să construiești Catedrala din Köln decât să scrii *Faust* în spiritul lui Goethe“? Olimpiantul german, la *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, trudește fără preget (*laborimprobus*) un deceniu întreg, iar la *Anii de pelerinaj* ai aceluiași personaj – douăzeci de ani. Trei redacții ale dramei *Götz von Berlichungen* le elaborează pe parcursul a unei jumătăți de secol. De asemenea adevărat e că Goethe ar fi creat ceva mai puțin, dacă alături de el nu salahorea și fidela calfă-secretar Eckermann, care îi ținea în ordine perfectă mapele și fișierul (astăzi, are grijă de ele... ordinatorul! Dar fără a-l concura, cred, deplin pe Eckermann...), punându-i oricând și neamănat la dispoziție cele necesare, vreme de trei decenii notând tot ce a dictat maestrul (în afară de versuri). (Însă în baza celebrului dicton *Quod licet Iovi, non licet bovi*—*Ceea ce îi este îngăduit lui Jupiter nu îi este îngăduit și unui bous*—ne amintim că însuși Goethe a nutrit un timp ideea de a continua *Iliada* cu un poem epic, referindu-se deseori la acest proiect, în vederea realizării lui lăsând numeroase note și planuri, dar până la urmă nu a scris decât 650 de versuri (deloc puțin, de altfel!), ce apăruseră ca și cum într-o cu totul altă albăie, decât cea în care se revărsaseră intențiile și iluziile auctoriale inițiale. Însă de acestea, *inițialele*, nu au dorit să facă abstracție și unii exegeți care, spune Croce, „au luat ca termen de comparație tocmai așa-zisa «homericitate» sau, mai general vorbind, „grecitate“ și, neaflându-le în aceste versuri, au tras concluzia că ele trebuie condamnate, ele și ceea ce ar fi fost opera întreagă, dacă ar fi fost continuată în aceeași tonalitate“. De parcă respectivii critici i-ar fi imputat lui Goethe că el nu s-a ținut cât mai aproape de unele eventuale, oarecum voalate, pasiște homeriene, elene. Adică, de ce, la o adică, domnule poet, îți permiți o atare abatere întru originalitate, îndepărtându-te radical de abiliti pastșori? Cam aceasta ar fi fost logica ușor perversă a clișeizaților, ziși, înde ei, exegeți, care nicidecum nu ajungeau la „punctul de vedere corect, care este cel de a judeca opera în sine, dând cuvântul gustului spontan, lipsit de prejudecăți și regăsind cu bucurie în acele versuri sufletul și mintea, nu homerică, nici clasică, ci goetheană“, precum menționa Benedetto Croce.)

În genere, marii autori nu-și consideră nicicând încheiată definitiv o lucrare sau alta, printre ei fiind și stilistul de excepție, stilistul-model Gustave Flaubert, care deja în a treia ediție originală a romanului *Salammbô* operează 160 de modificări (variante) în narațiune și 45 în apendice. Peste cinci ani, în 1879, apare următoarea ediție ce comportă 470 (!) de variante, „statisticienii“ constatând că celebrul și neîmpăcatul autor suprimase 75 de *dar*-uri, 75 de *și*-uri, 40 – *decî*, *atunci*, *așadar*; 29 – *orice*, *oricare*, 27 – *apoi*, 20 – *totuși*, 19 – în sfârșit, 9 – într-adevăr...

Parafrazându-l pe Mihai Eminescu, s-ar putea spune că, în munca literară, „Începutul și sfârșitul/ Sunt a filei

două fețe./ Vede-n capăt începutul/ Cine știe să-l învețe“. Romanticul rus Aleksandr Grin se întreba nedumerit despre o lucrare: „Oare când o să termin de-a o tot începe? Am scris vreo patruzeci de începuturi ale acestei istorii...“ Situații similare apar nu numai la startul, ci și la finalul operelor literare: pentru *Adio, arme* Hemingway avusese 38 de finaluri! Reiese că, luate în integralitatea lor, operele literare rămân implacabile în solicitarea a noi și noi eforturi auctoriale. În cazul aceluiași Gustave Flaubert, manuscrisele *Educației sentimentale*, ca volum, depășesc de patru ori varianta tipărită. Iar bruioanele romanului *Doamna Bovary* însumează 1788 de file, plus alte 490 ale manuscrisului „definitiv“. Îngrijitorii edițiilor critice ale ilustrului narator menționează: „Filele sunt acoperite de ambele părți de o scriere fină: pe o parte este scrisă prima versiune, așa cum a fășnit spontan, cu inerentele neglijențe de formă; pe cealaltă parte, reluarea meticuloasă a fiecărei fraze, a fiecărui cuvânt, versiune în care cuvintele își schimbă locul, dispar sub numeroase ștersături, sunt înlocuite de nenumărate ori, până când, în sfârșit, este găsit cuvântul care contribuie cel mai bine la echilibrul muzical al frazei. De la o redactare la alta și până la corecturile făcute pe textul tipărit (există cinci ediții originale ale *Doamnei*...) apare evidentă tendința de a suprima, de a simplifica. Flaubert nu consideră niciodată că a ajuns la o versiune definitivă“ (Irina Mavrodin). Presupunem că un caz similar l-ar oferi și Emil Cioran care, în ariile aceleiași literaturi franceze, „a suferit“ de perfecționism stilistic, fiind considerat unul dintre supremii maeștri în domeniu.

Părelnica ușurință, ca de la sine înțeleasă, și înlesnirea îndemnată acordată de muze scriitorului adevărat, pe care și le închipuie (la un loc: ușurință, înlesnire, muze) scribul intrat impertinent în dialog cu Sofocle sau naivul alumn care „l-a fericit“ pe Goethe cu propunerea-i



involuntar hazlie, nici nu pot fi luate în considerație, când cade „grindina“ argumentelor ce nu au putut, totuși, niciodată consola extenuantele umbre ale celor Mari.

Într-o lucrare ce s-a pierdut prin intemperii, *Numele mărturisitorului*, se spune că versurile lui Bo-Tzui-hi emană lejeritate și simplă alunecare de penel, în realitate manuscriptele-i inserând arhipelaguri de ștersături, corecturi, încât, nu de puține ori, întâlnești poeme în care, din textul inițial, nu a supraviețuit barem o hieroglifă. Tot despre înșelătoarea impresie de ușurință și lipsă de efort în arta scrisului se vorbea în prefața la prima culegere de opere a lui Shakespeare (1623), JhonHeming și Henry Condell scriind: „Mintea și inima îi lucrau în același timp. Și ceea ce gândeau așternea pe hârtie cu atâta ușurință, încât aproape că nu găsim ștersături în manuscrisele sale“. Peste aproape două decenii, la 1641, Ben Jonson, în *Dezvăluiri asupra oamenilor și lucrului lor*, resuscită aspectul polemic al acestor constatări: „Îmi amintesc că actorii au menționat adesea ca făcându-i cinste lui Shakespeare faptul că el nu a șters niciodată un vers, indiferent de ceea ce ar fi scris. Eu le-am răspuns: «Era mai bine dacă ștergea o mie», ceea ce ei au socotit drept o răutate“. În continuare, Jonson vorbește de marea sa considerație pentru Shakespeare, însă nu lasă să treacă pe lângă atenția cititorului locuri cu adevărat slabe la marelui dramaturg. Însă în *Istoria celebrității Angliei* de Thomas Fuller se subliniază că nu a existat o altă afirmație mai lipsită de temei sau contrazisă de dovezi incontestabile că, pentru Shakespeare, scrisul nu a ținut de lejeritate și lipsă de efort, astfel *Nevestele vesele* fiind rescrisă în întregime, aidoma dramelor istorice *Henric al IV-lea* și *Henric al V-lea*; povestea lui Hamlet a fost amplificată aproape de două ori față de forma inițială etc. Adică, se respecta preceptul altui celebru concetățean de peste timpuri al bătrânului Will, poetul Alexander Pope, care considera că „Decât arta de a șterge un rând/ Mai mare alta nu a fost nicicând“ (*Epistolă către August*, 1737).

Dar câtă dreptate (tăbăcită de regrete) (căci se tăbăceau

și pieile pergamentelor, nu?) avu Lichtenberg, spunând că în manuscrisele autorilor celebri el ar fi studiat cu egal interes ceea ce a fost jertfit sub ștersături, ca și ceea ce a rămas în ultima variantă. Parcă nu ne-ar interesa ce a fost omis în manuscrisele clasicilor literaturii noastre?

Despre travaliul lui Ion Creangă (ce părea ca și cum un povestaș natural, dar!...) la *Amintirile din copilărie* Ioan Slavici remarcă: „Citindu-le, ai crede că sunt scrise cu mare ușurință. Defel! N-am văzut în viața mea manuscris mai neciteț. Nici un cuvânt nu mai rămăsese, în ticluirea frazelor, unde fusese scris la început. Începă același cuvânt în două sau trei, ba și mai multe locuri, până i se părea lui că i-a găsit locul cel mai potrivit“. Or, cu titlu de comentariu implicit, la o atare strădanie nicicând finalizată, s-ar potrivi concluzia unui alt mare francez, J.-J. Rousseau: „Manuscrisele mele, șterse, măzgălite, amestecate, indescifrabile atestă cât efort m-au costat. De aici mi se trage și faptul că îmi reușesc mai bine lucrările care cer muncă decât cele care ar trebui făcute cu o anumită lejeritate“.

Un vecin (cu țara) al lui Bo Tzui-hi, poetul indian Rabindranath Tagore, rămâne artist-creator chiar și în efectuarea oarecum neplăcutei munci de „asanare“ a manuscriselor, căutând comunicări vizuale plastice între petele de cerneală ale ștersăturilor, pentru a contura ramificații de plante care, cu vrejurile lor înfrunzite, acoperă ornamental o parte din cuvintele variantei inițiale. Sugestia poetică e completată de cea a unui peisaj neprevăzut (și imprevizibil), alcătuit dintr-o exotică iederă pe cât de decorativă, pe atât de... practică/funcțională în destinația ei.

În redactarea manuscriselor vastelor sale romane, Anatole France nu învederează aptitudini de artist plastic: în locul unde fusese cuvântul ce nu-i convenea, pagina e, pur și simplu, scobită sau tăiată cu foarfecile... Cu toate că, trebuie s-o recunoaștem, în urma unor atare moduri de „intervenții chirurgicale“, însăși pagina sugera niște forme de figuri destul de bizare.

Zadarnic, cred, am luat între ghilimele sintagma *intervenții chirurgicale*, gândindu-mă la ceea ce spunea cineva – că de atâta viață investită în ea, fiecă pagină a lui Balzac, dacă ar fi ruptă în bucăți, ar țipa sfâșietor! În cazul *Comediei umane*, raportarea la medicină tot la... manuscrise ne reîntoarce. Balzac, unul din inegalabilii truditori ai lumii, cel care, se întâmpla, în zilele de șoc creator, nu dormea decât 2–3 ore din ciclul diurn, poate fi considerat, implicit-asociativ, unul dintre profesorii leib-medicului lui Napoleon – Lorreill – care, după o luptă crâncenă, timp de 24 de ore, efectua 159 de operații. Iertată fie-ne continuarea oarecum deplasată a subiectului, însă, invocând numele neobositului chirurg, iarăși la manuscrise revenim: în lipsa materialelor de pansament, Lorreill bandaja cu... manuscrise din arhivele Smolenskului. Posibil, acest act e de înțeles. Însă un act, tot de Napoleon și oastea sa legat, pare de-a dreptul reprobabil: e vorba de manuscrisele lui Giordano Bruno, transferate din ordinul generalului-împărat la Paris, unde miile de documente zăceau abandonate într-o pivniță oarecare, pentru ca într-o zi să fie vândute cu kilogramul unei fabrici de hârtie. Astfel, filosoful renascentist parcă ar fi fost urcat pe rug a doua oară, de data aceasta, scrum făcându-i-se nu trupul, ci spiritul... (O analogie metaforică mă duce cu gândul la următoarele versuri ale lui V. Hlebnikov: „Aruncă zarul cuvântului-zeu/ Acolo, în hău de găvane se-nțește pojarul/ Și dintre negrele gene dispăre în veci/ Gânditorul John Stuart Mill/ Sărind prin geam în mâini cu o carte/ Carbonizată“. Soldătoii napoleonieni aveau pe conștiință și alte crime similare: la Veneția, ei au incendiat vasul „Bucintore“, de pe care dogele urbei-stat aruncă în valuri un inel, astfel, considerând el, logodindu-se cu marea, în timp ce pe corabie ardeau multe din manuscrisele operelor nepublicate ale compozitorului Claudio Monteverdi...)

(Dar – atenție! – atacurile asupra scrisului (cărților), marile și cinicele autodafeuri ce și-au jucat înspăimântătoarele flăcări ale rugurilor pe cuprinsurile istoriei umane, par a se trage – de unde credeți? – de la momentul în care Moise a spart Tablele Legii (*Ieșirea* 24, 12-18), considerându-se că astfel a fost comis chiar primul act de violență asupra scrisului; prima faptă deconstructivistă din logografia universală, premergătoare – precum găsește unii de cuviință să tensioneze gravitatea celor întâmplate atunci, în timpuri biblice –, deci, faptă anihilatoare ce a premers inițialului act de interpretare textologică.)

Reveniri, corectări, ștersături, recidive, eliminări, răzgândiri, adăugiri, reculegeri, suprimări, reformulări, regăsiri, recuceriri, înlăturări, dezbărări, excluderi, reîntoarceri, anulări, recăderi, răsfrângeri, pierderi, recuperări, dezmeticiri, regăsiri, retușuri... – amplă, chiar dacă parțial redusă aici, sinonimie/antonimie/antinomie a neliniștii caracteristice conștiințelor de o responsabilitate artistică *sui generis*, cercetarea manuscriselor cărora ține în egală măsură de interesul hermeneutic, filologic, dar și psihologic...

X-temporale

Comentarii reacționare

Partea II

Călător de România

1.Fărăme din
Jurnalul (anti)Pedagogic scris de un discipol al lui
Makarenko
1987, 4 iunie
04.06 Drum de noapte

Mergând spre Târgul Natal vedea din tren, la dreapta, un șir de lumini, întrerupt de zone întunecate. Continuitatea pe anumite porțiuni, puterea becurilor de neon puteau da impresia că ar fi vorba de mici centre urbane. Dar el știa că erau niște sate din Marele Stat Vecin. Aflase de existența lor făcând agricultură¹ la niște ferme de lângă Râul de Frontieră și le descoperise luminozitatea când în Ținutul Marelui Fluviu satele nu mai puteau fi localizate în timpul nopții decât prin mici licăriri a căror natură (electrică sau lampă cu petrol) nu era întotdeauna ușor de precizat. Înțelegea că aceste sacrificii – pură întâmplare pentru generația lui – erau o necesitate pentru ținut, că probabil ar fi trebuit să fie făcute mai devreme. Dar mirosul de gazornită, cu care trăise până în jurul vârstei de 13 ani – îl indispucea în apartamentul propriu, iar gândul de a citi la lumina la care învățase alfabetul nu-l aducea într-o stare favorabilă studiului.

Vecina din stânga citește cu voce tare (acoperită totuși în parte de zgomotul roților de tren) o lecție din manualul de istorie. Se pregătește (pentru a căta oară) pentru un examen de admitere, cofeinizându-se și tocind din greu. Peste câțiva ani, dacă va intra, va avea o diplomă pe baza căreia va putea intra într-o clasă pentru a putea vorbi unor elevi dezinteresați de toate și mai ales de științele care vorbesc despre trecut și viitor, singur prezentul contând pentru ei.

(Cât de caraghioasă era biata fată încercând încercând să-și arate, într-o discuție cu câtă călător, cunoștințele de istoria patriei – amestec de informație nedigerată și cuvinte învățate aiurea). Și ce crunt putea fi brăileanul născut în Moldova bătându-și joc de ignoranța ei).

Retur

05.06. Călătoresc cu clasa a II-a, contrar obiceiului și indicațiilor soției. În compartiment, un simpatic tânăr comunicativ, muncitor la Căile Ferate, fără disprețul afișat de alții față de studii. Micile prejudecăți și clișee arătau o inteligență vie – cu totul altceva decât aprozărița aspirantă la facultatea de istorie, preocupată de perisabilități, forme, etc.

Era cât pe ce s-o încurc cu trenul (am urcat din greșeală în rapid, cam în ultimul moment, în condiții de cascador). Am coborât la Nicolina și am urcat în personal – din fericire nu prea îndesat, astfel că am loc. Clasa a doua reprezintă doar în parte o economie, iar de la Bârlad (unde schimb trenul) vagoanele de clasa I sunt distruse într-un asemenea hal, încât cele de clasa a II-a sunt mai confortabile: mai puține uși făcute praf, mai puține banchete reduce la starea de componente pregătite pentru foc)

**[Vandalizarea vagoanelor de clasa I la trenuri folosite de navetiști o fi fost o formă a „luptei de clasă”? La fel ca și aruncarea cu pietre de la terasament (material dur, forme colțuroase) în trenurile rapide și accelerate ducând spre zone turistice? Am trăit un astfel de incident: un proiectil de acest gen a strâpsuns geamul vagonului necompartimentat în dreptul locului pe care ar fi trebuit să mă aflu, la înălțimea capului. Mă deplasasem pentru a scoate din bagaje o sticlă de vodcă întrucât trenul era neîncălzit (tot la clasa I), ceea ce m-a ferit de receptarea pietrei în zona craniană. Înainte de impact, apucasem să-i văd pe agresori: copii de la țară, dintr-un sat în care trenurile rapide nu opresc niciodată, se distrau în acest fel, deși afară erau temperaturi sub -15 grade Celsius.]*

(Pășunea cu vaci – o imagine venind parcă din altă epocă atunci când nu găsești lapte la alimentară).

Continui în aceeași zi,tot din trenul Iași-Bârlad

Pe culoar, doi tineri discută cu un aer serios și competent meritele unor echipe de fotbal comunal. Cu aceeași preocupare a microbiștilor din marile orașe comentând divizia A, europenele, mondialele. Îmi trece prin gând că la fel făceam și eu comentând în cenaclu meritele poetului Vigo Popândău și luând o figură respectuoasă în fața „clasicului” local Giani Mărăcine². Încercând să nu mă trădez când Ihorel îmi cerea părerea despre eseurile publicate într-o dubioasă revistă din Capitală³. Duplicitatea mea este condamnată, cei doi microbiști credeau sincer că fotbaliștii din Banca

(județul Vaslui) nu făceau elogiul echipei pentru captarea (menținerea) bunăvoinței (sau cel puțin a neutralității) cuiva. O istorie a *literaturilor* locale, cu compromisurile făcute de intelectuali altminteri serioși (citându-se pasajele ilustrative pentru acceptarea non-valorii) ar merita să fie scrisă pentru uzul tinerilor, gata să creadă că și în impostură există un loc pentru creația autentică, în stare să accepte să fie sub papucul unor rechini județeni.

În trenul Bârlad-Galați Am urcat în unicul vagon cu compartimente, e de clasa a II-a, imediat după locomotivă. În zona Zorlenilor am zărit, pe un teren agricol liliputan (5-6 ari) niște sperietori „originale”: în pari (nu prea înalți, de altfel) nu erau puse cârpe, ci...niște ciori strâpunse. Se știe că sperietorile „clasice” au aproximativ conturul și aspectul unui om, efectul fiind produs printr-un simulacru unei prezențe bipede. Straniile sperietori zorleniene puteau arăta zburătoarelor că orice cioară ar atenta la produsul aceluia ogor va păți precum suratele din vârful parului. Dar (prin analogie cu formatul tradițional), ele puteau arăta că stăpânul ogorului erau ciorile (descurajând alte păsări să intre pe teritoriu). Cum o astfel de ambivalență semantică e exclusă, ciorile strâpunse erau un exemplu de pedeapsă pentru suratele lor. Ca și cum viețuitoarele ar avea aceeași concepție despre vinovăție ca oamenii.



Mă întreb (nu doar retoric) dacă, pentru bipezi, același proprietar n-ar fi în stare să recurgă la metode identice, iar pentru înspăimântarea potențialilor hoți n-ar recurge la ținerea cadavrului în vârf de par, ca pe vremea lui Țepeș⁴ (bineînțeles,

dacă operația ar fi fără risc). Nu cred că așa putea sta la masă cu un asemenea om fără a avea în față imaginea celor trei pari cu ciori, deasupra cărora aş vedea – fie chiar și la modul purei aberații imaginative – cadavre umane uscate. Fără ură, încercând să-l înțeleg pe cel care fură de stinge de pe ogorul statului (că e al tuturor), dar e deranjat de pagubele făcute de viețuitoarele aerului pe propriul ogor (de fapt, un petec de pământ, dat în folosință în mod preferențial pe o perioadă determinată).

06.06 Alte figuri, alte conversații auzite pe parcursul drumului de ieri Aflu că moldovenii rămân cei mai serioși navalști, chiar și aceia pregătiți în școli profesionale din Iași pentru alte domenii și formați la Galați printr-un stagiul de practică specifică. Detașați la un șantier la malul mării, aveau productivitate mult mai mare decât localnicii. Rezultat: după o săptămână s-au trezit cu uneltele de sudură aruncate în mare. Tristă perspectivă asupra emulației în construcția navală! Bineînțeles că respectivii s-au întors la șantierul de origine (mă întreb dacă nu și-au însușit lecția dată de colegii lor pontici).

La o stație pe parcurs, lucru pe calea ferată – înlocuirea șinelor. După un km. parcurs pe jos, ne imbarcăm în altă garnitură, diferența de nivel dintre terasament și scări obligându-ne la manevre pe care le-aș fi numit acrobatice dacă n-ar fi fost caraghioase. Îmi zdrelesc puțin piciorul mai jos de genunchi și mă instalez într-un compartiment care rămâne degajat (vreo patru persoane).

2. Călătorind în spațiul virtual

A. D. MMXIX

13 aprilie Aflu acum câteva minute de existența unui fotbalist-poet. E normal câtă vreme versurile se scriu cu piciorul (metric). Îi place Eminescu, astfel încât vom auzi în curând de fente în metru clasic, sonete în corner, elegii în careu. FRF va crea probabil în curând divizia de arbitri lirici, formată pentru sancționarea faultării strofelor, a rimelor în ofșaid, acordând cartonașe roșii, galbene și albastre. Comitetul de inițiativă, patronat de Gigi Becali,

deliberează deja asupra condițiilor de suspendare a poetului în condiții de încălcare gravă a regulilor jocului poetic, precum și asupra modului de executare a loviturilor de pedeapsă.

16 aprilie

• La miez de noapte, o parte din românași împărțasea pe FB două certitudini: Vinovați sunt desigur musulmanii (atât de numeroși la Paris); arderea catedralei Notre-Dame de Paris e pedeapsă divină pentru părăsirea dreptei credințe.

• Surse bine informate susțin că la Festivalul de la Cannes (14-25 mai) americanii vor veni cu un film despre incendierea catedralei Notre-Dame din Paris. Scenariul este secret.

17 aprilie

• *Record galic* Cocosul din vârful catedralei Notre-Dame din Paris a rezistat incendiului și a aterizat cu succes, fără parașută, căzând de la peste optzeci de metri.

• Întrucât românii au un actor Alteță Regală, se caută un manelist pentru alegerile prezidențiale. Comisia de la „Românii au talent” a deschis înscrierile.

22 aprilie Semnal 4G deplin și conexiune Internet impecabilă într-un cimitir. Locuitorii ținutului pot ține legătura cu ceilalți.

28 aprilie De Crăciun și de Paști pe Internet proliferază postările în care se bat câmpii. E o ocupație simpatică. Mai bine bați câmpii decât să-ți bați nevasta (bărbatul), copiii, câinele, pisica. Gândemática textelor e sumară: cei care merg la biserică sunt ipocriți, una cred, alta spun, cât despre faptele lor... Ei, observatorii, nu sunt așa. Adică mi-s deasupra. După trecerea perioadei (trei-patru zile), tematica devine mai variată, pisicile își ocupă locul de pe care au fost detronate. Cred că în sinea lor, felinele urăsc toate sărbătorile religioase.

29 aprilie Spirite de glumă

Un publicist este iritat de stereotipia mesajelor perioadei pascale. Crescut în Epoca de Aur, are ca referință a creativității mesajelor ocazionale telegramele și volumele de *Omagiu* tipărite anual pentru 26 ianuarie. „Pe vremea aceea” (cum zice formula de deschidere din unele pasaje din Noul Testament) nu și-ar fi permis să parodieze altceva decât limbajul bisericesc și pe cel al „bisericoșilor”. O poate face și acum. Dar sigur mi-aș aprinde paie-n cap dacă i-aș parodia proza: e romancier consacrat...

1 mai Hotărât, Paștii anului curent deschid calea Apocalipsei. După tornada din sudul țării, aflu că titularul unei rubrici culturale la cotidianul băntuind între cele șapte coline renunță la publicistică după 14 ani. Nu știu care dintre catastrofe a declanșat-o pe cealaltă. Dar colinele Copoului și Șorogari, înălțimile împodobite cu mănăstiri - Cetățuia și Galata -, mândra culme purtând cununa releului de televiziune și perlată de vtile nomenclaturii universitare (adică Repedeș), precum și alte dealuri anonime, vor plânge trista știre cu lacrimi de septembrie la început de mai și se vor tângui în armonii de Crivăț. A renunțat Magistrul la oglinda în care se râdea. Ca Zarathustra se retrage în munții lecturilor inaccesibile celor ce practică FB-ul, pricina tuturor decepțiilor sale. În 14 ani barba îi va ajunge la genunchi, iar un fotoliu academic îl va îmbrățișa cu drag.

2 mai Mediul universitar românesc aplică riguros Treimea: Tatăl, Fiul - locul Duhului Sfânt fiind luat de „catedră”. Astfel s-au înălțat sute de catedrale în Copou - invizibile, rezistente la intemperii și schimbări de regim. *Fiul* putând fi - faute de mieux - *fiica, ginerele, nepotul*.

Post-scriptum tardiv În jurul catedralei de familie gravitează bisericuțe de rit cumetrial, specializate în tămâierea Arhiereului clanului.

* O lectură a *Tratatului de Cumetriologie Academică* al lui Luca Pițu ar fi necesară. Între timp, proporțiile au fost întrecute, fiecare facultate stabilind noi recorduri.

Note&Comentarii

*Notă ulterioară redactării *Jurnalului*

1. Adică păzind elevii rechiziționați de stat sub denumirea „practică agricolă”.

2. Sub un nume ficțional se ascunde un altul. Prietenii știu bine de ce.

3. Specialitatea casei era tocarea, forfecarea și spurcarea a ceea ce nu era...patriotic, în viziunea unui fost elev la școala de jandarmi.

4. Cercetătorii spațiului carpato-dunărean vor avea de făcut săpături pentru a vedea cum s-a fixat acest mit al intransigenței în care fiecare se consideră Țepeș, niciunul – demn de țeară.



Gheorghe SIMON - 70

Aprige chipuri înfrigurate

De mi s-ar lua toate de pe suflet
toate câte se îngrămădesc să-și afle un nume
toate cele mărunte și obositoare
întunecându-mi ființa
aș rămâne doar cu amintirea
unei rostiri exemplare
o prezență fugară
un suflet abia întrezărit.

În momente de cumpănă
de cumplită spaimă
și de nepotolită răsfrângere
aplicată
în erminiile și iconomiile
Hiperionului Sibian
nu mi-ar mai trebui nimic
decât să fi citit nesmintit
textul care se scrie de la sine
despre acel suflet neaflat încă
și veșnic uimindu-se în sine.

De mi s-ar lua toate de pe suflet
mi-ar fi dat să citesc în fractal
cum s-ar răsfrânge arar
aprige chipuri înfrigurate
în clipa cea de cleștar
și în precara eternitate.

Arhechip

Moartea-i în preajmă
și dă târcoale cuvântului
trezindu-se sufletul înmugurit
la sânul fericit al luminii.

Și-i zvon de ispășire
a ceea ce nu mai suportă nici memoria
repliată în clipa de față.

Furișat în răspândire
în preajmă doar sora aurora
Agăpioara surioara
până și pădurea
pare a fi o înfricoșătoare himeră
râul zglobiu se înstrăinează
în matca uscată
a lăcomirii de sine.

În oglindirea sufletului
pe tipsia aurită a uimirii
cuvântul se rupe
și nici o înfrângere
nu ne mai apără
de osândirea aspră a mărturisirii
oglină a oglinirii
pe gheața subțire a copilăriei
sub care respiră încă duhul
neîmpiedicat
să se răsfire.

De neatins cum e codrul nins
sufletul nostru scrie fără de urmă
cum fără de urmă e durata fulgerului
fără de urmă se înfiripă
nezidită
casa poeziei.

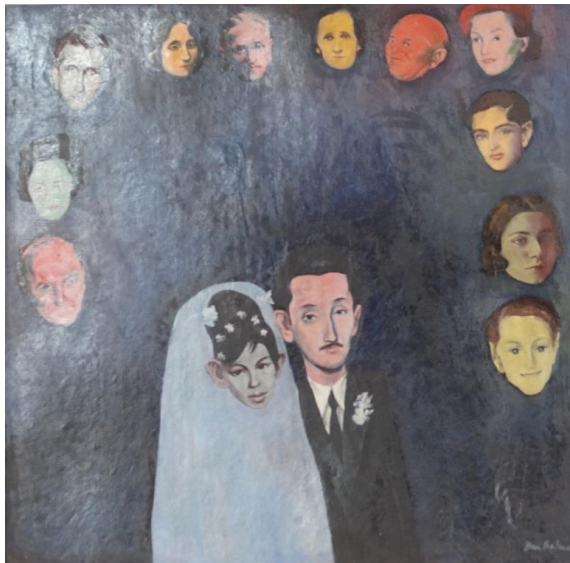
Căderea în lume

Iarna cade în lume
omul cade în timp
amintirea face să învie cuvântul
din Cartea Morților.
Grâul se face pâine
pâinea devine cuvânt
omul se schimbă într-o clipă
cât durează o rază
să ajungă lumină
pe pământ.

Iarna e ca o fiară
ascunsă în propriul ei strigăt
suferință ascunsă
în albul firii parcă adormite
prin imagini prefigurate
în vocile nopții surpate.

Iarna e ca o vale a plângerii
în care ninge cu îngeri
cum foșnetul apei în oglindire.

Iarna e ca o lumină care ninge
peste tăcerile moarte.
Și parcă deodată
sufletul i se frânge
celui ce nu se vede
dar plânsul și-l aude.



Camera obscură

Într-o după-amiază cuminte
ca o amintire sfioasă de părinte
în fereastra cu perdele grele
în falduri adânci de măhnire
lumea rămâne pe dinafară
cu tot ce ne apare înscris
pe dinăuntru.

Singurătatea se refugiază
la mine în casă
încerc să o surprind
cum se oglindește tremurat
și în privirea ei mă văd
ca un mal surpat.

Și nu mai ajung
nici în camera obscură
până să se facă lumină
să mă întâlnesc din întâmplare
cu sufletul meu
și să mă văd pe ascuns
precum cuvântul
nu se poate vedea pe el însuși
ci doar prin ochire

sau prin auzire
cum rostite sunt
stihuri și terține.
Atunci mă întreabă
singurătatea
cine pe cine vede
când nu mai e nimeni.

Captiv ne e sufletul

Eliberat sufletul își întetește
suflarea de pe urmă
într-o ardere pură
cum îngerii clipei
surprinzând fiara
voind să se autosuprime.

O vânătoare a sufletului
arzând fără de prihană
pe câmpiile celeste
ale Cugetului smerit
în așteptarea
Culegătorului de semne
învălmășite și desfigurate
de-atâta citire pe dos
într-adins pervertite
încât se urzște cuvântul
cel de pe urmă
când ultima literă
mai fumegă o dâră de sens
pervers.

Șarpele neadormit
se strecoară frenetic
încolăcit după grumazul Verbului
cutremurat de-o spaimă străină.

În adâncuri se coace
amintirea luminii
când ninge fără pricină
și în suflet
o negură lacomă de sine
se cerne fără vamă.

Captivă
poezia cutează încă să deslușească
ceea ce nicicând ninsoarea
nu poate converti spre uitare.

Fără de cuvânt
captiv ne e sufletul
preaîndurerat pământ.

Cum într-un ochi de apă

Pentru cel plecat din lumea aceasta
există o singură cale de întoarcere
pomenindu-i numele
și sufletul său să tresară
într-o altă viață
cu mult mai simplă
și mult mai sumară
cum te-ai vedea
privind pe din afară
și deodată chipul
să răsară
pe fiecare ram al neamului său
până la cel dintâi născut din femeie
clipind toți deodată
cum într-un ochi de apă
se frânge raza
și nu se îneacă.



Eugen MUNTEANU

Ion Gheție către Carmen Gabriela-Pamfil. Epistolar (III)

Publicăm în continuare seria scrisorilor adresate de Ion Gheție (1930-2004) către Carmen-Gabriela Pamfil (1950-2017). Pentru semnificația acestor scrisori și pentru contextul istoric în care au fost scrise și expediate, cititorul interesat poate consulta prezentarea editorului în foiletonul nr. I al acestui serial, în numărul 12/2019 al revistei noastre (E.M.).

14

Stimată Doamnă Pamfil,

Restul rîndurilor de față este, în primul rînd, acela de a răspunde scrisorii D[umnea]v[oastră] din august. Doresc însă ca mai înainte (eventual cu o zi întârziere, dar din toată inima) să vă adresez calde felicitări cu prilejul zilei onomastice, pe care bănuiesc că o sărbătoriți în 8 noiembrie, firește provizoriu, pînă în ziua cînd Carmen a lui Méricée-Bizet va fi canonizată și trecută în calendar.

M-a bucurat tonul optimist al mesajului D[umnea]v[oastră] și mai cu seamă bogatul program de activitate pe care vi l-ați fixat pentru perioada 1988-1991. Este nu numai bogat, darși greu, după cum singură vă dați seama. Cînd veți ajunge la capăt, cred că va fi sosit momentul să abordați o temă monografică de sinteză, de mai mari proporții, pentru care aveți nu numai înzestrarea și cunoștințele, dar și rîvna absolut necesare. Din felul cum se orientează preocupările D[umnea]v[oastră], bănuiesc că va fi o lucrare de istoria limbii literare. Poate aveți deja o opțiune fermă, pe care mi-ar face plăcere să o cunosc. Dacă nu, poate găsim împreună un subiect, Ce ziceți?

Entuziasmul D[umnea]v[oastră] pentru viitoarea mea *Istorie a limbii române* m-a reconfortat, într-o perioadă în care dispoziția mea generală nu e cea mai bună. Trebuie însă să vă temperez, informîndu-vă că lucrarea mea nu va fi ceva monumental, în genul Densusianu, Rosetti, Ivănescu, ci un simplu compendiu, firește nu elementar, ci adresat înainte de toate specialiștilor, dar redactat astfel, încît orice om cult și interesat de problemele limbii să-l înțeleagă. Pentru aceea, va trebui să fie scurt (dar nu sub 500 de pagini de mașină) și limpede (dar fără a sacrifica istoria internă, istoriei externe, mai mult ori mai puțin strict informativă, a limbii).

În rest, activitatea de rutină de la institutul, unde s-a înstăpinit din nou frigul. S-ar putea ca la primăvară să-mi apară *Introducerea în dialectologia istorică românească*. *Nihil novi* în legătură cu publicistica (a nu se confunda cu activitatea) mea literară.

Mai scrieți-mi, dacă și cînd vă îngăduie timpul, convinsă că o scrisoare a D[umnea]v[oastră] îmi face întotdeauna plăcere.

Al D[umnea]v[oastră], cu bune și cordiale sentimente,
Ion Gheție

5 noiembrie 1988

15

Stimată Doamnă Pamfil,

Dacă primiți aceste rînduri atît de, tîrziu, explicația stă în faptul că doream să vă dau o veste sigură în legătură cu recenzia la ediția Cipariu, de care v-am mai vorbit. Ea există la ora aceasta, mai mult, a fost inclusă în sumarul numărului 5/1989 al „Limbii române”. Autorul e colegul meu Chivu. E o recenzie elogioasă, dar ... recenzie, adică prezintă și unele observații critice, toate bine intenționate, care sper că vă vor fi de folos, dacă nu toate, măcar o parte a lor, la elaborarea următoarelor volume din *Opere*.

Am mai fost, pe deasupra, peste măsură de ocupat, cu treburile de la institut (am doi cercetători tineri, foarte dotați, de care mă ocup cu plăcere și interes: Violeta Barbu și de curînd venitul Viorel Guruianu) și cu activitatea mea literară, foarte intensă, cum este, fără excepție, de mai mulți ani încoace. Dacă o să vă spun că am terminat un roman, al cărui erou e moldovean și a cărui acțiune se petrece (în parte) în Iașul (pe care nu-l cunosc), nu o să ziceți despre mine că sînt neserios?

Proiectele D[umnea]v[oastră] de viitor sînt admirabile și am convingerea că le veți realiza strălucit, dar mă tem că vor cere sacrificiul multor ani. Dar ce se naște pe lumea asta fără chin?

Florentina mi-a vorbit despre necazurile pe care le-ați avut în ultimul timp. Vreau să vă încredințez că mi-a părut sincer rău, mai ales că în anii din urmă ați avut parte de destule neplăceri.

O rugăminte, în încheiere. Pentru că în București mi-a fost cu neputință să găsesc vreun exemplar, n-ați putea să-mi faceți rost în vreun fel de ultimul volum al lui Ivănescu, apărut la „Junimea”? Aș dori să-l am în bibliotecă, dincolo de motivele de ordin strict personal pe care le generează

unul dintre articole.

Dacă n-ați plecat încă în concediu, vă doresc o vacanță plăcută, și mai ales odihnitoare. Poate veți veni la toamnă în București și vom avea prilejul de a schimba cîteva cuvinte (nu ne-am văzut, pare-mi-se, din 1986).

Cu cele mai bune gânduri,
al D[umnea]v[oastră], Ion Gheție

11 iulie 1989

16

Stimată Doamnă Pamfil,

Am citit succinta cronică a unui an presărat de ghinioane și neîmpliniri, cuprinsă în scrisoarea D[umnea]v[oastră]. Aveți fără îndoială dreptul să vă plîngeți, dar nu să invocați neșansa. Și aceasta, pentru că ea (neșansa) ne-a urmărit, într-o formă sau alta, dacă nu pe toți, atunci măcar pe 80% dintre noi. Nu știu dacă necazurile sau nemulțumirile altora vă pot consola, dar să știți că, în ce mă privește, 1990 a fost cel mai nefericit an pe care l-am trăit de la dezastrul din 1940 încoace. Nu mă refer la deziluzii, deoarece de la vîrsta de douăzeci de ani trăiesc sub semnul lui *nullam sperare salutem*, ci la pierderea, fie și parțială, a busolei. A fost pentru prima oară în viață că am lucrat din pură voință, pentru că *trebuia* să fac ceva, și uneori chiar fără plăcere. Ghinioane am avut și eu. *Dialectologia mea istorică*, scrisă în 1984, zace din noiembrie 1989 la tipografia din Cluj. Alte trei manuscrise literare, avizate alimterii favorabil, se tîrîie prin redacțiile unor edituri: nu e hîrtie, nu e spațiu tipografic etc. La acestea se adaugă, după părerea mea, o crasă desconsiderare a tot ce e intelectualul și, în speță, a culturii române, aflată într-un tragic colaps.

Soluția? Una singură. Să rupem, pe cît posibil, legăturile cu lumea zguduită de seisme, care și-a pierdut, în bună parte, punctele cardinale. și să ne (re)găsim liniștea și vechile turnuri de veghe, lîngă cărți și manuscrise, salvînd-ne, încă o dată, de la naufragiu prin noi înșine. Răsplătite sau nerăsplătite, eforturile noastre vor prinde formă, iar rezultatele se vor vedea, chiar dacă mai tîrziu. Vorba lui Gorki (pare-mi-se): „Va fi într-o zi sărbătoare pe ulița noastră!”

Și, întrucît am ajuns la eforturi și la muncă, v-aș întreba dacă nu-mi puteți trimite ceva pentru numărul 3/1991 al „Limbii române”, fie și o notă de două-trei pagini. Sîntem într-o situație catastrofală, ne-am pierdut colaboratorii, la fiecare număr aproape toți membrii comitetului de redacție se apucă să scrie felurite nimicuri, spre a umple sumarul. În plus, ne aflăm în întârziere cu apariția numerelor pe anul trecut: încă n-a ieșit numărul 3! Dacă Academia va avea pe la începutul lui 1992 propria tipografie, cum se spune, atunci sîntem salvați. Dacă nu, cred că vom da faliment cu prilejul celei de a 40-a aniversări a nașterii revistei. Pentru a ști dacă pot conta pe colaborarea D[umnea]v[oastră], v-aș ruga să-mi trimiteți cîteva rînduri. Termenul de predare este 15 februarie, dar, în situația actuală, el va fi, mai mult ca sigur, prelungit cu vreo săptămînă. Dacă printre colegii D[umnea]v[oastră] s-ar găsi unii avînd lucrări de publicat (de maximum 10-12 pagini bătute la mașină, la două rînduri), rugați-i să ni le trimită.

Vă urez un An Nou mai bun decît precedentul, cu sănătate, noroc și succese. D[umnea]v[oastră] și celor apropiați. Aștept o scrisoare mai veselă și plină de încredere, așa cum vă stă bine D[umnea]v[oastră]. Zîmbiți!

Cu vechile gânduri bune,
Ion Gheție

17

Stimată Doamnă Pamfil,

Mă scuz pentru întârzierea cu care răspund rîndurilor D[umnea]v[oastră], în care, printre altele, îmi trimiteați felicitări cu prilejul Anului Nou. Deși, la ora aceasta, 1992 nu mai este cu totul nou, vreau să vă adresez cele mai bune urări de sănătate, noroc și prosperitate în tot ce veți întreprinde.

Explicația constă în diversele neplăceri, de felurită natură, care nu m-au ocolit nici pe mine în ultimul an. Mai e la mijloc un fel de imobilitate sufletească care mă stăpînește

de cîteva ani și mă împiedică, uneori, să respect chiar și anumite reguli elementare de politețe.

Sper în apariția cît mai apropiată a vol[umului] II din *Opere* – Cipariu, deși experiența mea editorială de ordin științific mă face sceptic. Din cîte cred, cartea științifică va reînvia, la noi, după moartea reală sau, poate, nu mai aparentă, de azi, abia în deceniul (secolul, mileniul) următor. Nu vă faceți probleme în legătură cu articolul refuzat de „Literatorul”. Am propus redacției revistei noastre să-l publice în nr. 3/1992, în locul lucrării despre Cipariu, ca fiind de mai mare actualitate. N-am habar dacă s-a ținut seamă de sugestia mea. Oricum, loc pentru el se va găsi într-un viitor al „Limbii române”, care apare acum de 12 ori pe an (o idee „creață”, cum îi spune fiică-mea, a lui Coteanu).

Lată acum și o „cerere” din parte-mi. Ați observat că mai sus am subliniat cuvîntul științific. Asta înseamnă că la sfîrșitul anului trecut mi-au apărut două mici romane. Aș vrea să vi le trimit, însoțindu-le pe fiecare de alte două exemplare, cu rugămîntea de a le înmîna doamnei Mariana Codruț și domnului Călinescu (nu-mi amintesc exact prenumele). În ceea ce o privește pe prima dintre ele, nu știu dacă mai locuiește în Iași (Strada Petru Rareș 14, sc. E, et. 2, ap. 1), aceasta pentru motivul, nu prea întemeiat, că am văzut-o scriind în revista bucureșteană „Contrapunct”. Dacă nu a bejenit cumva spre Capitală și domiciliază

eodem loco, anunțați-mă și vă scutesc de a mai face pe „curiera”.

Noi, la sector, sîntem ocupați cu discutarea în Consiliul științific a lucrărilor terminate anul trecut. În plus, eu mai am și patru doctoranzi. Vă imaginați că mă aflu în culmea fericirii.

Aștept două cuvinte de la D[umnea]v[oastră]
Cu vechi și bune sentimente,

al D[umnea]v[oastră],
Ion Gheție

10 februarie 1992

18

Stimată Doamnă Pamfil,

În urmă cu o lună v-am trimis, conform înțelegerii, trei exemplare din romanul meu *Skepsis*. V-au parvenit? Dacă da, aș putea îndrăzni să vă mai expediez alte trei (din celălalt roman, *S.O.S.*), cu aceeași rugăminte de a face pe „curiera”? Am tot așteptat să descindeți la București, potrivit celor discutate la telefon. V-ați răzgîndit? Aștept un cuvînt de la D[umnea]v[oastră].

Cu cele mai bune gânduri,
Ion Gheție

23 martie 1992

P.S. Ce-ar fi dacă, totuși, mi-ați comunica adresa lui Vintilă Horia?

19

Stimată Doamnă Pamfil,

Vreau să vă mulțumesc și, totodată, să vă felicit pentru cel de al doilea tom al ediției al *Opere* Cipariu. Sincer să fiu, nu mă așteptam la apariția atît de rapidă a volumului, la nici trei săptămîni de la primirea *Bibliei din 1688*, dar m-am bucurat cu atît mai mult de această nouă izbîndă științifică a D[umnea]v[oastră]. Acum numai rămîne decît să-l aștept pe cel de al treilea și apoi alte și alte lucrări, care nu vor întârzia să iasă la lumină.

Din scrisoare am înțeles că ați fost foarte ocupată în utlimul timp, avînd de făcut față unor solicitări, numeroase și presante. Să nu vă plîngeți de cantitatea și dificultatea lor. Simplul fapt că v-ați angajat în atîtea locuri și direcții e o probă a capacității D[umnea]v[oastră] de a vă realiza în plan științific și personal. Sînteți la vîrsta cînd puterea de muncă, intactă, este dublată de elanul care, la un moment dat, se pierde. Deci, hotărîtă, înainte, cu toate pînzele sus!

Eu am continuat să lucrez mai economic, cum se potrivește unui om intrat în vîrsta a treia. Am vreo patru volume (de lingvistică și literatură) împotmolite pe la diverse edituri și găsesc tot mai greu motivația de a merge mai departe. Dacă o fac totuși e un act mecanic și de rutină. Dar să sperăm că noi toți (prin urmare și eu) vom intra într-o bună zi într-o zodie mai fericită.

Cu acest gînd, vă rog să credeți pe mai departe în sentimentele mele de sinceră prețuire,

Ion Gheție

31 ianuarie 1993

PS În iunie mi-ați arătat o cronică a d-lui Faifer la două din romanele mele. A apărut sau ... a dispărut?



Doru SCĂRLĂTESCU

Maiorescu 180. Un om pentru eternitate

N-au lipsit din bogata exegeză maioreseană vorbele mari: „La răspântiile culturii române, veghează, ca și odinioară, degetul lui de lumină: pe aici e drumul. Autoritatea i s-a menținut și astăzi, pentru că pleacă din însăși izvoarele spirituale fără moarte ale logicei, bunului-simț, bunului-gust, și s-a realizat într-o formă pură, fără vârstă”. Cu aceste cuvinte lapidar-profetice, așezate de noi, cu decenii în urmă, drept moto într-o carte despre *Junimea*, Eugen Lovinescu încheie monumentală sa monografie *T. Maiorescu*, din 1940, urmată imediat de alte volume ale „ciclului junimist”, apărute între 1942 și 1943: *P. P. Carp critic literar și literat*, *Antologia ideologiei junimiste*, *T. Maiorescu și contemporanii lui*, *T. Maiorescu și posteritatea lui critică*, scrise într-o vreme când istoria pornise să se precipite, ieșindu-și din matcă. Pentru marele ideolog și îndrumător al modernismului românesc, întoarcerea la momentele inițiale ale procesului de edificare a culturii și civilizației noastre temeinice reprezenta, în vremuri tulburi, un gaj de stabilitate și certitudine. Iar revenirea la „modelul Maiorescu”, după o perioadă când acesta păruse că intră într-un con de umbră, era – criticul „Sburătorului” intuiise exact – o șansă, atunci, ca și altădată; o soluție. Soluție la care cultura și literatura română vor apela, din nou, în vremea dictaturii comuniste, pentru a se salva din chingile „proletcultismului” și ale „realismului socialist”. Pe linia inaugurată de Lovinescu, urmată, mărturisit sau nu, exegeza maioreseană s-a îmbogățit din anii '60 cu numeroase articole și studii, monografii critice, cu noi ediții ale operei, toate contribuind la întregirea și întărirea trăsăturilor unei personalități de excepție, un „model”, în care omul și creatorul se ridică, deopotrivă, la cea mai mare altitudine.

Ne întrebam la apariția *Personalității literaturii române*, a profesorului nostru ieșean Const. Ciopraga, de ce autorul cărții nu l-a înscris printre „rezonante” și pe Titu Maiorescu, ca pe unul din cele mai eficiente argumente în demonstrarea tezei de clasicitate a fondului nostru psihologic comun. Într-adevăr, de ce? Desigur, nu din cauza inaderenței sale la temperamentul național, despre care opina Franz Thierfelder, în *Männer am Balkan. Von Alexander dem Grossen bis Josip Tito*, 1961. Mai degrabă mentorul junimist plătea un tribut propriei discriminări din *Poezii și critici*, caracterul „secund” al activității sale critice tăindu-i accesul la capitolul rezervat în exclusivitate marii creații artistice, pentru care, însă, chemare avea (Ion Oarcăsu izola în operă pagini ce puteau fi semnate de autorul Ciumei, „cu satisfacție”; într-un serial din revista „Familia”, 1967, Aron Cotruș rezerva și el un spațiu substanțial artei „portretisticii”), dar la care a renunțat, deliberat, programatic, nu și fără ascunsă suferință. Pe de altă parte, operele i-a fost opus omul, socotit superior: „opera cea mai reușită a lui Maiorescu este viața lui”, declara Pompiliu Constantinescu, reluând, de fapt, o idee dintr-un necrolog cam în doi peri de Nicolae Iorga, nu chiar unul dintre admiratori, din 1917: „singura și marea operă: iluzia superbă ce voia să deie despre sine însuși”.

Dar superbia lui Titu Maiorescu a fost reală, cultura română câștigând, prin el, o remarcabilă autoritate în multiple domenii. Al treilea volum din seria amintirilor despre scriitori, tipărit mai demult la „Junimea” prin grija unui editor oarecum specializat, Ion Popescu-Sîreteanu, (el urma celor dedicate lui Eminescu și Sadoveanu, și continua cu Ibrăileanu, Creangă, Iorga, Rebreanu), *Amintiri despre Titu Maiorescu*, 1973, volum ce apărea atunci aproape simultan cu ediția a II-a a unei cărți, în egală măsură aplaudată și contestată, semnată de Nicolae Manolescu (*Contradicția lui Maiorescu*), readucea în prezent această personalitate de excepție, de la un punct enigmatică, seducătoare în totalitate. Și mai acum, la reluarea cărții fostului nostru coleg de grupă și, ulterior, de meserie, la Literele ieșene, de către aceeași Editură, în 2017 (o suplimentare de tiraj va fi scoasă pe piață la inaugurarea noului sediu al Editurii Junimea, din dealul Copoului, eveniment pus sub semnul mentorului Societății ieșene, la aniversarea celor 180 de ani de la nașterea sa), ea își păstrează actualitatea. Aceasta, în contextul interesului tot mai sporit al publicului larg față de „microcosmosul individual”, insolit și spectaculos, al unor personalități consacrate (vezi pe larg, o amplă prezentare a fenomenului în eseu lui Andrés Soria, *El biografismo y las biografías: Aspectos y perspectivas*, în „Anuario de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada”, 1978)

Un Titu Maiorescu, subordonat condiției de *homo*

biographicus, ridică serioase dificultăți cercetătorului, oricât de întreprinzător, mai ales că, după impresia noastră, autorul Direcției *aurea* se refuză genului memorialistic superficial-alintat, avid de anecdotic și pitoresc, lipsit în orice caz, de „prejudecata” exactității istorico-literare, acum însă, vădit intimidat de calitatea și proporțiile obiectivului ce-i stă în față. Cine ne-a lăsat amintiri despre Maiorescu? De la bun început observăm penuria contribuțiilor de prestigiu, mult mai frecvente în alte ocazii. Obscuri epigrafi, precum V. Mihăilescu, Al. Vasiliu, G. Vâlsan, topiți de fericire la un zâmbet sau o strângere de mână a magistrului, nu fac decât să-l deservească. Alții au psalmodiat *ad perpetuum rei memoriam* prin „Convorbiri...” festive sau volume omagiale. Nu li se poate pretinde obiectivitate. Teoreticianul „înălțării impersonale” a practicat de altfel el însuși un strict regim partizan, dezertorii, chiar când purtau blazon, fiind șterși definitiv din matricole. Prestigiul bine consolidat al șefului politic a determinat, chiar la colaboratorii apropiați, menținerea în cadre strict protocolare. Sau abțineri. Nu și-au spus cuvântul, cu o singură excepție (Iacob Negruzzi), nici „fondatorii” societății, nici scriitorii din epoca ei de glorie, Alecsandri, Eminescu, Creangă, Slavici, deși „veselul” bard mirceștean, ca și „idilicul”, „rău cunoscătorul de oameni”



din Șiria au cultivat totuși genul memorialistic. Tot dintre contemporani, Caragiale, un timp în relații profitabile cu criticul, din motive nu tocmai clare îi devine ostil la modul insinuant, mai fătîș, N. Iorga, cel care i-a diagnosticat, oral, un cord inexistent sau, în orice caz, greu detectabil. Rezerve față de om găsim până și la cel mai însemnat exeget al său, Eugen Lovinescu, autor și el de memorii, care a ironizat „agiografismul” primei generații critice post-maioreseane (exemplu tipic: Simion Mehedinți) și s-a mândrit întotdeauna cu maioreseanismul său lipsit de contingente sentimentale. Dovezi de incompreensiune psihologică vin până târziu. Trecând peste penibilele pagini vindicative, cu pretenții de psihoanaliză, ale lui Dumitru Drăghicescu (una din victimele, totuși, ale lui Maiorescu), ajungem la un derutant portret înserat cu ani în urmă de poetul M. Cruceanu, într-o publicație dietetică pentru învățătorii pensionari, răspunzând atunci la numele paradoxal de „Tribuna școlii”. Dintr-o dorință legitimă de a fixa (și supune) o personalitate, de a depăși o anume „cenzură” instituită, de inefabil, noi devenim adesea prizonierii unei formule convenționale: un epitet, o sintagmă, o imagine, o situație... Câți dintre pasionații cititori ai lui Eminescu pot desprinde de pe „chipul” poeziei sale, supratiparul melancolicului portret de la 19 ani? Vasile Alecsandri rămâne, pentru mulți „veselul”, de unde eforturile, aproape disperate, ale lui G. C. Nicolescu pentru înlăturarea prejudecății. Macedonski a fost circumscris atitudinii sale morale, omul (și opera) plătind greu tribut unei rău inspirate epigrame. Pentru D. Caracostea, căzut în patimă „antropogeografică”, Maiorescu e ardeleanul *par excellence*, integrat, prin educație, „limpezilor forme ale unui templu mediteranean”. Desprins din contingente naționale, el pare. a-și găsi idealul de personalitate în spațiul

neo-umanismului german, descoperindu-și „afinități electice” (*Wahlverwandschaften*) cu Goethe, asupra cărora a stăruit Al. Dima, după care urcă repede în zone mitologice, inaccesibile. Devine „olimpianul”, stăpânul suprem, „Tata Jupiter”, sau numai reprezentant al acestuia pe pământ: „Marele preot”. Un „Hercule al cugetării”, forțează o metaforă și I. A. Basarabescu. Toți cei care l-au abordat pe omul Maiorescu, s-au întrecut în a-i număra virtuțile clasice: seninătatea, armonia, aticismul; siguranța, calmul, măsura; gravitatea, raționalismul, severitatea..., dar și defectele adiacente: distanța, răceala, dogmatismul; lipsa fanteziei, a umorului și spontaneității, a simțului plastic și a sentimentului naturii... Fișa personală nu-i înregistrează semne particulare: el e „pururea același” (Al. Vlahuță), „o egalitate fără evoluție” (E. Lovinescu), fără „dezordini” sau „ridicări uriașe de nori” (G. Călinescu), atingând absolutul în indiferență (N. Iorga).

Mai puțini au observat că liniile clasicității nu sunt date, ci dobândite, într-o confruntare, nu lipsită de accente tragice, cu sine însuși – aici devine din nou posibilă apropierea de Goethe. Un emul, Ion Petrovici, nu se sfiește să pronunțe, într-o micromonografie, cuvântul „jertfă”. Peste ani, Vl. Streinu va discerne trăsături ce trimit la o dialectică mai nuanțată a personalității maioreseane: „disciplina morală de sine”, „luciditatea autoscopică”, „cenzura intimă”. De altfel, tot el va protesta, printre primii, și împotriva formulei simplificatoare a „olimpianismului” înțeles, de adversari și prieteni, ca o „arhitectură de uscăciuni”. Bun psiholog și portretist remarcabil, „dizidentul” N. Petrașcu, care evoluase un timp în zona gravitațională junimistă, realizând, într-o pagină de amintiri, o sinteză a personalității maioreseane, sugerează și el existența unei fațete sufltești ascunse, revelabilă numai „câtorva intimi”. Din exterior, N. Iorga, o bănuiește și el, iscodind ce se află sub masca „entropiei” antice. Răspunsul l-a dat Maiorescu însuși, în Însemnările sale *zilnice*, un travaliu amplu și fascinant al „cunoașterii de sine”, ca să folosim titlul celebrilor cărți din 1948 a filosofului francez Georges Gusdorf („Qui suis-je au juste et en vérité ?”), pe care critica literară majoră le-a însoțit, la apariția postumă, cu mari semne de exclamație. Ne-am înșelat, recunoștea cu franchețe Pompiliu Constantinescu, într-o suită de articole, făcând în numele tuturor *amende honorabile*, considerându-l pe conducătorul Junimii un „mandarin fericit”, imaginea olimpianului egoist și rece este „mai mult socială decât psihologică”, seninătatea e „un triumf plătit cu sfâșieri lăuntrice”, masca, luată de contemporani drept fizionomie reală, ascunde sub ea demoni, flăcări, tulburătoare furtuni. Și totuși, „cețurile enigmatice” (Al. Dima) din jurul personalității maioreseane nu sunt, nici acum, pe deplin risipite. Trecând peste interpretarea euforică a editorului, Rădulescu-Pogoneanu, lecturile diferite, ale jurnalului, sunt deconcertante. Utilizând, pe urmele lui N. Iorga, tehnica montajului perfid de citate, G. Călinescu va duce demitizarea până la așezarea omului sub semnul celei mai crase banalități. Iată, deci, că Al. Dobrescu nu e cu totul original, când face, în micromonografia sa din 1988, din Maiorescu, un fariseu. E. Lovinescu va obiecta împotriva procedurii, bazat pe lipsa dozajului și interpretarea tendențioasă a datelor. În lectura proprie, jurnalul îi oferă imaginea unei personalități monolitice, ale cărei linii generale sunt prefigurate în adolescență. Pe această idee, completată cu aceea a „auto-creației”, N. Manolescu își construiește idealul său de Maiorescu, un Maiorescu absolut și pur, devenit *motu proprio*, „instrument infailibil” al propriului său destin. Alte interpretări sunt încă posibile. O lectură integrală, de profunzime, a jurnalului nu avem încă. Poate că ediția integrală, scoasă recent de doi tineri gemașiști de la Institutul „G. Călinescu”, Bogdan și Ana-Maria Dascălu, îndeaproape dădăciți de Eugen Simion, o va prilejui, în cele din urmă. Ea va dezvălui, desigur, sub masca sa jupiteriană, un om de o tulburătoare modernitate, restituindu-ne un camarad. El ar merita romanul pe care Lovinescu îl sugerase pentru Macedonski. Un roman de biografie înaltă, cum cel călinescian, cu un personaj fictiv numit Eminescu. Pe cel despre Maiorescu l-ar fi putut scrie, pe la 1970, Nicolae Manolescu, blocat însă de rigorile impuse de o comisie lipsită de fantezie, de doctorat. Singurul dintre contemporanii noștri care ar fi capabil să îl scrie acum ar fi Alexandru Dobrescu. Cartea sa din 1988 intitulată cu perfidie *Introducere în opera lui Titu Maiorescu*, îl conține în germene. Noua sa carte, *Maioreseanismul o moștenire cu bucluc*, 2017, aproape că își declară fătîș afilierea la gen. Noi, cel puțin, le-am citit cu sufletul la gură, ca pe niște romane.



Magda URSACHE

panteon regăsit



Trădați de memorie - Trădați de istorie

„Ar fi la fel de îngrozitor să distrugi libertatea acolo unde a rănduit-o Cel de Sus, ca și s-o introduci unde nu-și are locul.”

Pascal

După Pravila lui Vasile Lupu: „cel ce-și viclenește moșia și neamul mai mult decât ucigașii de părinți să se certe.” Pravila n-o urmă: valorile naționale și creștine sunt puse la index; dezgropăm arme proletcultiste (pare a fi reactualizat sloganul semi-analfabetului Chișinevschi, fost diriguitor al culturii în vremuri barbare: „cu ghiarii și cu dințile”), spre a lovi în cei care-și iubesc în mod natural, firesc, etnia. Ce-i drept, sunt atâtia impostori ai iubirii de neam (strident „patrioticii” moșteniți din vremi ceaușii, poeții de pagină întâie ai presei ceaușiste), că lucrurile devin tot mai confuze, iar naționalismul, termen rejectabil din p.d.v. corect politic, este cu dinadins confundat cu fascismul, ba chiar s-a inventat, în derădere, adverbul *naționaleste*: țara n-are legionari, dar lege anti-legionară are; țara are (neo)comuniști, dar staliniștii și fiii lor rămân privilegiați.

Mă întreb și eu, ca Mircea Platon: cine ne (re)scrie istoria? Ieri, Roller, academicianul RPR fără studii încheiate, azi – Alexandru Florian care, după câte știu din presă, n-are studii de istorie, dar cred(e) că știe bine istoria PMR/PCR. O fi auzit de cazul Nicolae Mărgineanu (*Amfiteatre și închisori. Mărturiu asupra unui veac zbuciumat*, Dacia, Cluj-Napoca, 1991)? Savantul clujean nu era defel înveșmântat politic. Amfiteatrul și laboratorul îi ajungeau cu prisosință. De ce a fost închis? Ca să se distrugă elita țării, adevărata *crème de crème* – cea genetică – și să se facă loc pentru tot soiul de nimicarnițe. N-au fost excluși din Academia RPR Blaga, Gh. Brătianu, I. Petrovici, G.T. Kirileanu, Motru, Gusti, Onisifor Ghibu, P.P. Negulescu, pentru a fi „onorat” A. Toma? Iar Al. Rosetti a fost scos în ,52 din Universitatea București ca latinizant și cosmopolit, cu aportul colegului gramerian Iorgu Iordan.

Nicolae Mărgineanu era o personalitate în sfera științelor psihologice, în consulting industrial, nicidecum „element dușmănos”. Și câte astfel de „elemente dușmănoase” („acei care îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în R.P.R.”) n-au fost trimise în „unități de muncă” prin decretul nr. 6, din 1950. Cine să-i mai fi apărut pe proscrisi, când elita dreptului (prof. Anibal Teodorescu, Hurmuz Aznavorian, Nicu Stănescu, avocați fără arginți) fusese amuțită?

Cultura noastră a avut norocul ca *Jurnalul fericirii* să fie carte salvată din arestul Securității, când cărțile erau arestate ca și oamenii. Cei căzuți din credință religioasă în ateism considerau vină gravă „a propaga misticismul” (ca Stăniloae, Daniil Sandu Tudor, Gyr, Crainic, Voiculescu); altă vină: dușmănia față de noua ordine socială, dar mai ales „simpatia legionară”, de cele mai multe ori nedovedită.

N.Steihardt scrie: „Era floarea țării acolo în lanțuri”, în închisorile devenite neîncăpătoare: închisoarea miniștrilor, închisoarea unioniștilor, închisoarea preoților, închisoarea generalilor, închisoarea studenților, închisoarea „chiaburoilor”....Ordinea comunistă trebuia clădită pe oase de martiri.

După un televizionar, experimentul Pitești, adevărat iad al luptei de clasă, a fost o nenorocire istorică, dar e *history*, doar n-o să comemorăm la infinit victimele. Scoți orele de istorie din școală, scoți și sensibilizarea elevilor pentru eroi, martiri, sfinți ai bolgiilor comuniste. Gata cu astfel de adevăruri istorice! Dar de ce n-ar trebui să rămână vii? Și nici n-au măcar dreptul ca deciziile de condamnare luate de Tribunalul Poporului să fie anulate.

Zeghea s-a purtat cu demnitate la Aiud (și-n Zarcă, închisoarea veche, și-n Celular, închisoarea nouă), la Jilava, la Sighet, la Gherla, la Râmnicu Sărat, la Mislea, la Văcărești...Generalii armatei române, în haine vârgate, batjocoriți, bătuți cu băta de Maromet, directorul Jilavei, erau amenințați că vor curăța tinetele cu limba, după ce luptaseră în războiul antisovietic. Jertfa prizonierilor de război o dăm uitării, deși aproape 100.000 de militari au fost luați prizonieri după blestemata „cotitură” și duși în *Siberii de gheață*. Fapt recunoscut chiar de sovietici: „Ofițerii români au știut să moară” (Nu agreez deloc sintagma *teatru de război*: îmi sună a teatru cu „actori” morți). Stalin a știut bine ce avea de făcut. Minciuna că URSS ne va aduce fericirea, bunăstarea noastră și a țării trebuia aplaudată. Furtunos.

Prioritar, s-a încercat să se distrugă coeziunea socială. ceea ce se întâmplă și acum dacă se neagă cu înverșunare existența conștiinței etnice a românilor unioniști. Un argument împotriva „hicleniilor” (vorbă de cronicar)? Țărani dintr-un sătuc, Pinticu Tecii, numit și Piciorul

lancului, au riscat să-și păstreze steagul lucrat manual, cu care au participat la Unire. În ,40, după cedare, în Ungaria hortystă, steagul românesc a fost ascuns undeva în turla bisericii sau între scândurile din pod. Fusese furat în ,39, apoi recuperat și pitit într-o piele de căprioară, în gunoieră satului. Să mai spun că pe steag scria „Acum ori niciodată”?

Programatic, marii unioniști au fost decimați în pușcării. Iuliu Maniu, de trei ori prim ministru al României, a fost ridicat și dus la Malmaison la 74 de ani, grav bolnav. Avea, în geamantanul de carton jerpelit, un pulover uzat, o căciulă uzată, 3 ștergare uzate, ochelarii fără un braț, un Larousse, o cruciuliță...., așa cum se enumeră în procesul verbal, întocmit de caralii.

„Dreptatea” fusese interzisă, PNȚ-ul - desființat în 24 iulie ,47. „Scânteia” lui Silviu Brucan apărea cu 6 pagini, în data de 31 oct. ,47, pe tema *Procesul conducătorilor fostului PNȚ*. Titlurile erau spăimoase: după înscenarea de la Tămădău, „zeci de mii de muncitori din Capitală, întruniți în mari mitinguri, au cerut aspra pedepsire a trădătorilor”, „arestarea complicilor lui Mihalache, Penescu, Ilie Lazăr, Carandino”. Începuse mistificarea istoriei, care continuă în zilele noastre, în „lumina” *political correctness*.

În termenii „Scânteii”, Iuliu Maniu a fost condamnat pentru spionaj în slujba anglo-americanilor și trădare de popor muncitor. În *Ultimul cuvânt*, din 10 nov. ,47, a respins acuzele, numindu-le, cu fină ironie, „drăgălășenii”: *înalță trădare, spionaj, complot, răzvrătire, instigare la război civil, la război contra Rusiei și alte instigări*. Dovezi? Niciuna. Marele bărbat politic a murit la Sighet, în 5 februarie ,53, la 80 de ani. Fără lumânare. Fără cruce



și fără mormânt. Abia în 12 noiembrie ,98 a fost reabilitat de Curtea Supremă de Justiție, iar Voitinovici, președintele Tribunalului Poporului din acei ani, n-a fost atins nici c-o floare, fie ea vâzdoagă. Măcar acel Voitinovici a recunoscut fair-play-ul lui Ion Antonescu. Mareșalul, *aflat pe marginea prăpastiei*, și-a asumat sacrificiul, a luat asupra-i tot ce s-a întâmplat sub guvernarea sa, începând cu 1940, mai puțin crimele. Și uite-l criminal de război, ca și Gh. Alexianu, ca și Mihai Antonescu, ca și Vintilă Horia. Anchetarea lui Mircea Vulcănescu, condamnat în lotul II al demnitarilor guvernului Antonescu, însumează 27 de vol. Vol. 1-25: 6368 file; vol. 26-27: 294 file. Exilul a numit România comunistă „închisoarea morții” și așa a și fost. Pentru că nu mai aveau semne de la el, familia i-a anunțat moartea în ,49. Avea să moară la Aiud în 29.X.1952, de miocardită și de dublă pleurezie. Pedeapsa ar fi expirat în ,54. Și-i condamnat încă, în ciuda eforturilor urmașelor sale, fiicelor sale. A rămas sub sentința criminal de război.

Am aflat de pe blogul lui Vasile Gogea că Parohia Greco-catolică a cerut, în 25 aprilie 2016, sprijin de la președinție pentru reabilitarea casei memoriale „Iuliu Maniu”, lucrările fiind sistate din lipsa banilor. S-o implica Iohannis? Că premierul Cioloș n-a auzit solicitarea senatorului Sorin Ilieșiu pentru salvarea casei de la Bădăcin.

Ce facem? Anulăm jertfa grupării de rezistență, supranumită Haiducii Dobrogei (1947-1950), comandată de Gogu Puiu, aromân, venit din Cadrilater? Și cum să-i spunem Blocului Național, organizat în vara anului 1947, din 24 de oameni, membri PNȚ, legionari, militari, țărani? Nu mișcare de eliberare națională, nu rezistență armată națională? Conduc de colonelul Ioan Uță și de inginerul Aurel Vernichescu, Blocul a fost sprijinit *majoritar* de țărani bănățeni. N-or fi fost legionari cu toții. Groza l-a scos pe colonelul Uță din armată, iar Vernichescu a fost exclus

din Mișcarea Legionară și a intrat în PNȚ.

După cifra Securității, au funcționat 1300 de așa-numite „bande”. După Ion Gavrilă Ogoranu, „grupuri de rezistență”: în Banat, Uță – Vernichescu; în Rodna, Bodiu Leonida (organizația Cruce și Spadă); în Maramureș, Ilie Zubașcu și Vasile Dunca; în munții Făgăraș, col. Gh. Arsenescu, frații Petru și Toma Arnăuțoiu, prinși, după câte știu, de Pleșiță; în Vrancea, Victor Lupșa a condus 189 de oameni. „Banditul” Vasile Blidaru, om-legendă al Țării Codrului, a luptat 10 ani și a fost lichidat de Secu în mai, 1958. N-a fost nici legionar, nici simpatizant al legiunii.

Deși s-a luptat luni și ani, unii cu furci și topoare contra armelor de foc, până să fie distruse „bandele”, Cartea lui Cicerone Ionițoiu, *Rezistența anticomunistă din munții României, 1946 – 1958*, nu este lectură obligatorie în școli, nici în facultățile de istorie.

Războiul (pentru că război a fost: Ogoranu avea o armată pe urme) din munții României s-a soldat cu împușcați pe loc, fără judecată, cu gropi comune, cu mii de condamnări la muncă silnică pe viață. Pentru presupuse „legături cu banda lui Șușman”, țărani erau hăituiți de Securitate, trimiși în închisoare sau în deportare. Răzvrătitul Teodor Șușman a declarat: „Mort mă predau, altfel nu”, ceea ce s-a și întâmplat. Fiii lui, Teodor și Avisalom, au fost arși de vii, în 1958, într-o sură de cătun, incendiată de securiști. Se știe cine i-a ucis? Milițienii și securiștii le omorau din bătaie părinții, soțiile, copiii. Catrina Șușman a murit din bătaie, la 47 de ani. Cei doi băieți, Teodor jr. și Avisalom, au fugit în munți, al treilea a fost închis pentru că nu și-a trădat tatăl și frații. În gospodăria Șușman s-a instalat Postul de Miliție și Securitate din Răchitele. Iar noi vorbim de lășitate la români, în necunoașterea unor cărți despre demnitate la români, ca *Rezistența armată anticomunistă din România* de Denisa Bodeanu și Cosmin Budeancă, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2004. Puțin comentat rămâne și romanul gulagului românesc, în două volume, apărute la ed. Junimea, de Victor Aciocirlănoaiei, *Dumnezeu a murit în Bărăgan* și *D.O. – Domiciliu obligatoriu*, despre care Ioan Groșan scrie că „este o luminoasă revanșă a memoriei asupra unui trecut întunecat”, iar Bedros Horasangian îl vede ca „Odissea celor deportați”.

Satul Săgăgea din Munții Apuseni a fost mutat cu totul în Bărăgan. Și câte sate din Basarabia n-au fost împușcate, rase de pe pământ și nu mai sunt. Mai mult încă: oare avem nevoie de un Tribunal Penal Internațional ca să condamnăm barbaria obsedantului deceniu și să-i reabilităm pe așa-zișii criminali de război antisovietic? Și nu de „comisia specială”(a lui Bănescu, nume de cod Petrov, cum scrie presa) era nevoie, ci de un raport drept și cinstit privitor la rezistența anticomunistă.

Mai cu celeritate, dragii noștri juriști! Urmașii lui Teodor Șușman , fost primar liberal în Răchitele, se mai judecă pentru retrocedarea gospodăriei lui. Și câți „șușmani” nu-și caută și nu-și află dreptatea, în timp ce torționarii se bucură de pensii grase. La troița din Răchitele, în 1 februarie 2020, a avut loc o slujbă de comemorare a Grupului Șușman. Bătrâni de 95 de ani au urcat panta spre troiță. Greu, dar au urcat-o. Se făcuseră 62 de ani de la moartea ultimilor doi frați Șușman. Preotul Teodor Boc, văr cu primarul Boc, nu numai că nu a vrut să participe la slujbă, dar domnul Octavian Bjoza a fost sunat de popa care nu calcă a popă ca nu cumva apară la comemorare, că-i „indicat” să nu vină la o familie de „bețivi” și „curvari”. Ortodoxul Bjoza n-a cedat, așa cum i-i felul: a mers la Mitropolitul Clujului, Andrei Andreicuț, care a trimis alt preot la troiță. Așa s-a făcut că a fost prezent și un preot ortodox lângă șapte preoți greco-catolici, alături de nepotul Constantin Șușman, căruia i-au fost omorâți bunicul , supranumit „tatăl moților”, și unchiul. Părintele său, Emilian Șușman, a făcut pușcărie grea la Cluj și la Poarta Albă, apoi a fost deportat într-un sat de lângă Constanța. Familia, ajutată de IICCMER, a găsit oasele lui Teodor Șușman abia în 2010; ale fiilor Teodor și Avisalom, în 2014.

„Politica memorială” mioapă rău vede fasciști în cei care au mers până la capăt pentru pământul lor, pentru idealul micii lor proprietăți. În loc să le binecuvântăm memoria, îi îngropăm în uitare a doua oară. N-a fost destul că s-au executat peste 3 milioane de ani de închisoare, în 10 ani de comunism?

De ce închidem paginile manualelor școlare eroilor, martirilor, sfinților? Cum spune N. Breban în *Istoria dramatică a prezentului. Aventurierii politicii românești* (ed. MNLR, Buc. 2010) se vrea „sfârșitul conștiinței de sine a acestui popor”. Acceptând ca o lege formulată mai mult decât ambiguu să anuleze jertfa lor nu facem altceva decât să-i mai ucidem o dată.



Nichita Stănescu - un „idol fals”? (II)

Nichita, așadar, ar fi ajuns în zilele noastre un „mit exorbitant”, întreținând o idolatrie nejustificată. Judecând sociologic, pare curios că un astfel de mit (și încă din „lumea” scriitorilor!) supraviețuiește într-o epocă a demitizărilor frenetice, a consumerismului feroce (inventând nevoi artificiale), a tranziției galopante. Încât, o primă întrebare ne încearcă firesc; înainte de a afla dacă Nichita Stănescu este „un idol fals” (cum susține, neobosit, Gh. Grigurcu), s-ar cuveni să cercetăm dacă el (mai) este un idol. Nevoia de idoli ține, s-ar zice, de primitivismul tribal. Dar în epoca *neooanalfabetismului TV*, ea – ca ofertă mediatică – se manifestă virulent, ciclul de viață fiind scurt, starurile fiind ritmic devorate de industria spectacolului. Așadar: este, oare, Nichita, azi, un idol? Sau, măcar, un scriitor „inoxidabil”?

Scriind, autorul încerca „popularea realului”. Dar cuvântul, ispitind colocvialitatea, rămâne un „organ fioros”, dovedindu-se un „instrument neîncăpător al poetizării”. Încât, știind prea bine că poezia se naște *din ființa sentimentului*, Nichita realizează că poezia scrisă e doar o formă a poeziei. Conștientizând impasul, el va rămâne obsedat de perfecțiune. Nu-l atrage cizelarea artizanală. Dar, indiscutabil, a creat *un stil*, purtând în lume o „originalitate misterioasă” (cf. N. Manolescu). Cine îi urmărește devenirea va observa, fără efort, că avem de-a face cu un poet dificil, contradictoriu, dezvoltând, de fapt, un nebuloasă program gnoseologic. El va decupa, preferențial, tema cosmogonică.

Dacă mitul este „o întâmplare exaltată” (obișnuia să spună chiar cel care s-a bucurat de o rapidă clasicizare), Nichita – confiscat de mirajul poeziei, trăindu-l exaltat, aerian, „ireal” chiar – era un *medium* propice pentru o modă comportamentală și poetică. O figură mitică, deci. O precizare se impune imediat: nu Puterea a instituit *mitul Nichita Stănescu*. Evident, mecanismele vieții literare, solidarizarea șaizeciștilor au impus, până la urmă, acele clasamente, încă valabile. Mitul Nichita este, în fond, un discurs publicitar. Dar nu fără suport axiologic. Dacă mitul ca atare are o valoare, atrăgea atenția Roger Caillois, „ea nu este nicicum de ordin estetic”. El aparține colectivității, răspunde celor mai diverse solicitări, dar nu ne poate procura, penetrând „o plasă de determinări”, o explicație suficientă. Imaginația afectivă intră, negreșit, în joc și rolul ei nu e de ignorat. Cu atât mai mult astăzi, în plină revoluție iconică. Explozia mediatică la care asistăm convoca, sub stindardul „ideologiei consumului”, un repertoriu mitic și arhetipal, purtând ecourile unui imaginar colectiv. Cultura însăși este un context simbolic, producând relații de semnificare, atentând la receptivitatea subliminală. Iar *simbolul* funcționează ca „pact social”, legitimizator. Mai adăugăm, fără a insista aici asupra mecanismelor psiho-sociologice, că fenomenul publicitar (ca fenomen comunicațional) are o certă finalitate persuasivă. Publicitatea, se știe, orientează percepția socială, vehiculând *imagini-ghid*. Or, o astfel de propunere (precum poezia lui Nichita și, mai ales, Poetul) s-a impus cu ușurință, mizând tocmai pe seducție, comparativ cu presiunea aparatului de propagandă, cerând, în anii totalitarismului, docilitate și dresaj ideologic. Persuadarea, în cazul Nichita, n-a avut nevoie de coerciție. *Socializarea mitului nichitian* s-a produs pe cale naturală, putem zice, satisfăcând un șir de nevoi compensative în contextul mecanismului opresiv. E drept, și personajul din spatele operei s-a îngrijit de această omologare, livrând – la cerere – câteva declarații „pe linie”. În rest, posteritatea critică, radicalizându-și pozițiile în tentativa de a zdruncina ierarhiile osificate sau de a le îngheța, „lucrează” chiar în sensul mitului nichitian. E limpede că această *publicitate negativă* (pe care s-a marșat în ultima vreme) l-a readus în atenție pe autorul *Necuvintelor*, supunându-l tirului critic și asigurându-i, și pe această cale, longevitatea.

Trecut printr-o invidie pasageră (față de Labiș), mărturisită tardiv, mult după întâlnirea cu acel „talent uriaș și feroce” din amfiteatrul *Odobescu*, maturizându-se brusc (odată cu spendida sa generație) și devenind iute un nume glorios, răsfățat, cunoscând, totuși, ezitări în fața poeziei (și, în consecință, lungi, chinuitoare, tăceri editoriale), Nichita Stănescu s-a „instituționalizat”. În *casa-club*, deschisă oricui, s-au perindat mulți, inventând febricitant amintiri. Victimă a propriei generozități, poetul a împărțit / risipit indulgențe și s-a bucurat de o

imensă popularitate. Și nu s-a referit niciodată denigrator la adresa vreunui scriitor. Bineînțeles, asta nu-l scutește de firescul tratament critic și de ofensiva reevaluărilor. Doar că acești contestatari, trecându-l prin sita revizuirilor, atenți cu denivelările operei, mută discuția în plan moral, contabilizând lașitățile, erorile, complicitățile. Nichita nu a fost străin de astfel de abdicări. Atins de sedentarism (în sensul: „de stat locului și în lucrare”), dezinteresat de conjuncturi, oricum fără vocație politică, un om „moale”, fără complexul genialității (cf. Eugen Simion), „ocrotit” de regim, Nichita e trecut acum prin malaxoarele noii corectitudini politico-culturale. Da, putem afirma că, alegorizând bombastic „momentul Grivița”, de pildă (1933 fiind și anul nașterii), poetul și-a oferit „o cauțiune politică” (cf. Marian Popa). Desigur, torturat de conștiința efemerității, s-a retras învăluit în aburii legendei, fiind propriul / primul mitograf. Dar nu ne avertiza Nichita că autorul real e „șters” în fața operei, dispăre, urmând ca aceasta, când e cazul, să ne procure bucuriile spiritului? Și la Stănescu, cel care își trimitea în călătorie „numai ochiul”, e cazul.

Spulberând vechi canoane și criterii, noua ideologie literară s-a inversunat, sub flamura postmodernismului, contra „bătrânilor șaizeciști”. Vituperând chiar proletcultic (scrisa Magda Ursache), fără a se sinchisi de propria lor autoritate morală, inchiștorii de modă



noastră excelează în rescrierea biografiilor. Bineînțeles, rediscutarea tablei valorilor e un proces igienic, necesar pentru un sănătos metabolism cultural. În consecință, nici Nichita Stănescu nu e intangibil, nu poate fi un caz definitiv clasat. Dar cel care a produs în lirica noastră „o revoluție comparabilă cu cea eminesciană” (cf. Geo Vasile) ar putea fi detronat, fiindcă nu satisface pretențiile de *model civic*, cum cer zgomotoșii contestatari (unii, scriitori de fundal)? Să ignorăm apoi că poetica stănesciană – demonstra temeinic Marin Mincu – a impus o nouă viziune? E puțin oare? Și, în ultimă instanță, contestația îi sporește chiar faima: „Și cuvântul / spintecat / e roșu pe din lăuntru! / Tăiați-mă ca să sângerez. / Sângerați-mă ca să mor! / Amin!” (v. *Mișcarea prin naștere e a doua mea moarte*).

Curios, nimeni dintre cei care s-au aplecat asupra operei stănesciene, cercetând fenomenul receptării și „denunțând” (vehement sau voalat) declinul ultimilor ani n-a recunoscut că „vizibila încercare de marginalizare” (cum scria, apăsător, C. Pricop, într-un riguros studiu despre *Literatura română postbelică*) s-ar datora unei opțiuni (partizanat de grup), „omul fiind îmbrățișat de tabăra adversă”. Criticul ieșean elimina orice echivoc și, interrogând contextul, explica acele fluctuații de recepție observând că abundențele controversate nu priveau, de fapt, valoarea operei. Nici contextul estetic nu se schimbaseră dealtminteri, iar polarizarea vieții literare favoriza tocmai astfel de reacții. E limpede că Stănescu nu mai putea fi negat după ce fusese întâmpinat superlativistic la debut; iar revistele „de opoziție” încercau să ridice „zidul tăcerii” prin strategii consensuale. Politica și rivalitățile de grup (literar) n-au influențat opera în sens valoric, dar, neîndoind, au bruscat receptarea ei. Fenomenul s-a prelungit după dispariția poetului și s-a

acutizat în ultimii ani, fiind aruncate pe tarabă argumente etico-ideologice. Încât posteritatea stănesciană se anunță dificilă, nescutită de seisme. Ștefan Agopian nu ezita, la rândul-i, să recunoască *tratamentul rece* aplicat unor cărți (*Opere imperfecte*, 1979), „mai mult din motive politice decât estetice”. Fără critică literatura ar fi „oarbă”, zicea Nichita, acceptând că a produs (și) „poezii necontrolate”. Cel care trăia „prin umbra lui” (după constatarea lui N. Manolescu, în cronică la *Epica magna*, remarcând fugitiv întoarcerea la epic) trebuia taxat, însă, pentru obolul naționalist, cochetând cu „tabăra rea”. Fără a uita, desigur, de verbozitate, autopastișă, „versuri rele” etc. Și N. Breban observa, mahnit, această tentativă de retrogradare. *Amintirile în dialog* (Matei Călinescu / Ion Vianu) par a uita prietenia celor cinci, tinerețea „luptătoare”, vechile aprecieri și entuziasme, subit volatilizate. Sau abandonate la *vama Curtici*, sublinia caustic marele romancier. În timp ce alte voci (cazul lui Gh. Pârja, refăcând traseele maramușene; v. *Călătoria îngerului prin Nord*, 2008) par, dimpotrivă, a se angaja în prezervarea mitului, rezonând cu acea „insulă” arhaică, căutând un limbaj ritualic, nepervertit (cf. Răzvan Vancu). Cert e că *ultimul Nichita*, prin *Noduri și semne* (1982), propunea o infuzie dramatică, acceptată, odată cu anii scurși de la dispariția poetului, ca „pecete inefabilă” (N. Manolescu).

Obiect de adorație, „confiscat” în numele unui snobism fără frontiere, Nichita și-a trăit *destinul de mare poet*. Aura poetului a remodelat biografia (cf. Corin Braga), iar omul, seducător, un caracter „moale” (zic cei care l-au cunoscut) s-a lăsat trăit, la modul sublim, de către poezia sa. Instalată în această formulă sufletească, Nichita a dovedit la tot pasul generozitate, lașitate, histrionism; și, nu în ultimul rând, frivolitate și vulnerabilitate. Dubios moralizește (zic inclemenții procurori), el devine o țintă preferată pe latura labilității etice. Dar alintatul Nichita, să recunoaștem, a trăit – în plină epocă represivă – ca un om liber, s-a bucurat, jucându-se, dăruit vocației sale, atingând *starea de poezie*. S-a desprins de conjunctură, ispitit de metafizic, trăind o formă de libertate, căzând în toți porii acestui lirism care a descoperit „necuvintele” (ascunse în atâta moloz liric), încercând să dialogheze cu zeii; și să nu-i cerem, așadar, ceea ce nu a fost, reproșându-i absența militantismului. S-a trădat Nichita pe sine? Evident, vom descoperi cu ușurință eclipse ale inspirației, după cum, pensando nereușitele, putem denunța „registru mediativ”, năvălit la diletantism. Dar ar trebui atunci să nu observăm că Nichita a impus un limbaj, nu un număr de texte; a impus, printr-o poezie filosofico-metafizică un sistem simbolic. Și-apoi, orice autor înfruntă timpul prin câteva titluri. Nici revoluția nichitiană nu trebuie „citită” prin declarațiile cohortelor de admiratori, semănând – prin adulație nestrunită – o păguboasă confuzie și nivelând, fără filtru critic, peisajul literar. Oricum, nu e cazul să recădem în biografic. Dar, după atâția ani de la dispariția sa, omul Nichita, magnanim, culant, imatur (Șerban Foarță), iubind curtea perpetuă, amicitia tuturor și gestul gratuit încă trăiește și fascinează. Și, probabil, abia după ce vor pleca și cei care l-au cunoscut o discuție critică, pe text, poate începe. Până atunci, să acceptăm cu lejeritate ideea că Nichita ar fi „un idol fals”, o iluzie a criticii postbelice, o personalitate gonflabilă? Suntem convinși că lirica sa, inegală valoric (cum altfel?), trecând testul primenirii generațiilor va străluci și în zarea transmodernismului ce va să vină. (va urma)



Theodor CODREANU

O cercetare transdisciplinară a Luceafărului (II)

Transreligiosul

Tot prin grilă transdisciplinară sunt evaluate referințele biblice, sub semnul a ceea ce Basarab Nicolescu a numit *transreligiosul*. Lucian Costache apelează la argumentele sale: „atitudinea transreligioasă nu se află în contradicție cu nicio tradiție religioasă și cu nici un curent agnostic ori ateu, în măsura în care aceste tradiții și aceste curente mărturisesc și ne permit o comunicare vie cu Realitatea ireductibilă a sacralului în lume”¹ (p. 55). Conceptul de *transreligios*, când e vorba nu numai de Eminescu, trebuie însă decriptat în dublu referențial spre a nu crea confuzii. Nu poate fi vorba de un soi de „ecumenism” de tip New Age, din perspectiva căruia toate religiile, gnozele etc. sunt egale între ele, tratate fiind „corect politic”. De la budism și filosofile antichității până la gnostici și până la Spinoza și Einstein, primejdia *panteismului* ne paște la tot pasul, cum argumentează teologul George Remete². Dacă ne întoarcem cu fața spre istoria eminescologiei, constatăm că primejdia confuziei punctelor de vedere a dominat copios, împărțind, schizoid, pe Eminescu, într-un ateu, în altul religios (fie creștin ortodox, fie mai apropiat de catolicism, fie budist) ș.a.m.d. La întrebarea dacă *Luceafărul* este un poem creștin, răspunsurile pot fi derutante. E de toate, acolo, poetul: filosof, iubitor de mituri (Hyperion, Zburătorul etc.), părând, mai degrabă, un gnostic cumulativ, inclusiv de sorginte masonică, Demiurgul său nefiind Dumnezeu, ci, mai degrabă, Arhitectul universului (Nicolae Georgescu, idee luată în seamă și de Lucian Costache, care nu ignoră nici ecurile din gnosticismul creștin, dualist) etc. Criticul, nefamiliarizat cu rigorile teologiei, asimilează referințele biblice eminesciene tot la arsenalul mitologiei, vorbind de „mitul creștin” (p. 56), termen cu totul nepotrivit pentru creștinism. Faptul însă e productiv doar dacă ne limităm la complexitatea limbajului poetic, în sens coșerian. Primejdia confuziei punctelor de vedere de aici poate reîncepe, deoarece creștinismul pune capăt mitologiei, inaugurând o nouă eră în istoria umanității, încât e o gravă eroare să reduci creștinismul la un mit. Iată de ce e atât de dificil de a limpezi care este soluția eminesciană în acest hățis al limbajului poetic care caută, cu supremă responsabilitate, *cuvântul ce exprimă adevărul*, nu doar un ideal panestetic. Lucian Costache conchide că *Luceafărul* însuși este un mit care se înalță către ceea ce Mallarmé va numi Cartea pe care a visat-o, iar, înaintea lui, Eminescu: *Cartea cu șapte peceți*, pe care n-a desăvârșit-o niciunul dintre cei doi, în literatura română împlinind-o, în toată perfecțiunea ei, doar Ion Barbu, în inegalabilul *Joc secund* (1930), care stă sub semnul celor șapte peceți încifrate geometric/canonic în finalul heptagonal *el-gahelic*. Capodopera eminesciană este *mit* doar la nivelul de Realitate numit *artă*, în sensul dat cuvântului de Mircea Eliade, conform căruia *literatura este fiica mitologiei*.

În capitolele *Pătrunderi gnostice* și *Interferențe gnostice*, Lucian Costache, preluând argumente gnostice din N. Georgescu, înclină să vadă în Demiurg o „entitate monadică”, surprinzător însă și duală, ca părinte atât al îngerilor, cât și al demonilor (vezi intrupările Luceafărului), fiind, mai degrabă, un „administrator” al celor din urmă (N. Georgescu), pe care nu-l putem identifica nici cu Iahve al Vechiului Testament, dar nici cu Dumnezeu-Tatăl al Noului Testament. „Eroarea” au comis-o majoritatea interpreților eminescieni. Gnostică, de tradiție platoniciană, ar fi și *înțelepciunea* (*Sophia*) pe care o poate dăruî Demiurgul lui Hyperion, nume de mitologie și acesta (*Timaos, Republica*). Evaluarea e perfect îndreptățită atâta vreme cât ne menținem în sfera extraordinarelor interferențe de limbaj, atât de derutante pentru judecătorii lui Eminescu. Inevitabil, ne întâlnim și cu alte entități mitologice, religioase și filosofice, putându-se face, de pildă, o neașteptată, tulburătoare interferență comparativă între Zarathustra lui Nietzsche și Zoroastru al lui Eminescu, cel din *Sărmanul Dionis*, ambele trimiteri ducând la ideea de Carte, mai pregnantă la Eminescu, după cum conchide și Lucian Costache: „Întruparea *astrului hyperionic* din elemente duale, precum și delimitările adiacente precizate mai sus, au fost și sunt analizate temeinic. Ceea ce surprinde este puterea de acumulare a textului eminescian de sensuri și semnificații de profunzime, uneori straniu îngemănate” (p. 75). În aceeași ecuație idiomatică este identificat

bărbatul gnostic, ca Eón, și femeia gnostică, *Sophia* (Gaia). Urmele gnosticismului creștin sunt subliniate și cu faptul că *Evanghelia după Ioan* a fost, „la origine, gnostică”. Gnosticismul însă, în numeroasele lui variante, raportat la creștinism, intră în rândurile ereziilor.

În consecință, întrebarea revine: este *Luceafărul* un poem care aparține spiritualității creștine sau ține de o mitologie gnostică? Răspunsul nu se poate da la nivelul intertextualității limbajului poetic decât pe o primă treaptă și atunci ne ajută soluția transdisciplinară a *transreligiosului*: nu se poate desprinde o opțiune doctrinară din limbajul și din sublimbajele stilului eminescian, ci doar una *ontoestetică*, în spiritul *eminescianismului* care este o singularitate canonică capabilă să iradieze arheic la nivelul întregii culturi românești, așa cum profetiza Maiorescu în finalul studiului său din 1889, *Eminescu și poeziile lui*. Altfel spus, Eminescu e transreligios la nivelul întregului stilistic, pe când secvențial, „tematic”, a putut fi văzut în „mii de fețe”, așa cum i se prezenta poetului însuși Shakespeare, în *Cărțile*: „Ca Dumnezeu te-arăți în mii de fețe/ Și-nveți ce-un ev nu poate să te-nvețe”. Cum se observă, Eminescu are acest har divin de a putea fi decriptat prin el însuși și nu prin izolarea de context a sublimbajelor sale culturale. Din păcate, așa au răsărit, în numeroasele exegeze, etichetările, cu tentă generalizatoare, de tipul: *pesimist schopenhauerian, kantian, budist, ateu, reacționar, xenofob, antidemocrat, protolegionar, naționalist, paseist, antisemit, conservator, antiliberal, proletcultist* avant la lettre, *romanțios, romantic întârziat*, dar și *baudelairian, clasic, neptunic, plutonic* etc. Încurcăturile încep din clipa când ethosul



transdisciplinar este ocultat sau conceptualizat abuziv. Decriptările lui Lucian Costache indică și atari primejdii.

Eminescu a venit înspre credința creștin-ortodoxă nu dinspre teologie, ci ca filosof și poet (vezi *Preot și filosof*), cu o încărcătură emoțională pe care Lucian Costache o identifică în ceea ce savanții contemporani (John Mayer, Peter Salovey ș.a.) au numit *inteligență emoțională* (EQ), superioară mult laudatului IQ, care valorifică îndeobște dimensiunea rațională a personalității. Din acest punct de vedere, Eminescu este un exemplar uman desăvârșit, una dintre antitezele armonizante ale gândirii sale fiind *mintea/inimă*, prevalând *afectivitatea* asimilată organic și de Ștefan Lupașcu (precursorul *transdisciplinarității*, recunoscut ca atare de Basarab Nicolescu, de Petru Ioan și de alții) drept semnul prezenței lui Dumnezeu în umanitate. Eminescu: *Și eu pun destinul acestei lumi într-o inimă de om*. Identificând sursele culturale ale poemului *Luceafărul* în mitologie sau în gnosticism, ne menținem în miezul lor sau e momentul unei retranslătări a acestora în spațiul creștinismului ortodox? Ion Barbu³ recunoștea în spiritualitatea ortodoxă reminiscența unor profunde „straturi de păgânătate” care fac atât de viu, plin de sănătate, creștinismul răsăritean. La fel, filosoful și teologul englez, convertit la ortodoxie, G.K. Chesterton: „El (creștinismul ortodox, n.n.) așază sămburele dogmei într-un întuneric central, dar de acolo se ramifică în toate direcțiile, provocând din abundență o sănătate naturală”⁴.

Ne întrebăm, acum, dacă Demiurgos este un zeu „hibrid”, dualist, ca la gnostici, cum presupune, la un moment dat, și Lucian Costache (p. 118), sau unul monadic, Arhitectul ziditor al lumii din gnoza masonică? Sau nu cumva e mai mult? O însemnare binecunoscută

a lui Eminescu pare a sugera sau proclama singurătatea acestui zeu: „De plânge Demiurgos, doar el aude plânsu-și”. În cele din urmă, criticul hotărăște în spiritul soluției transreligioase: „Eminescu nu îl numește, în poem, Dumnezeu, alegând un nume aproape neutru, transmitic, transcultural, transreligios. El apare și la stoici cu sensul de *forță creatoare*, iar în teologia creștină medievală, în creștinism deci, noțiunea de *demiurg* s-a suprapus ideii monoteiste de *creație primordială a lumii*” (p. 118). E adevărat, nu îl numește Dumnezeu, dar Hyperion i se adresează, ca un veritabil Fiu, în limbajul creștin românesc, *Doamne și Părinte*. Luceafărul zboară, către Demiurg, ca *gând purtat de dor*, adică purtat de o nemărginită *iubire*, sintagma numind, cu maximă expresivitate, ceea ce specialiștii de azi au vrut să spună prin *inteligență emoțională*. Ideea că Demiurgos este o entitate monadică precum în Vechiul Testament, în mozaism și în gnosticism, e convenabilă raționalismului secularist și nu întâmplător ateul Maiorescu a impus, relativ la geniul eminescian, pentru o lungă tradiție critică, conceptul de *impersonalitate*, în a cărui arie semantică va triumfa, savant, imaginea unui Eminescu *ateu*, conturată încă din *Mortua est!* N. Georgescu a lămurit însă cum stau lucrurile cu „ateismul” eminescian din acest poem, răstălmăcit în spirit secvențial. Iubirea, ca *dor nemărginit*, spulberă însă orice referință gnostică sau raționalistă din gândirea eminesciană, propulsând-o în spațiul cel mai înalt al hristosferei, așa cum, surpriză iarăși, confirmă poetul însuși într-o mărturie de credință cu totul neobișnuită, trimițând, de astă dată, sub semnul *trans*, la budism și creștinism: „Eu sunt budist. Nefiind creștin simplu, ci creștin ridicat la puterea a 10-a” (fila 8 a mss. 2275 bis). Altfel spus, creștin nu numai cu „inimă”, ci și cu „mintea”: „A pus în tine Domnul nemargini de gândire” (*Povestea magului călător în stele*). Suntem departe de *impersonalitatea* maioresciană, căci, așa cum ne avertizează teologul și scriitorul George Remete, „Iubirea impersonală este închipuire, fantasmagorie, absurd și nebunie. Așa cum nu există iubire impersonală, tot astfel nu există credință impersonală (...) Nu ne iubește și mântuiește ceva, ci Cineva: Cel care suferă și moare pentru noi”⁵. Așadar, *dorul nemărginit* care-i dă aripi Luceafărului se îndreaptă nu către un Demiurg impersonal, ci către Părintele ceresc. *Persoană*, deci. Suferința lui Hyperion vine din teama de a nu fi capabil a feriți ființa umană, *chipul de lut* pentru care vrea să se micșoreze în om. Lucian Costache observă, în varianta, cu ecouri în versiunea din Almanah, referințele la Sfânta Treime ale Părintelui ceresc: „Tu din eternul meu întreg/ Rămâi a treia parte/ Cum vrei puterea mea s’o neg/ Cum vrei să-ți dăruî moarte”. Așadar, Demiurgul eminescian nu poate fi o „entitate monadică”, nici aparent „duală”, ca Hyperion, cel din momentul intrupărilor, deopotrivă Dumnezeu și om: „Hyperion e deci a treia parte, ca în trinitatea creștină: Dumnezeu-Tatăl, Hristos-Fiul și Sfântul Duh (Spiritul – poate Cuvântul – Verbul – Rațiunea, Înțelepciunea). Inițialele sunt și ele relevante: D(umnezeu) – D(emiurg), H(ristos) – H(yperion). *Înțelepciunea și cuvântul dintâi (adevărul)*, ca în altă variantă; imposibilitatea de a nimici adevărul, adică pe sine) sunt în text: *Tu adevăr ești datorind/ Lumină din lumină/ Și adevărul nimicind/ M-aș nimici pe mine*” (p. 152). În capitolul *Cine ești, Demiurg?*, Lucian Costache recunoaște plenar Persoana Treimică a Demiurgului (p. 344-350).

¹ Lucian Costache citează din Basarab Nicolescu, I. *De la Isarlâk la Valea Uimirii*; II. *Interferențe spirituale. Drumul fără sfârșit*, București, 2011, Editura Curtea Veche.

² George Remete, *Iisus Hristos, iubirea trădată*. Vol. I, *Dumnezeul trădat*, București, Editura Paideia, 2019.

³ „La temeliile sufletului omului de astăzi, atenționa el în *Cuvânt către poezi* (1941) – zac straturi de păgânătate. De ele, fățarnicul se rușinează, le tăinuiește cu grijă, îngropându-le și mai tare într-însul sau le sărăcește înapoi. Nebună ispravă! Aceste funduri sunt bogăția, demonia naturii noastre și greutatea e numai să le găsim adevăratul rost. / De ce n-ar fi Poezia rostul, domeniul acestor forțe obscure, precreeștine? Lumea cărmuită de cetele îngerești e sigur mai dreaptă și mai sfântă decât lumea Fabulei. Dar cea din urmă e mai poetică decât cea dintâi”.

⁴ G.K. Chesterton, *Ortodoxia. O filosofie personală*, trad. din engleză, note, de Mirela Adăscăliței, Editura Humanitas, București, 2008, p. 33.

⁵ George Remete, *Iisus Hristos, Iubirea trădată*, I. *Dumnezeul trădat*, București, Editura Paideia, 2019, p. 5.



Grigore ILISEI

Văratecul - sălaș al intelighenției românești

Văratecul e mănăstirea ce te întâmpină cu bisericile ei parcă învăluite în borangicuri alb străluminătoare, cu arhondaricurile îmbrățișând lumina, cu turma de case monahicești, una mai cochetă și mai atrăgătoare ca alta, călătorind dintr-o vechime adânc vorbitoare și adăstând ca într-un popas pastoral sub streșina pădurii ce închide cerul. De îndată ce treci de Valea Seacă, satul megieș, și te apropii de Pădurea de argint, cuprinderea se deschide largă, străjuită de culmi domoale, cu învelitori de molatec cașmir policrom, ori de altele ceva mai semețe, suind către înălțimi ce nu se văd, dar se bănuiesc. Domnește în ghiocul acesta luminos o tihnă binefăcătoare. Te prinde în mreje, te prefăce lăuntric și te lași dus ca pe niște ape liniștite ce izvorăsc din casele horite în jurul celor trei biserici. Sfintele lăcașuri și casele călugărițelor îți atrag atenția cu aura lor de sacralitate și curăție morală. De se întâmplă să ajungi dimineața la Văratec te împrietenești pe nesimțite cu soarele, ce te mângâie cu lumina lui blândă. Dar chiar și în zilele fierbinți de vară astrul nu-i pârjolitor. Dogorăște cât să nu te agreseze. La ceasul Utreniei toaca și clopotele sună dulce, îmbietor și toate cele ce răd la soare, case oameni, fânețe, porumbiști, livezi și păduri, le țin isonul. În această țesătură sonoră se disting, picurând precum lacrimile cerești, vocile rugătoare ale maicilor, mărtusindu-și iubirea de Înalt și de Dumnezeu. Seara, înspre Vecernie, aerul ia culoarea fagurelui și clopotele, cu bătaia lor argintată reverbrează către nefârșirile silvestre de dincolo de marginile văzute ale Văratecului. Ziua cât e de mare se aude zumzet de prisacă la lucru. Maicile și musafirii lor sunt în exercițiul îndeletnicirilor diurne. Între acești oaspeți ai satului mănăstiresc destui pot fi socotiți de-ai casei. Petrec la Văratec an de an multe zile în toate anotimpurile. Vremea și-o trec nu doar umblând ca Hogaș „Pe drumuri de munte”, ci lucrând pe ogoarele creațiunii.

Văratecul a fost dintotdeauna loc de popas și viețuire al intelighenției, în special a celei moldave. Evghenia Negri, sora poetului, a ales Văratecul pentru călugăria sa. Rafinata descendentă a unei ilustre familii boierești a adus la Văratec, așa cum aveau să facă și alte maici provenind din elită, Macri, Lecca, Roșca, nu doar blazon nobiliar, ci și un mod de viață ce amintea de cel de pe la curțile unde veniseră pe lume și-și trăiseră adolescența și parte din tinerețe. Maica Evghenia Negri este cea care, având un pronunțat simț al istoriei și al datoriei de a da seamă de mersul acesteia, a scris primul istoric al Mănăstirii Văratec, prețios izvor de cunoaștere a devenirii în timp a chinoviei. Safta Brâncoveanu, schimonahia, a cărei statuie princiară, operă a lui Ion Jalea, stă de veghe în fața Bisericii Mari, dând binețe plerelinilor, a înscris Văratecul între mănăstirile cu panaș domnesc. Oamenii de cultură, scriitorii, artiștii, au găsit la Văratec o atmosferă cum nu se poate mai prielnică lucrării lor, odihnei, reflecțiunii. Unele dintre aceste mari spirite au intrat în mitologia mănăstirii. Mihai Eminescu în primul rând. Poetul a stat mai multe zile în casa unei maici de lângă Biserica Schimbarea la Față, în apropiere de cimitir. În interviurile acordate lui George Bălăiță și lui Mircea Radu Iacoban maica Epraxia Diaconescu, trecută la cele veșnice în 1967, la 107 ani, dezvăluia că-l văzuse pe Eminescu în casa în care ucenicea ca soră. Șederea aici a Eminescului e în directă legătură cu prezența la Văratec a Veronicăi Micle. Deseori Veronica părăsea casa ei de zestre de la Târgu Neamț și se instala în chiliile monahiei Fevronia Frosânei din curtea Bisericii Sfântul Ioan. Aici s-au scurs ultimile ei săptămâni de viață în 1889, ce-i și anul sfârșitului lui Eminescu. Se retrăsese la Văratec spre a-și găsi liniștea grav zdruncinată de moartea poetului, dar nu mai era de fel în largul ei.

Nu mai putea fi zărită ca de obicei în plimbare pe ulițele Văratecului, urcând pe cărările ce duceau spre înfloritele poiene, ori către Filiorul cu a sa coamă de stejăriș, reflectându-se în albeța de lună plină a Pădurii de argint. Veronica Micle avea să se stingă la 4 august 1989, fiind înmormântată în curtea Bisericii Sfântul Ioan, la câțiva pași de casa unde trăgea venind la Văratec.

Aidoma lui Eminescu și Veronicăi Micle și urmașii lor în ale scrisului au avut în Văratec locul predilect de vacanță și lucru. „Viețistii”, în frunte cu „Magul” lor Garabet Ibrăileanu, au reprezentat cea mai numeroasă și pregnantă prezență în chinovie. De aici se duceau zilnic la Bălțătești să -și tămăduiască la băi reumatismele cele chinuitoare. Cei mai mulți dintre acești musafiri veneau la Văratec să se odihnească după truda de peste an. Unii, precum Ionel Teodoreanu, foloseau însă zilele aceste să facă ceea ce nu reușeau din cauza programului infernal în timpul anului la Iași, să scrie. Autorul „Medelenilor” își instala masa de lucru în chilia ce-i era hărăzită pentru respectiva vacanță. George Lesnea îmi povestea că, plecând la mănăstiri, avocatul Ionel Teodoreanu, cel împovărat de procese, obișnuia să



le spună celor apropiați, că venise sorocul să cadă cloșcă, adică să scoată puii scrierilor sale inegalabile. Nu doar ieșenii trăgeau ca fluturii spre lumina sihăstriilor Moldovei, ci și bucureștenii. Valahul cel mai atras de splendoarea și blândețea toposului a fost Gala Galaction. Scriitorul a surprins cu pană de aur inefabilul acestui pripor monahicesc moldav. „Dacă mă gândesc la Văratec, îi văd turlele cum se ivesc peste livezi și holde, văd alături Filiorul, dealul rotund ca un arici și purtând pe el stejari în loc de țepi, văd căsuțele albe ca omătul risipite larg printre sutele de nuci și cireși, văd Biserica Sf. Ioan, mormântul Veronicăi Micle... și prin prejur dealuri de aluni, mesteceni, văi albite de romaniță, zidurile negre ale pădurilor de brazi.”

Scriitorii, pictorii, muzicienii veneau în vacanță vară de vară, an de an la Văratec. Ședeau la aceleași maici și se simțeau în căsuțele în care, ca să intri, trebuia să-ți pleci capul, ca fiind acasă. Maicile, cele bătrâne și ucenicile lor, trăiau ca într-o comuniune de rudenie cu cei pe care-i găzduiau. „Viețistii” se adunau în veritabile serate literare, alături de confrății din București, sau din alte centre culturale ale țării. Văratecul se transforma în colonie scriitoricească, artistică. Cam la fel au stat lucrurile și după război, când această tradiție n-a dispărut, ci s-a perpetuat în pofida ostilității regimului comunist, ce căuta pe orice cale să-i îndepărteze pe creatori de religie și de biserică. Intelighenția Iașilor se muta aproape în corpore la Văratec. Se asociau și destui bucureșteni, mai ales cei care supraviețuiseră din cercul „Vieții

românești”. Una dintre aceste figuri legendare era Ștefana Velisar Teodoreanu, doamna Lily. Dar, din păcate, se afla la Văratec fără Ionel, trecut la cele veșnice în acel teribil viscol din iarna amarnică a anului 1954. Doamna Lily revenise după o lungă absență la Văratec, urmând-o pe buna ei prietenă Valeria Sadoveanu. Coana Valerica alesese această sihăstrie ca loc de vacanță după ce casa de la Vovidenia căpătase statutul de muzeu memorial Sadoveanu. Nu se vedea vara în alt loc decât în ținutul Neamțului, acolo unde Moldova, al cărei rapsod nepereche fusese soțul ei, se înfățișa într-una dintre expersiunile sale cele mai depline. Adora locurile, se găsea aproape de Vovidenia și putea să se repeadă în orice moment să respire aerul locului unde împărtășise atâtea momente unice alături de conu Mihai. Văratecul, cu atmosfera lui caldă și luminoasă, cu bunătatea și înțelepciunea maicilor, era un balsam pentru sufletul ei nemângâiat după moartea lui Sadoveanu. A ales cu ochiul ei pătrunzător pentru șederea sa în mănăstire un colț minunat, casa maicii Benedicta Braga și a ucenicei sale Apolinaria Tănase, o construcție nouă, croită aidoma caselor de țară mai răsărite. Îți sărea în ochi prin poziția ei dominatoare. Deși nu prea înaltă, având doar un cat, zidirea părea semeată mai ales datorită soclului bine săltat de la pământ și acoperișului în ape repezi. Habitatul, bine împărțit, cu patru camere spațioase, bucătărie, baie, echipată cu toate dotările, un hol mai mare și altele mai mici și toate celelalte dependențe necesare, creau un mediu confortabil și liniștit de existență. Un ceardac cu geamlăc țivea la fațadă și pe unul din pereții laterali casa. Din ceardac se deschideau priviri cu generozitate priveliști încântătoare spre aproape toate direcțiile. Era reconfortant să locuiești în această casă ridicată în 1968 de arhimandritul Pimen Zainea, arhiepiscopul de azi al Sucevii și Rădăuților, și de părintele Roman Braga. Grădina cobora dulce spre pâraul Văratecului. În desfășurarea sa largă ochiurile de lumină alternau cu altele umbrite de copacii cei majestuoși. Un nuc patriarhal oferea un ispititor și tihnit loc de taifas, ori de meditație. Mulțimea florilor, de la regalii trandafiri la țărăneștile vâzdoage, înnobila acest mirific tărâm vegetal, brăzdat de alei de pământ, ori de beton. Alaiurile florale se prelungeau din întinderea grădinii în coliere atârând la ceardac. Soarele se rotea mai toată ziua peste casă, cuprinzând-o într-un fantast strai strălucitor. Valeria Sadoveanu s-a așezat în această casă în 1969. A rugat-o pe maica Benedicta să-i pună la dispoziție toate încăperile. Maicile viețuiau într-o căsuță alăturată și se gospodăreau în bucătăria de vară din vecinătate, acareturi aflate la câțiva metri mai jos de de imobilul central al proprietății. Odată instalată la Văratec, unde petrecea o bună parte dintr-un an, Valeria Sadoveanu a poftit-o pe Lily Teodoreanu să o urmeze. Aceasta a încuviințat bucuroasă, dar a dorit să găzduiască ca pe vremuri într-o chilie din rotocolul de case din preajma Bisericii Mari, la maica Glicheria Mănăstireanu, economă mănăstirii. Din curtea sfântului locaș după amiaza suia sprintenă scările ce duceau la Palatul episcopal și de acolo nu mai avea decât o zvălitură de băț până în bătătura casei maicii Benedicta Braga. Se puneau de un sfat cu Valeria, la o cafea din cele îndulcite cu miere, după care se porneau agale într-o plimbare. Dimineața, afară de zilele când mergea spre pitoreștile împrejurimi ale Văratecului, la Poiana Țigăncii, Filiorul, la Ciungi, doamna Lily trudea la scrierile ei, cizelând poemele de jale, scrijelate cele mai multe ca într-o transă în acea iarnă petrecută la Vovidenia, la invitația Sadovenilor, la puțin timp după moartea lui Ionel. Le adunase sub un titlu ce exprima starea sa de spirit, „Cântecele vadanei”. Erau bocete ivite într-o îngenuchiere sufletească în fața Dumnezeului.

»

» Aveau să apară la Editura Minerva, dar sever trunchiate din pricina religiozității lor, sub genericul „Șoapte întru asfințit”. Țin minte că le-am înregistrat spre a dăinui în forma lor originală și în rostirea cea răscolitoare a autoarei pe cerdacul casei de lângă Biserica Mare. Am introdus banda în Fonoteca de Aur a Radioului Iași. Din păcate prețiosul document sonor s-a pierdut în odiseica evacuare la București a arhivei sonore ieșene după desființarea studioului în 1985. Tot în chilia maicii Glicheria doamna Lily a lucrat la unele dintre paginile de memorii din admirabila sa carte „Ursitul”. Când nu se ducea să tăifăsuiască cu Valeria, doamna Lily hălăduia, cum am mai zis, pe coclauri, uimindu-se copilărește de minunăția peisajelor iconice ce se ofereau cu îmbelșugare oriunde pășeai. Îi plăcea mult, cum mi-a spus ucenica maicii Glicheria, monahia Lucia, tânără pe atunci, ajunsă și ea la o vârstă venerabilă, să plece da acasă acasă pe lună. O ruga pe sora Lucia să o însoțească. Urcau pe toate spinările dealurilor se vadă cum se argintează Văratecul sub pulberi selenare. Doamna Lily era în al noulea cer de încântare.

În casa maicii Benedicta Braga avea să vină din vara anului 1973 academicianul Zoe Dumitrescu-Bușulenga. În acel an Valeria o invitase să petreacă câteva zile împreună la Văratec, unde-și avea cartierul de vară de aproape un lustru. Pe cele două distinse doamne le lega o pretenie veche, una a afinităților elective, și nu a intereselor efemere. Atât de mult a cucerit-o pe doamna Zoe atmosfera din casa mănăstirească, ce veghează ca un mirador așezarea Văratecului, că i-a devenit loc de sedere până la trecerea la cele veșnice. Își împărțea existența între București, deplasările profesionale din țară și străinătate, și Văratec, unde nu poposea doar vara. An de an ajungea la Văratec de Crăciun și Sfintele Paști. Anul 2006, cel din urmă al vieții, a fost al ultimei călătorii la Văratec. Deși slăbită, împovărată de suferințe, s-a îndreptat spre Văratec să trăiască bucuria Învierii la mănăstirea în care se simțea viețuitoare în obște. Se călugărise cu câțiva ani în urmă la Mănăstirea Petru Vodă și primise numele monahicesc de Benedicta, identic cu cel al maicii care o adăpostise în casa ei ca pe o fiică spirituală. Monahia Benedicta Braga plecase de un timp în S.U.A ca să înființeze sub sceptrul Principesei Ileana, maica Alexandra, prima mănăstire ortodoxă românească pe pământ american. Casa a rămas în grija maicii Eufrosina Jescu, ucenica Benedictei Braga. Doamna Zoe și cei din familia sa, cei care urmaseră coanei Valerica ca locatari în casa ce devenise sălaș al inteligenței, s-au bucurat pe mai departe de grija maicii Eufrosina, Frusinica, cum o numeau apropiatii. Impecabilă amfitrionă, făptură devotată și de încredere, maica Eufrosina, împreună cu ucenica ei Pimena, a creat un cadru în care doamna Zoe s-a simțit cu adevărat acasă. Mi-o mărturisea fără ocol în vara lui 2000, când împlinea 80 de ani, într-un interviu pe care i l-am luat în grădină, chiar în fața casei. „Locul acesta sacru, cum îi spuneam eu, a fost unul care m-a cucerit și nădăjduiesc, dacă ar vrea Dumnezeu, să termin aici viața mea. Dar cine poate ști ce ne e dat.” Din păcate doamna Zoe n-a sfârșit la Văratec călătoria pământească. Reușise să facă drumul până la Văratec ca să trăiască aici bucuria Învierii în primăvara anului 2006. Abia sosise și într-una dintre nopți a fost doborâtă de un ulcer perforat. A închis ochii la Iași, unde a fost operată la Spitalul de Urgențe de profesorul Jitaru. I-a vegheat ultimile zile și la Iași maica Eufrosina. A fost înmormântată la Mănăstirea Putna, cum i-a fost dorința înscrisă în testamentul din 2003. La Mănăstirea Văratec cât a stat în casa maicii Benedicta Braga și apoi a maicii Eufrosina Jescu a avut parte de zile edenice. Viața curgea aici precum în comunitățile creștine din vechime. O armonie și o bucurie a traiului împreună, o prietenie fără de prihană și o împărtășire de valori comune. Se regăseau aici vară de vară, parcă rupți din contingentul mizer, laolaltă cu Valeria Sadoveanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga și soțul ei, juristul Apostol Bușulenga, aromânul din Pind, Didica și Profira Sadoveanu, Neli Știubei. Se abăteau în scurte vizite Dan Hăulică, cu doamna lui Cristina, Horia Bernea. În perioada misiunii la Roma ca director al Academiei

de Romania a doamnei Zoe, familia lui Horia Bernea a fost în ospetie săptămâni în șir la maica Eufrosina. Doamna Zoe a scris la Văratec unele din cărțile sale, sau a revăzut alte mai vechi, pregătindu-le în ediții noi, cum s-a întâmplat cu monografia Creangă. A colaborat și la alcătuirea cărții Văratecului, apărută în 1986 spre a se marca 200 de ani de existență a chinoviei. A redactat capitolul „Comori de artă veche bisericească”.

Nu departe de casa ce-i azi în grija maicii Eufrosina, pe colină, cam pe același aliniament, se găsește Palatul auster al Vlădiciei Partenie, fostul episcop al Armatei Române în epoca regalității. Păstorul Eparhiei Romanului și Hușilor se contaminase ca ierarh militar de spiritul cazon, în vreme ce mulți credeau că era milităros congenital. Palatul construit de el la Văratec are într-adevăr aspectul unei fortărețe, împrăștiind o puterincă impresie de masivitate și inexpugnabilitate. La interior cuprinde patru apartamente, câte două pe etaj, dar care, deși au ferestre mari, nu comunică direct cu exteriorul. Sunt prinse ca într-o aleveolă de un balcon ce încinge pe laturi clădirea. Este poate această structurare lăuntrică a Palatului expresia unui spațiu ce nu e deschis, ci închis, așa cum se întâmplă cu cazarmile. Palatul nu atrage atenția doar prim murii lui impresionanți ca de cetate, ci și prin legenda ce s-a țesut în jurul nașterii lui, nu lipsită de teme. A ridica de o persoană privată o construcție de o asemenea mărime în vremea regimului comunist era de neînchipuit. Costul depășea evident resursele unui episcop. Nici autorizații nu se eliberau pentru asemenea investiții. Vlădica Ciopron și-a permis să înalțe o astfel de zidire



monumentală ca urmare a câștigării surprinzătoare a unui proces intentat statului român, ceea ce era imposibil de conceput în acea vreme. Ierarhul a dat în judecată statul de democrație populară, solicitându-i plata soldei de episcop al Armatei, neprimută de la terminarea războiului pînă la abdicarea Regelui Mihai în decembrie 1947, când i se suprimase postul. Bătuse la multe uși să-și caute drepturile, dar o făcuse zadarnic. S-a întâmplat într-o zi să-l aibă oaspete la Episcopia Romanului pe Emil Bodnăraș, care era ministrul Apărării. În acea atmosferă mai destinsă Vlădica i-a vorbit simandicosului musafir de durerea sa. Bodnăraș l-a sfătuit să deschidă un proces, pe care, probabil cu voie de la împărăție, l-a câștigat. Cu acea considerabilă sumă s-a decis să construiască ceva care să rămână ca un semn ctitoricesc, un Palat episcopal la Mănăstirea Văratec spre a fi loc de popas nu doar pentru Preasfinția Sa, ci pentru toți ierarhii în trecere pe la Văratec.

În acest palat arhimandritului Bartolomeu Valeriu Anania, cel prețuit de Vlădica Partenie Ciopron, i s-a încredințat din partea Mănăstirii Văratec, în patrimoniul căreia intrase impozantul imobil, un apartament spre a-l folosi toată viața. Spațiul acesta locativ a devenit de atunci, din 1979, anul pensionării de la Institutul Biblic, al doilea cămin al monahului și scriitorului. Sfinția Sa și-a îngăduit câteva intervenții în configurația locuinței, spre a umaniza habitatul și a-l deschide către priveliștile încântătoare ale toposului. A montat la fațadă un balcon deschis, unde obișnuia să stea și să tragă cu nesaț aerul curat și înmiresmat de munte și să contemple peisajele cele încărcate de poezie. În acest generos loc de belvedere m-a pofțit și pe mine în luna martie a anului 1992, când i-am luat un interviu pentru televiziune, în care

mi-a deslușit și temeiurile legăturii sale cu Văratecul. „Așa și cum dumneata ai remarcat, am colindat, cred, aproape toate mănăstirile și schiturile din țară, cunosc toate așezările, dar aici gîndesc că este un fel de sinteză a pămîntului românesc. Adică și munte, pădure de brad, dealuri, podgorii, holde, orizonturi întinse, mai ales sub această poală de codru verde și pe acest tăpșan, unde se află casa în care viețuiesc.”

Aici ani de zile, până la urarea în scaunul arhiepiscopal al Clujului, arhimandritul Bartolomeu a diortosit „Vechiul Testament” și a lucrat și la alte cărți ale sale. În monografia Văratecului din 1986, pentru care a realizat capitolul „Văratecul și literatura”, arhimandritul destăinuia că una dintre operele sale, „Greul pămîntului”, își are începuturile în ambianța chinoviei nemțene. „Autorul acestor rînduri e emoționat că poate să depună o mărturie foarte personală și, deci, foarte directă. Prin 1949, fiind inspector partiarhal pentru învățământ și venind la Văratec să se îngrijească de bunul mers al primului seminar monahal de după război, era oaspete zilnic al maicii Irina Lecca, cea din urmă stareță de neam nobiliar, din galeria celor pe care le-am pomenit mai sus. După o lungă conversație, la cină, cu această femeie cultivată, și fină, oaspetele, încă fără somn la ceasul miezului de noapte, se retrăgea în ceardacul stăreției, pe un fotoliu de nuiele, până târziu, când se ridica luceafărul dinspre ziuă. Liniștea acelor nopți era însuflețită de un buciom care venea de undeva dinspre Ciungi, al unui păstor de veghe la curgerea neîntreruptă, prin veacuri, a sufletului românesc. Era ceva din „sara pe deal” și ceva din acel „dor de moarte”, sentimentul prin care îți apropii neantul și ți-l înstăpânești, transfigurându-l, în întrupare nupțială. A-ți fi „dor de moarte” înseamnă a face din ea iubita ta, logodnica ta, soția ta... Visătorul de pe ceardacul de la Văratec avea s-și dea seama că acolo se născuse sâmburele poemului dramatic „Miorița”, care peste patru ani devenea manuscris și peste alți treisprezece, o carte. Această carte avea să stea în fruntea unei pentalogii a mitului românesc, ale căru prime patru piese fuseseră scrise și rotunjite în osebite locuri ale țării și chiar undeva departe, la celălalt capăt al pămîntului. Pentru cea de a cincea însă autorul revenea la Văratec”. Aici nu doar a înmugurit ideea acestei creații, ci s-a și întrupat parte la masa de lucru din Palatul Vlădiciei Partenie. O scrie negru pe alb Fănuș Bălișteanu, care nota în Cartea de aur a mănăstirii că „În 1980, la 17 iulie, Valeriu Anania a citit în premieră poemul dramatic „Greul pămîntului”. Fuseseră de față la acea memorabilă serată literară între alții Lily Teodoreanu și Valeria Sadoveanu.

Multe asemenea conclavuri avuseseră loc la vremea respectivă la stăreție, la Palatul episcopal, sau în casa maicii Benedicta Braga. Am băut și eu din licoarea îmbătătoare a acelor festinuri scriitoricești în șederile la Văratec cu doamna mea Ecaterina, cu Ionuț și părinții soției mele. Erau acele vacanțe cu gust unic din casa maicii Aglăida Poienaru, ce s-au înălțat vreme de peste 30 de ani, din 1973 până în 2008. I-am pofit să ne însoțească în ospitalierul cămin din preajma Bisericii Sfântul Ioan, cel mai impunător din strânsura de case mănăstirești pe Nicolae Turtureanu și Titus Vișeu, cu doamnele lor Rodica și Virginia. Aici au scris unele dintre poemele lor, sau au adunat polenul pentru mierea scrierilor viitoare. În acea casă primitoare a tras vara și regizorul Silviu Purcărete, cu niște buni prieteni ai săi. Era în acel timp Văratecul un ostrov spre care se îndreptau an de an scriitori, pictorii, actorii, compozitorii, universitarii, adică toată floarea cea vestită a inteligenței noastre. Toposul se consacra ca unul regenerator spiritualicește. Poposeai aici și-ți dobândeai liniștea și mai ales libertatea interioară. Te întorceai mai puternic în lumea secularizată și în stare să-i ții piept ca să nu te strivească. Văratecul se cuibărise cu duhul lui în făptura ta și te proteguia chiar fiind departe de chinovie. Ceea ce ți se dăruise acolo ajungea până la popasul următor, ce se petrecea negreșit, așa cum se succed anotimpurile în crugul timpului.

Din volumul „Sanctualele memoriei”, în pregătire la Editura Doxologia



Ioan ȚICALO

A cădea - cădere

Omenirea a intrat, poveste deja veche, într-un vârtej pernicios, lăsându-se pradă, iresponsabil, acestui verb care posedă mârșava putere de a întuneca mintea și inima. El te face să plonjezi în cel mai arid deșert și-ți dă iluzia că te-a adus în proximitatea Pomului vieții, din al cărui rod poți să te înfrupți după pofa inimii, devenită insașiabilă. Imposibil a mai adăsta în arheitatea umană, atâta vreme cât conjugăm în neștire doar două verbe îngemănate: *a avea* și *a cădea*, risipitoare ale propriei arheități. Îmbrățișăm cu mare drag deșertăciunea care ne orbește și ne saltă pe val („Ce e val ca valul trece”), fără să realizăm că, în felul acesta, nu rămâne nici o urmă a trecerii prin viață.

N-avea dreptate Nietzsche când a proclamat moartea lui Dumnezeu? Nu se afla pe baricadele aceluiași adevăr și Eminescu, scriind într-un editorial din „Timpul”, măhnit cu asupra de măsură: „Ireligiozitatea, abstracție făcând de dogme, se întinde în mod înspăimântător în secolul nostru”? Cu alte cuvinte, Dumnezeu a murit prin căderea noastră cea de toate zilele, fiind izgonit din sediul inimii.

„Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi, unul pe altul să vă iubiți” (Ioan 13, 34). Iar iubirea Mântuitorului capătă înfățișarea sacrificiului suprem, punctul zero, de unde s-a putut porni reconstrucția lumii, fiecare om având (singura avere mântuitoare) posibilitatea să devină un *microtheos*. Iisus, însă, a fost nevoit să reproșeze multora, încă din timpul propovăduirii Evangheliei, refuzul de a primi Cuvântul, pentru că nu încăpea în aceea, („Dar pe Mine, fiindcă spun adevărul, nu Mă credeți” – Ioan 8, 45), iar opoziția s-a transmis și s-a multiplicat în progresie geometrică, așa cum se înmulțesc spinii, dacă nu ajunge coasa la rădăcina lor. Un *microtheos*? Dar cum e posibil așa ceva, când omul nu se satură să viseze măreția? El vrea să se înfrupte, paradoxal, dintr-o libertate, de unde a fost izgonit Dumnezeu. *Nihil sine Deo* nu mai e nici măcar o poveste de adormit copiii, e o stânjenitoare banalitate, de care omenirea se scutură cu violență. „Cuvântul”, nu numai că nu încape în individ, ci a devenit o piedică în „calea progresului”, căci, nu-i așa?, vrem, precum un personaj trănănit din Caragiale, progresul „cu orice preț”! Așa s-a ajuns ca, în locul reconstrucției evanghelice, persoana umană să-

și decline această calitate și să cadă în groapa unde dă în clocot, la foc intens, egoismele și alte ...isme ale individului care se crede el însuși dumnezeu. Și iaca așa, trăind într-un cosmos exterior, departe de noi, am „întrupat” un haosmos interior distrugător de personalitate.

Izgonindu-l pe Dumnezeu din inimă, am extirpat de acolo Adevărul, Frumosul și Calea. Fiecare individ posedă (și e un posedat!) adevărul despre sine și despre ceilalți. Evident că sinele e deasupra celorlalți, rezultând vorbărie nesfârșită și lipsă de comunicare, ori o acerbă competiție provocatoare de conflicte. Lozinca preferată: „Îți arăt cine sunt eu!”, eventual „... cine suntem noi”, la nivel de grupuscul sau state care se hrănesc, de obicei, cu violență.



Am strâmbat adevărul (azi, mai mult decât oricând, umblă „cu capul spart”), fiecare după propriul interes („interesul poartă fesul”) și, în loc de luminare (a se citi „ființare”), ne mulțumim cu o altă neisprăvită făcătură, izvodită din cele mai de jos tenebre: *corectitudinea politică*. O rupem cu tradițiile milenare și ne tăiem craca de sub picioare, cu convingerea că nu avem nevoie de cracă, fiindcă ne ține (cu furcile înroșite în focul iadului!) *corectitudinea politică*, cea pentru care e valabilă doar vocabula „jos” (Jos toate valorile reprezentative ale neamului!). Știe incorectitudinea

de unde vine și încearcă din răspuțeri să-și adjudece poziția nemeritată a înălțimii, prin inversarea polilor, cu rolul nefast al dezinformării.

Frumosul, în acest caz, o reprezintă toate urâciunile și mârșăveniile pământului, aduse pentru desfătarea celor mai grobiene simțuri. Eminescu vorbea, la vremea sa, de așa-zisa „cultură subbombilicală”, ambalată de-o vreme încoace în invadatorul plastic, de unde rezultă o poluare nu numai a naturii, ci, mai ales, a moralității lumii la dimensiuni nemaîntâlnite. Așadar, Frumosul din om, din societate și din natură a devenit o piedică pentru manifestarea caraghioslăcurilor stărnite de neputința omenească lipsită de orice punct de sprijin. „Omul e măsura tuturor lucrurilor”, după zicerea lui Protagoras? Luată *ad litteram*, e spre cădere. Simțindu-se „coroană a Creației” și înscriindu-și șederea pe pământ în locul lui Hristos – Dumnezeu și Om, adică pe crucea dătătoare de viață, poate deveni „măsură” prin smerenie și iubire, ce asigură libertatea persoanei, cu deschidere largă spre ținta eliberării de orice balast egoist. Avându-și punctul de sprijin în Hristos și în Biserică, persoana umană iradiază Frumosul și trăiește în armonie cu tot ce e în jurul său. Este ceea ce am putea numi Ființare într-o desăvârșire, Calea păcii și Calea crucii. Au încercat, dându-se de ceasul morții, s-o facă impracticabilă cominterniștii și acum vor s-o desființeze, cu mijloace mai subtile, neomarxiștii, închinătorii la *corectitudinea politică* și distrugătorii oricărei rânduiei, care îi asigură omului înălțarea din „cercul strâmt” spre crucea dătătoare de viață. E Calea de regăsire a eului profund, a arheului fiecăruia și a omenirii, când bătăile inimii se suprapun peste ritmul dat de cruce, prezentă în *Coloana* genialului Brâncuși, sculptura exprimând dorul în cele două ipostaze: chemarea lui Iisus la mântuire („Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi.” – Ioan 4, 25) și răspunsul nemuritor al omului. Dincolo de aceasta, ne face ștângărește cu ochiul calea prea largă a căderii în propriul ego, de unde răsare numaidecât strigătul din ce în ce mai augmentat: „Știți cine sunt eu?” Iar căderea continuă, acoperindu-se cu iluzia scelpicioasă a înălțării. Sunt în balanță sufletul și avuțiile lumii, *a fi* și *a avea*, unul asigurând verticalitate și zbor, celălalt, strivind și ținind prăbușirea.

Petru POPA

film

1917

Filmul *1917* în regia lui Sam Mendes a fost una dintre cele mai așteptate producții cinematografice de război, mai ales că prezintă evenimente din primul război mondial, ceea ce este destul de rar în cazul producțiilor americane care s-au concentrat pe transpunerea cinematografică a unor momente din cel de-al doilea război mondial, sau din războiul din Vietnam. Așteptarea a meritat, mai ales că *1917* este, în mod evident, cel mai bun film de război al ultimilor ani (de la *Dunkirk*, în regia lui Christopher Nolan, apărut în 2017)

Remarcabil la acest film de război este faptul că nu are în centru o înfruntare epică (Marna, Verdun) din timpul Marelui război, ci o operațiune de mică importanță, care constă în trecerea în spatele liniilor inamice a doi soldați pentru a transmite un mesaj capabil să salveze un regiment de 1600 de oameni al armatei britanice de la un masacru, prin anularea ordinului de a ataca regimentele germane, care se retrăseseră strategic pentru a-i atrage într-o capcană. Cei doi soldați aleși pentru această misiune, caporalul Blake (interpretat de Dean-Charles Chapman) și caporalul Schofield (interpretat de George MacKay) sunt figuri necanonice ale eroismului de război: nu impresionează prin fizicul lor, nu se remarcă prin calități excepționale de luptători, sunt soldați cu față umană, capabili de stângăcii și gafe, de sentimente de milă față de inamici (de aici i se trage și moartea caporalului Blake, care încearcă să ajute un soldat german rănit în urma prăbușirii avionului său, dar este înjunghiat mortal de acesta), dar mai ales capabili de solidaritate și spirit de sacrificiu pentru camarazii de arme. Amândoi

urâsc războiul și demonstrează că nu au vreo înzestrare deosebită pentru el, de aceea încearcă să contrabalanseze conștiința absurdității conflagrației la care sunt forțați să participe prin solidaritatea față de ceilalți, pentru a investi cu sens nesfârșitele lupte în care au fost angrenați. Aflarea veștii că au fost selectați pentru misiune le provoacă stări de spirit diferite: Blake este emoționat și încrezător în misiunea care le pare tuturor o sinucidere pentru că fratele său se află în batalionul la care trebuie să ajungă cu mesajul, iar reușita misiunii înseamnă salvarea acestuia, pe când Schofield, care nu are nici un interes personal este, inițial, nemulțumit de faptul că a fost ales pentru o misiune atât de riscantă.

Ceea ce impresionează în acest film de război este atmosfera dezolantă din tranșee, care este în acord cu mărturiile celor care au participat la lupte, la configurarea căreia ajută tehnica de filmare fără tăieturi; când personajele sunt în mișcare, camera le urmărește de la nivelul staturii lor și captează în întregime tranșeele pe care ei le traversează pentru a reține expresiile faciale și postura a câteva sute de soldați. Astfel se profilează, un fundal, o frescă a tranșeelelor, reprezentativă pentru starea de spirit a întregii armate. Decorul este foarte bine realizat (tranșeele și adăposturile arată veridic, la fel și uniforme, armele, mașinile de război) și este capabil

să surprindă condițiile în care trăiau soldații și să explice starea lor de spirit: blazarea, lipsa de motivație și de interes pentru soarta războiului. Povestea traversării liniilor este plină de dramatism, foarte bine susținut cinematografic (prin felul de filmare, coloană sonoră), mai ales după moartea caporalului Blake, când Schofield



continuă de unul singur cursa disperată pentru a livra la timp cu mesajul, fiind hăituit de soldații germani, de care scapă aruncându-se într-un râu involburat, unde este aproape să se înece. Scena luptei disperate cu valurile și curenții este emblematică pentru eroismul acestui soldat și, chiar dacă reprezintă unul dintre clișeele filmelor de război în care soldatul erou este împins până la ultimele limite ale umanului, rămâne una dintre cele mai bune din tot filmul, fiind o metaforă a puterii interioare a protagonistului, decis cu orice preț să își îndeplinească misiunea, în ciuda epuizării fizice. Finalul acestui film inspirat dintr-o situație reală din timpul

primului război mondial prezintă regimentul salvat la limită de eforturile supraomenești ale soldatului. Ultima scenă este puțin siropoasă (soldatul Schofield îl întâlnește pe fratele camaradului căzut și îi anunță cu emoție în glas moartea eroică a acestuia), dar fără a afecta calitatea filmului *1917*, care este unul dintre filmele importante de război ale ultimilor ani.



Alexandru-Radu PETRESCU

Prietenul meu pianistul

Ca simplu spectator sau ca actant aflat în interiorul creației spectaculare, am rămas și voi rămâne întotdeauna uimit de modestia celui care își asumă rolul de „însoțitor” al „celor văzute”, absența care îmbracă în veșminte sonore PREZENȚA. Că este recital cameral sau spectacol de operă, în spatele travaliului artistic se găsește, de fiecare dată, cel care, aproape neștiut, nebăgat în seamă sau ignorat, PIANISTUL. Ore întregi de trudă, zile și zile de strădanie pentru ca interpretul să capete siguranță și încredere în construcția întregului sonor. Acest pianist, de multe ori catalogat ca simplu... acompaniator, își poartă(cu discreție) travaliul sisific, amețit de bucuria fiecărei „regăsiri” în același *spațiu-timp*, al gândului sonor. Așezat confortabil în fotoliul de spectator, furat de magia interpretului, uităm că întregul s-a dezvăluit, pentru prima dată, grație celor zece degete neobosite alergând pe claviatură.

Norocul a făcut să fiu martor și însoțitor al unui astfel de *interpret-pianist-pedagog*, cu ale cărui cuvinte voi încerca o devoalare a mirajului acestei arte.

„Acompaniamentul reprezintă una dintre fațetele complexe și ofertante ale practicii pianistice; însă nu fiecare pianist poate fi un bun acompaniator. Și aceasta pentru că de multe ori acompaniatorul este în același timp orchestră și dirijor, coordonator și participant nemijlocit la actul interpretativ, iar alteori partener cu un alt interpret.

În timp, au existat două opinii diametral opuse privitoare la acompaniament: 1. subordonarea necondiționată a acompaniatorului solistului¹, ceea ce conferă celui din urmă suveranitate absolută, indiferent de contextul sonor, iar celui dintâi o pasivitate obedientă; 2. absolutismul acompaniatorului, care impune concepția interpretativă și domină sonor solistul, ceea ce dezechilibrează – sonor și expresiv – întregul. Atitudinea optimă și constructivă este cea de colaborare și comunicare permanentă între solist și acompaniator, fie acesta pianist sau o întreagă orchestră.

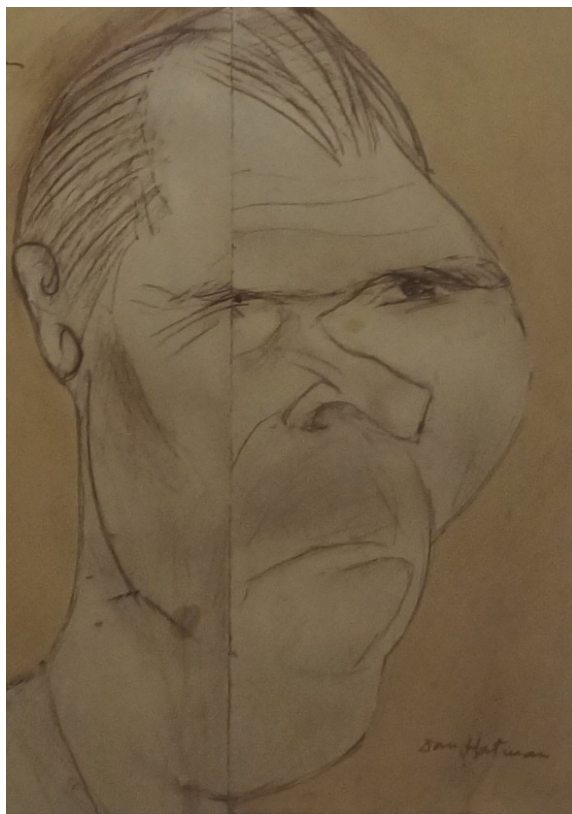
În cele ce urmează mă voi referi cu precădere la acompaniamentul vocal cameral, considerațiile întemeindu-se mai ales pe experiența proprie.

Am fost întrebată adeseori: ce înseamnă să fii acompaniator? Întrebări mai naive sau poate ușor ironice erau de tipul: și dacă ești acompaniator, nu mai ești pianist? Încerc să conturez un răspuns care pornește de la premiza că cel care acompaniază un interpret, un cântăreț, trebuie să fie nu numai pianist, ci mai ales muzician. Și, înainte de toate, trebuie să fie un bun interlocutor în “conversația” înfiripată între voce și instrument: să asculte, dar să se facă și ascultat, să nu întrerupă fluidul comunicării între parteneri.

Astfel, pianistului acompaniator – pe lângă personalitate, sensibilitate, inteligență, cultură, talent, tehnică pianistică avansată, cunoștințe muzicale teoretice corespunzătoare – i se cere o temeinică cunoaștere a lucrării de interpretat în integralitatea sa; înțeleg prin aceasta că

trebuie să-și însușească perfect partea de discurs muzical ce-i revine, dar și partea cântărețului (text și linie melodică), devenind capabil să parcurgă simultan cele două partide, cea vocală la nivel mental, cea pianistică la nivelul execuției nemijlocite.

“Organismul” cameral este o structură complexă, dar foarte delicată, ce trebuie tratată de ambii parteneri cu respect, generozitate și maleabilitate, egoismul fiind practic exclus: fiecare dintre cei doi trebuie să poată cânta împreună cu celălalt. Parafrazând pe Șaliapin, fiecare ar fi bine să fie de acord cu afirmația “nu eu cânt, ci noi cântăm”. În asemenea condiții, se poate forma și menține o asemenea comuniune artistică încât cei doi să vibreze și să respire la unison, anticipându-și unul altuia intențiile muzical-interpretative. Această “potrivire” apare uneori de la prima întâlnire muzicală, de la prima repetiție, pe baza unor similitudini educaționale și de personalitate sau chiar datorită unor complementarități temperamentale, alteori se



construiește cu migală pe parcursul colaborării. Cella Delavrancea, în *Scrieri*, afirma că artiștii trebuie să posede “virtuțile nobile care pot apropia caractere diferite”.

Pianistul acompaniator trebuie să poată configura/proiecta mental întregul sonor ținând cont de componentele sale – vocală și instrumentală – dar și de cele două individualități artistice, a sa și a partenerului de scenă. Mai simplu spus, pianistul trebuie să fie atât de atent și atât de sensibil la intențiile și inflexiunile de nuanțe, la schimbările de tempo, la respirații și pauze, încât să anticipe “mișcările” cântărețului și să se adapteze permanent, astfel vocea și pianul contopindu-se aproape organic.

Dacă în acompaniamentul unei arii pianul suplinește orchestra și, deci, uzează de “orchestralitatea” lui, în acompaniamentul cameral vocea și pianul se întrepătrund și se

completează reciproc, având, fiecare, momente de pregnanță sau de estompare sonoră. Aici este pusă la încercare măiestria unui pianist: a-și apropia discursul, atunci când este cazul, de inflexiunile vocii, chiar până la a sonoriza instrumentul asemeni unei recitări; a păstra dialogul viu și activ între voce și pian, acea proporție sonoră adecvată textului și subtextului; a evidenția esența, dar și detaliul, cu minuțiozitate de bijutier; a pune în valoare discursul vocal, sonoritatea instrumentului, dar și de aa construi “comentarii” sonore folosind posibilitățile expresive quasi nelimitate ale pianului, reliefând sau precizând ceea ce n-a fost exprimat cu ajutorul vocii. Nu în ultimul rând, a reda întreaga plastică și diversitate sonoră a partidei instrumentale, a imagina și a reda diversități timbrale cu modalități de atac riguros și fin diferențiate, respectând întocmai partitura.

Una dintre problemele fundamentale este cea a dozajului, a echilibrului sonor dintre voce și instrument. O paletă sonoră bogată, o coloristică rafinată depind nu numai de o pianistică avansată, dar și de auz și de adaptabilitate, de capacitatea de a pune permanent de acord rezultatele sonore ale instrumentului în relație cu vocea.

Dozajul sonorității pianistice depinde și de tipul de voce acompaniat. Este de la sine înțeles că vocile înalte și mai puțin “dense” trebuie menajate din punct de vedere sonor, pe când vocile mai grave sau cele spinte pot fi însoțite mai afirmat, mai prezent. Întrucât opțiunea interpretilor asupra repertoriului depinde tot de tipul de voce, de consistența și de “viteza de mișcare”, iar acompaniamentul este construit de compozitor și funcție de acești parametri, atunci dependența manierei de realizare a acompaniamentului față de vocalitate apare mai cu seamă în situațiile liedurilor transpuse pentru un alt tip de voce decât cel pentru care a fost compus (repertoriul clasic și romantic).

În siutafia reprezentării scenice, pe lângă adaptarea la felul în care “sună” sala, dozajul sonorității solicită atenția și mai ales auzul pianistului, disponibilitatea sa de a-și adapta permanent jocul. Căci el primește sunetele emise de cântăreț, fiind nevoit să coreleze sonoritatea pianului cu cea a solistului și cu ceea ce el crede că este adecvat, corect, autentic să se audă în sală, în preocuparea de a realiza un echilibru sonor just pentru public.

În afară de o bună citire la prima vedere, activitate care solicită simultan sfera vizualului, auditivului și motricitatea, în legătură directă cu inteligența muzicală și, de ce nu, cu experiențele artistice anterioare, unui bun acompaniator i se cere și prezență de spirit dublată de abilitatea de a corecta o eventuală imperfecțiune survenită pe parcursul interpretării.”²

¹ Folosesc aici termenul de „solist”, căci cele două opinii invocate se referă la acompaniamentul realizat de pianist sau de către o orchestră, deci nu este vorba numai de un ansamblu cameral.

² Conf.univ.dr. Cezara Petrescu - pianist, Universitatea Națională de Arte George Enescu din Iași.



Maria BILAȘEVSKI

Florin Petrachi - Ecce homo postmodern

În luna decembrie a anului trecut și ianuarie a acestui an, Institutul Cultural Român din Paris a găzduit expoziția “Le monde d’Adam” a artistului Florin Petrachi, absolvent al Academiei de Arte din Iași și membru al Uniunii Artiștilor Plastici, artist cunoscut atât prin arta sa, dar și prin ceea ce devine o rară realitate în societatea actuală, cea de colecționar.

Paradisul lui Florin Petrachi este o nesfârșită junglă, deloc primitivă sau naivă (ca la Rousseau), ce nu aparține vreunui “timp barbar” (ca la Gauguin), ci una care se modelează în mâna creatorului, din spatele perdelei de iarbă, printre nuferi plutitori, frunze și cactuși, nori și petale, cimpanzei și antilope, semne de circulație și leopardzi, păsări și mare, aripi și oameni, în multiple lumi ce se deschid una pe cealaltă și se scufundă prin culoare, strat cu strat. Trimiterile alegorice la *Paradisul* lui Milton ori la Chagall, decupajele de fragmente citadine, juxtapunerile neașteptate de personaje și situații, sporesc senzația de incongruență într-o atmosferă hipnotică, derutantă. Ceea ce vedem nu este un peisaj exotic ce emite o energie suprarealistă, ci diferite grade de imersare în subconștient și imaginație, în bagajele culturale și sociale, în propriile arhive de amintiri.

Expoziția trebuie citită pe registre de relevare a sinelui, implicând pe alocuri acceptarea unui dualism susținut nu de nevoia unei armonii compoziționale, ci conceptuale. Primul plan vizibil este cel al vegetației, cu o cromatică exuberantă, ce te absoarbe într-o poveste care doar aparent își propune să dezvăluie părți ale acestei lumi doar pentru a-l ascunde pe creator. Predilecția pentru plantele tropicale, cu frunze mari, texturate, pentru ferigi și liane, pentru nuferi și lotuși, pentru explozii de culoare,

în care vegetația se încolățește asemenea unei cortine în spatele protagoniștilor, mult mai înaltă decât aceștia, dezvăluie interesul artistului pentru a-i oferi privitorului indicii pseudo-spațiale cu privire la localizarea acestui Paradis, accesibil în imaginarul fiecăruia, cu sau fără raportări la alte experiențe vizuale. Al doilea nivel este conceput dintr-un bestiar limitat ce face legătura între specii și origini, între om și natura virgină, cu rădăcini simbolice în evoluționismul lui Darwin. Pe de altă parte, primatele patrupede se dezvăluie ca posibile alter-egouri situaționale, fie retrase pe tulpina sau ramura unui copac, comunicând prin privire că intruziunea spectatorului poate deranja ordinea lucrurilor, ori ca mamifere antropoide,



egale omului, ce îl țin captiv pe orizontală asemenea unei amintiri dintr-un posibil trecut, fie ca umbre, ce substituie ființa. Alături de acestea, antilopele și cerbul, câinele și bufnița, fructele și florile, compun imaginea unui paradis fragmentat, ce pendulează între un trecut arhetipal și un prezent brutal. Dar, Paradisul își dezvăluie antinomia cel mai clar în seria de lucrări-colaj în care autorul își împarte trupul cu un leopard, animal care veghează și amenință, domină și coabitează cu mamiferul primată, ambele privind direct în ochi spectatorului, într-un posibil joc al anima-animus.

Contururile clare, decupate și colate pe pânză dizolvă intenția artistului de a crea false iluzii, poate idilice, precis fiindcă în fiecare lucrare printre elementele vegetale și animaliere, găsim ascunse indicii cu privire la om-Adam-autor. Creatorul acestui Big Bang, artistul Florin Petrachi, se poziționează atât ca artist – dirijor, creator al formelor, cât și ca personaj, cufundat în propria plămădire parte om, parte animal, parte amintire. Recuzita de personaje umane

(cu o identitate ce se poate intui în funcție de interacțiunile rezultate) se suprapune sau se intersectează, evocă un timp posibil și un timp al dorinței, un moment al istoriei și o proiecție a viitorului, pădurile tăinuind și perpetuând secretul și misterul.

Autoportretul văzut ca punct de contact cu exteriorul (cu tot ce înglobează lumea) marchează, asemenea unor borne, etapele de decantare ale interiorului, ale sinelui. Conștient că astfel își sedimentează ființa interioară, devoalând-o prin pictură, Florin Petrachi se poziționează în context uman și axiologic fără a trasa concluzii, captivitatea dublată de eliberare, nostalgia Paradisului reflectată în destructurarea și reasamblarea cu minuție a altor și altor lumi, reflectă o presimțire a realului filtrat și înțeles prin fantastic. Sinceritatea expunerii, de la ipostaza omului primordial, ce descoperă năd lumea și își asumă prin însăși crearea ei toate destinele cuprinse în înăuntru-i, la cea a artistului ce se autoreprezintă prin pictarea pe suprafața pânzei, de pe un șevalet aflat la marginea unei ape, a unor elemente de recunoaștere conform criteriilor consumeriste de apreciere a valorii în funcție de stare, îmbrăcăminte (dungile cămășii ce fac subiectul tabloului pictat în tablou) fără chip și astfel, fără identitate. Adam ca om al dorințelor, surprins în adâncirea în vis și prins în proiecțiile imaginarului ori cel care, ca rămășiță portret zace sub frunzele unui cactus ori la picioarele unei primare, ca o reclivă a unui timp când umanitatea mai avea control asupra naturii, dezvăluie că sub straturile păstoase, fulminante, omul, ca definiție și realitate, se află într-un fragil echilibru.

Elementele suprarealiste ce rup obloanele pentru a reflecta interiorul, un personaj feminin ce emerge dintr-un lan cu flori, autorul într-un cocon-arlechin scufundat în propria dramă, sau corpul umbră-amprentă înăuntrul căruia se întipăresc pașii unui personaj mistic, evocă nu doar polivalența trăirilor, ci posibilitatea de a crea viață din vid. Plonjând în sine pentru a se găsi, cu curaj și tenacitate, artistul Florin Petrachi transpune dictonul *naturalia non turpia* în propria sa lume, în timp ce se poziționează pe plan artistic drept unul dintre cei mai inventivi și originali artiști contemporani, ce ne provoacă să ne descoperim pe noi înșine prin multiplele oglinzi pe care ni le pune în față.



Ioan RĂDUCEA

distanța focală

Timp în autoportret

În perioada decembrie 2019 – ianuarie 2020, Muzeul de Artă Iași a organizat, în săli anume rezervate din cadrul Palatului Culturii, expoziția retrospectivă *In memoriam* Dan Hatmanu (31 octombrie 1926 – 27 decembrie 2018). Vernisată la 5 decembrie, la un an de la trecerea la cele veșnice a reputatului artist ieșean, și prelungită peste termenul stabilit inițial, retrospectiva respectă, cu asupra de măsură, principiile unei astfel de manifestări: amplă, cu piese reprezentative din toate epocile de creație și ilustrând tehnicile caracteristice (ulei pe pânză, ulei pe carton, cărbune, peniță, sculptură în sîrmă inox, ba chiar și o instalație). Ea a beneficiat de spații generoase, de o bună mediatizare și de o asistență avizată, între care mai mulți confrăți, foști studenți și discipoli (principalul vorbitor a fost însă un om de litere, Grigore Ilisei).

De altfel, ca inițiator al evenimentului, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, prin sutele de opere hatmaniene pe care le deține – 160 de desene, 88 de uleiuri, 11 inoxuri 3D – se afla într-o situație ideală (același lucru se poate spune, în privința operei lui Corneliu Baba, iubitul maestru al lui Hatmanu, și despre Muzeul de Artă din Timișoara), astfel că *toate* lucrările au fost selectate din fonduri proprii. Este păcat, în aceste condiții, că nu s-a dat vreun indiciu despre vîrsta tablourilor, cel puțin după anul de achiziție, logica expozițională nefiind nici tematică, nici cronologică ci impresiv-illustrativă, cu piesele socotite mai „grele” plasate spectaculos, în unghiuri convenabile, uneori pe șevalete.

Efectul de ansamblu este totuși considerabil și înțelegem mai bine că, la fel precum prozele din *Autoportret în timp*, realizările plastice par a fi fost gîndite precum secvențe cu virtuți narative, care să propună o devenire, o scrutare a unui destin, în unicitatea (și în

solitudinea) lui. Se poate vorbi de caracterul postmodern al acestei arte pentru că, insistînd pe o asemenea meditație existențialistă, artistul se regăsește mereu în cadrul numeroaselor *-isme* pe care le-a încercat, mai mult sau mai puțin în acord cu perioadele istorice trăite, de la realism socialist la cubism ori suprarealism și de la constructivism la neoexpresionism, păstrînd totodată anume constante ale școlii ieșene, precum realismul liric, de la Tonitza, ori sobrele grafisme ale lui Pallady. Atent reprezentate sunt și cunoscutele sale serii tematice: *Iașul amintirilor*, *Iașul – evocare sentimentală*, *Grecia*, *Om și sentiment*, *Autoportret în timp*, *Substituiți din arta universală*, *Caractere*, *Orele Parisului*, *Nostalgia fotografiei*, ultimele două dominate de dorul după orașul-lumină, în care autorul și-a petrecut cîțiva dintre anii tinereții. Este impresionant respectul nutrit pentru acest spațiu, respect atît de mare încît, în ciuda atitudinii generale reticente față de deschiderile revoluționare, se păstrează (probabil din perioada studiilor pariziene) o instalație demnă de Noul Realism care se lansa prin anii 1960 în Franța – pietre negre acumulate pe compartimente, umplînd o cutie cu vitrină pe o latură. Nu mai puțin impresionant este și instinctul social al artistului, manifestat nu doar în gregare concentrări de personaje, inclusiv înghesuie într-o platformă de camion, pe placul egalitarismului comunist (*Fanfara din Scobinți*), dar și prin relaționarea (de sorginte tragică) a



cîte unui protagonist supradimensionat cu „corul” său de eroi: un autoportret, ca profesor, încununat de studenți prinși în medalioane; un altul, ca mire, lipit de mireasa lui și străjuit, tot în partea superioară, de rubedenii, prezente de asemenea în medalioane.

Anecdotică, avînd drept punct de plecare militantismul constructiviștilor dar și patetisme de artă naivă, trecută prin Chagall, este înnobită de idei bizare ori direct suprarealiste precum, în *Cîntecul plopului*, tratarea tulpinii unui plop drept instrument cu coarde, pe care se agită multe mîini ori, în *Perioada leningrădeană*, desfășurarea, pe chipul înfundat în gulerul paltonului, a unui fond de efigii leniniste, à la Andy Warhol. Mai toate (auto)portretele, grafice sau picturale, vizează trăsătura de efect și frizează caricatura, printr-o savantă sobrietate de linii cu duct continuu. Cele din seria *Substituiților* amintesc de atitudinea deopotrivă veleitară și autopersiflantă a „fotogramelor” lui Cindy Sherman – în ceea ce îl privește, artistul se ipostaziază, de pildă, drept

Henric VIII văzut de Hans Holbein cel Tânăr...

Fără îndoială, retrospectiva Dan Hatmanu, pe cît de completă pe atît de firească și de oportună, fixează un caz ideal de realizare artistică, în intervalul comunist și post-comunist. Ea asigură, pe lîngă satisfacția unei viziuni de sinteză asupra unei opere majore, și un prilej de meditație asupra ireductibilei relații dintre creator și timpul său, care îi determină autoportretul.



Niels HAV

Lirică universală

Ceasul de mână al tatălui meu

Am întors vechiul ceas de mână al tatălui meu. Zăcuse într-un sertar aproape trei decenii, așteptând să fie aruncat. Acesta era ceasul purtat de el pe când lucra cu animale, cu pietre și cu pământ. Este zgâriat și marcat de uneltele cu care lucra, ca niciun alt ceas pe care l-ați vedea azi, Întunecat de loviturile și sudoarea stăută a vacilor.

Atins de ceva primitiv, un simțământ, scot ceasul din sertar și-l întorc. Minutarul pornește dintr-o dată. Super Shock Rezist, cu litere mici, pe față. Stau cu ochii pe limbile ceasului, mă simt oarecum încurajat, să văd vechiul ceas de mână reînviat din moarte. Limbile continuă să meargă în ritmul timpului. Când tatăl meu era de vârsta mea, stătea în curtea bisericii câte opt ore pe zi. Acum este acolo permanent. El a lăsat în urmă câteva baraje din piatră, cinci copii – și ceasul acesta

Timp de șaptezeci și cinci de minute, ceasul fantomă se ia la întrecere cu ceasurile digitale moderne din casă. Ca și cum timpul ar fi fost chiar ciclic, reversibil. Până când, cu toate acestea, ceasul tatălui meu se oprește din nou. Nemișcat. Definitiv.

Ce se poate spune? Pun ceasul înapoi în sertar. Altcineva poate decide.

Vizita din noiembrie

El începuse să moară. L-am vizitat pe tatăl meu la spital, era culcat într-un pat alb care era curat și sinistru. Dar nu voia să zacă acolo, voia să se ridice din nou și să iasă de acolo.

Era la etajul 6, cu o fereastră; afară era furtună. Copacii cădeau semnele de circulație se clătinau pe stâlpii lor Mașinile circulau în zigzag pe dedesubt de parcă toată lumea ar fi fost beată.

Dar aici era liniște, calm de moarte. Buzele tatălui meu, sunetul mâinilor sale pe cuvertură. Ne-am atins. El își folosea aproape toate cuvintele, cele rămase însemnau: afară, acasă, la muncă.

Organele sale interne erau distruse de cancer; doctorii l-au deschis și l-au închis la loc. O durere de nesuportat. Nu s-a plâns. A încercat să păcălească infirmierele, pe doctor, pe el însuși.

A sunat pentru asistență, și ei au venit. Trebuie să mă ridic! S-a așezat pe marginea patului cu picioarele lui albe și cu o mână umflată

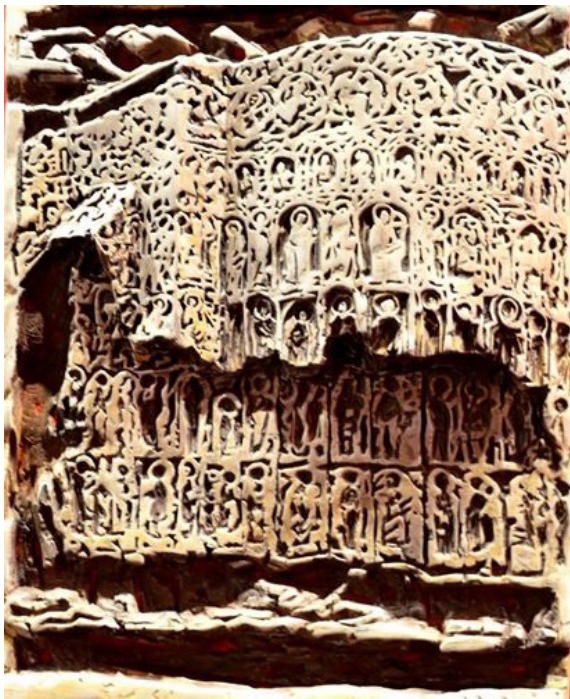
atârând.

Doua asistente i-au pus brațele pe umerii lor pentru a-l ajuta să se ridice. Genunchii le-au tremurat sub greutate. Durerea striga prin oasele tatălui meu, a devenit alb în jurul gurii, ca un cadavru. Vroia să se ridice. În picioare!

Mai târziu, în pat, respira cu dureri. A trebuit să prind trenul în jurul miezului nopții

– mergând pe jos, fumând. Nu ne-am putut spune nimic atunci, dar toate cuvintele erau încălcite. La revedere! a spus. Ochii săi spuneau ceva mai mult.

Totul s-a prăbușit. Am mers până la gară pe străzi pustii, pe unde uraganul răcnea cu furie, Distrugea case, copaci, hainele mele.



Resturi alunecau pe asfalt, de parcă lumea ar fi fost sfâșiată, ori se distrugea singură atunci.

Vizita tatălui meu

Tatăl meu mort vine în vizită și stă pe scaunul lui ca altă dată, acela rămas de la el. „Ei bine, Niels!” îmi spune. Este brunet și puternic, părul îi strălucește ca lacul de culoare neagră. Cândva muta pietrele de mormânt ale altora folosind o tijă de oțel și o roabă, îl ajutam și eu. Acum și-a mutat-o pe a lui, de unul singur, „Cum îți merge? spune. Îi spun tot, despre planurile mele, despre încercările nereușite. Pe panoul meu de anunțuri atâră șapte facturi. „Aruncă-le! spune el, că se vor întoarce iar”! Râde. „Timp de mulți ani am fost dur cu mine”, spune el, „Nu dormeam nopțile gândindu-mă cum să devin o persoană decentă. „Acest lucru este important”!

Îi ofer o țigară, dar acum nu mai fumează. Afară soarele aprinde acoperișurile și coșurile de fum, gunoierii fac zgomot și se strigă unii pe alții pe stradă. Tatăl meu se ridică, se duce la fereastră și se uită în jos la ei. „Sunt ocupați”, spune el, „asta” e bine. Fac ceva.”

Capcana

Jder sau nevăstuică? Zgomotul unui prădător din podul casei mamei mele, trăiește acolo mișcându-se zgomotos în timp ce noi privim la televizor. Tata a pus o capcană – a scăpat.

Iar eu m-am mutat, tatăl meu a murit. Capcana zace în învălmășeala din seră îngropată în gunoi. Problema este abandonată, uitată, mama mea are planuri noi în viața ei. Iar eu – pe hârtie... / planurile mele planează ca niște avioane de hârtie. Sunt acasă în vizită și umblu îmbrăcat cu haina tatălui meu, trebuia să fi plecat, dar mai stau o zi.

Și îmi omor timpul cercetându-i uneltele: sapa, barele de oțel, clemenele, lamele tocite de fierăstrău. Cuie împrăștiate și bolțuri au ieșit afară din sertare pentru a participa la discuție – un sac cu multe unelte pentru zidit cărămizile; tatăl meu și-a îndeplinit munca.

A construit baraje de piatră care stau puternice în bătaia vântului ca niște chipuri de oameni – un clan de fețe curajoase de băieți și de bărbați. Când se întorcea de la muncă era luminat la față, limpezit de vânt și își ungea mâinile crăpate cu vaselină.

Cu ele murdărea hainele mamei mele, mânerul ușii, și în cele din urmă ziarul înainte să adoarmă. O ființă fericită.

Furia răcnea afară printre copaci Octombrie, noiembrie, decembrie toate planurile sălbatice înăbușite de el cu îndârjire ca să fie gropar, administrator al bisericii și grădinar în acest pustiu, unde chiar și pietrele funerare cad în furtunile din ianuarie. El le ridică din nou în fiecare martie.

Și planta copaci. Câțiva au supraviețuit – aproape distruși de sare și nisip. Jderul îi folosește ca o rampă primăvara ca să intre în pod.

Ar trebui să mă duc afară și să instalez capcana pentru jder să o pun din nou, și apoi să rămân acolo – stând în picioare în vânt ca un om de beton? Sau doar să iau autobuzul, trenul, feribotul înapoi acasă la alfabet pentru a construi o capcană acolo?

traducere de Elena Liliana POPESCU



Constantin PRICOP

Direcția critică (XXXI)

După o formulă fără echivoc, patriotism ar însemna să-ți faci, în colectivitatea din care faci parte, în locul pe care îl ai în cadrul acesteia, cu onestitate, cu conștiinciozitate, cu toată priceperea munca pentru care te-ai pregătit. Pare prea simplu, pare chiar simplist și unii ar spune că este o idee meschină - față de declamațiile mărețe de tot soiul, de formulările grandioase, de pumnii bătuti în piept și de alte definiții solemne despre patriotism. Atîția intelectuali naționaliști, de bună credință sau cu simbrie (firi poetice, fără îndoială, trăind într-un continuu sentimentalism romantic), sau pur și simplu tovarăși (de drum sau tovarăși pur și simplu) în vremea comunismului și-au clamat mai spectaculos credința față de patrie. Cum adică, numai atît? Dar unde sînt vorbele înălțătoare, jertfele, eroii, neamul, strămoșii, gloriosul trecut și toate celelalte?

Sigur, totul pare simplificat, sărăcit, lipsit de dimensiunea înălțătoare a discursurilor patriotarde. Și totuși... Și totuși, dacă ne gîndim bine, respectarea simplelor cerințe amintite mai înainte ar duce la altă imagine a patriei decît aceea în care trăim astăzi. O lume mai primitoare, mai generoasă, din care n-ar mai pleca tinerii merituosi și cei cărora li se pare un loc lipsit de perspective, o lume în care dragostea de țară ar căpăta dimensiuni reale și rațiuni de nezdruncinat. O lume normală. Și astfel ar fi slujită, cu adevărat, patria.

Lucrurile par, într-adevăr, extrem de simple. N-ar trebui decît să trăim într-o țară în care omul politic să fie un individ capabil, realizat în domeniul său profesional, care ar intra în politică nu pentru că nu e în stare de altceva, nu pentru că își caută un mijloc de parvenire pe măsura apucăturilor sale subversive, ci pentru că are vocație pentru politică și poate să facă ceva pentru comunitatea în care trăiește; o persoană care ar avea un nivel intelectual suficient de înalt pentru a aborda cu responsabilitate destinul unei națiuni, care ar căuta soluții pentru situațiile momentului, ar deschide perspective și ar dinamiza mulțimile. Din păcate, modelul comunist, după care oricine, cu orice IQ, cu oricîte dovezi de jalnică incultură poate să ocupe pozițiile cele mai înalte în stat, se perpetuează - iar majoritatea alegătorilor, formată în aceeași perioadă, în același spirit, acceptă fără să crîcnească la conducerea țării analfabeți urmărind doar căpătuirea lor și a celor din clasa lor.

Atmosfera devenită pentru mulți insuportabilă nu se datorează însă doar nivelului lamentabil al clasei politice. Această clasă politică reprezintă, în ultimă instanță, societatea pe care o conduce, cultura acesteia, valorile ei fundamentale... Precaritatea e prezentă în toate domeniile vieții sociale... La o privire mai atentă se poate constata că nu e chiar atît de ușor să fii bun patriot după criteriul simplu prezentat mai înainte. Ar trebui îndeplinite mult mai multe cerințe pentru a se ajunge la o societate normală. Ar trebui, așadar... Ca legislativul și justiția să nu manipuleze legile în așa fel încît marii răufăcători să rămîna în libertate. Profesorii (pentru că nivelul la care a ajuns învățămîntul românesc este una din cauzele deriziunii în care am căzut astăzi) ar trebui să-și îndeplinească fără pretenții, dar cu vocație, sarcinile didactice, ridicînd nivelul școlii românești. Cadrele didactice ajung să se ascundă într-o nouă limbă de lemn, invocînd tot soiul de "programe cadru" care nu spun nimic, nu rezolvă nimic - în loc să-i ajute pur și simplu pe cei care le sînt încredințați să înțeleagă, așa cum se cuvine, lumea, în loc să trezească interesul și curiozitatea tinerilor pentru aflarea lucrurilor importante și mai ales în loc să-i facă pe cetățenii în devenire să gîndească cu propria lor minte. Ar mai trebui ca în învățămîntul superior să se promoveze cu adevărat valorile (lucru valabil pentru toate domeniile, de altfel!) și nu familiile sau clanurile care ajung să stăpînească departamente, facultăți sau chiar universități. Ar mai trebui ca selecția studenților

să se facă exclusiv după calitățile și munca acestora și nu după "lanțul slăbiciunilor" care funcționează și astăzi ca pe vremea lui Caragiale (nici nu mai aduc aici în discuție comerțul cu diplome, titluri, note, acte de frecventare a cursurilor șamd - lucru care privește direct cercetările penale). Ar mai trebui ca doctoratele să nu mai conțină doar parafrazări ale unor idei decupate din diverse surse de autoritate (nici în această privință nu mai vorbesc aici de plagiate, care au devenit, se pare, o practică banală, nu în ultimul rînd la mulți dintre cei care ocupă funcții importante). Ar mai trebui ca banii publici să nu mai fie risipiți (atunci cînd nu sînt de-a dreptul furați!) de conducători incapabili, propulsați de partide funcționînd, fără urmă de moralitate, după principii mafioate. Ar mai fi necesar ca spitalele și în general asistența medicală să fie la nivelul secolului nostru... Ar fi necesar să dispară tentativele de spoliere cu orice prilej, devenite obișnuite din partea cui te aștepti și a cui nu te aștepti... Cum ar mai fi bine ca grosolănia, lipsa de civilizație în orice domeniu șamd să nu mai fie privite cu indulgență de o masă imensă de oameni. Ar trebui ca orașele să nu mai fie poluate pînă la limita suportabilității, pădurile să nu mai fie tăiate și vîndute în folosul unor escroci... *Ar trebui și iarăși ar trebui.* Lista pare fără sfîrșit.



Dincolo de neajunsurile care nu se mai termină se află o problemă de cultură, de ierarhie a valorilor, de funcționare a "elitelor" - care de multă vreme nu mai sînt elite decît cu ghilimele... Simptomele arată o generalizare a răului. Cerințe atît de simple pentru a deveni adevărați patrioți sînt pentru foarte mulți imposibil de atins. Problema apare peste tot - și tocmai atunci cînd sînt pronunțate cu mai multă vehemență vorbe mari despre patriotism! Chiar și acolo unde ar trebui să fie luat "pulsul" momentului istoric. Chiar în artă, în literatură. Scriitorul are o "meserie" dificilă, cu multe riscuri. Dar existența lui, cu toate că e într-o măsură covîrșitoare independentă de ce se întîmplă în jur (autorii de azi fac speculații oarecare, "descoperă" preținse soluții moderne (de fapt imitații) - sau... postmoderne (tot... imitații) -, de multă vreme abandonate în altă parte... repetă pînă la urmă aceleași simptome. Nu le voi cere eu scriitorilor să devine cenzori ai realității - dar cvasi generala indiferență față de degradarea culturii în care viețuiesc spune ceva. Cine și-a mai ridicat, de la Caragiale încoa, opera pe constatarea anomaliilor devenite lucruri de fiecare zi? Nu este nevoie să ne aplecăm doar asupra scrierilor. E simptomatic că găsim aceleași hibe și la nivelul colectivității. Sînt prea mulți autori care, în loc să se ocupe de munca lor, pe care să o ducă pînă la

capăt cu onestitate, cu vocație (acolo unde este cazul, bineînțeles!) au devenit maeștri în cu totul altceva (nu mai spun în ce - se subînțelege și am făcut-o de suficient de multe ori în aceste pagini)... Fără să fie interesați că și prin acțiunile lor, pînă la urmă fără miză, contribuie încă o dată la degradarea sistemelor de valori, la impietarea aprecierii oneste a realității.

Iată așadar cum lucruri simple, la mintea oricui, care nu presupun sacrificii înălțătoare sînt extrem de greu de îndeplinit în societățile bolnave... Iar atunci cînd anormalitatea va fi înlocuită de normalitate (dacă se va întîmpla vreodată asemenea minune) orgoliile naționale vor deveni cu totul altceva. În acel moment se va putea vorbi și despre alte exigențe. Care sînt, și acestea, indispensabile și reprezintă o altă față a celor discutate mai înainte. Dar, pînă a ajunge la acele deziderate e necesar mai întîi să depășim barierele de netrecut ale lucrurilor de fiecare zi.

*

Nicolae Steinhardt spunea în *Primejdia mărturisirii* că, fără noblețe sufletească, fără bunătate și înțelegere toate atributele înaltei culturi devin inutile. Era vorba de ticăloșia celor de sus. Cu înaltă instrucție, cu diplome adevărate șamd. A vorbi acum de asemenea firești cerințe nu ar suna de-a dreptul ridicol? Astăzi cînd incompetența a devenit normalitate? Cînd doctoratele sînt în mod curent plagiate? Putem cere noblețe sufletească celor care ajung în posturi de conducere prin manevre imunde? Mai poți cere bunătate și înțelegere celor care își ridică carierele pe orice altceva decît pe studiu, muncă și competență? Lipsa de moralitate în toate domeniile ar putea să pară o moștenire a perioadei comuniste. Adevărata realitate este însă mai tristă. Atunci cînd a devenit posibilă schimbarea lucrurilor strîmbe în corpul social n-a existat nici un impuls major pentru înlăturarea anomaliilor...

Iar unele din motivele importante pentru care foarte mulți români își părăsesc țara sînt tocmai acestea. Mai ales tineri obișnuți să trăiască în alte condiții, cu care s-au familiarizat în timpul studiilor. Nu toată lumea pleacă din România doar pentru bani mai mulți. De ce nu se realizează schimbări care par totuși atît de simple, pe care alții le fac în mod firesc și care ne-ar arăta pe foarte mulți adevărați patrioți? De ce nu există o majoritate care să constituie masa critică necesară pentru impunerea normalității? (O normalitate europeană, așa cum a impus-o Europa civilizată - pentru că în zonele nefericite ale continentului "normalitate" poate să însemne orice...) Este vorba, fără îndoială, de rădăcini într-o anumită cultură, de o anumită educație - mai bine zis de precaritatea educației. Există trăsături de caracter pe care oamenii nu le cultivă, nu le exhibă dacă ele nu intră într-o anumită tradiție acceptată. Unde s-a creat asemenea tradiție reprobabilă? Care or fi originile ei? E mai ușor de spus că au existat și există anomalii acceptate de-a lungul timpului de o mare parte a populației. Sînt lucruri anormale care n-au fost controlate, condamnate intrînd astfel în comportamentul celor mulți. La Paris era afișată pe la 1900 interdicția de a scuipa în stradă. Acolo nu mai este nevoie astăzi de asemenea interdicții. La noi nimeni n-a vorbit pînă acum despre așa ceva. În școală nu sînt prezentate, la vîrsta la care asemenea lucruri ar putea avea efecte, exemple despre existența unei ținute în societate, despre gesturile condamnabile, cele care ar trebui să provoace rușine. Așa se face, pentru a rămîne la același exemplu, că tot soiul de flăcăi cu educație... medie sînt convinși că dacă își ejectează cu energie flegmele pe caldarîm fac un act de mare bărbăție, că astfel se situează în rîndurile lumii bune. Normalitatea se învață, se educă. Prin eforturile unei părți semnificative din societate. Doar că rezultatele nu apar peste noapte, e nevoie de timp, poate de generații pentru a o instala. Rapidă e doar decăderea, doar apariția lipsei acesteia, și ea rezultatul... educației...